

GLASNIK SLOVENSKEGA ETNOLOŠKEGA DRUŠTVA

GLASNIK SED LETO 34/1994 ŠTEVILKA 4 LJUBLJANA DECEMBER 1994

BULLETIN
OF SLOVENE
ETHNOLOGICAL
SOCIETY

Slika na naslovni strani: Boris Kavur, Ptuj 25. 2. 1995.

Vol. 34, No. 4

UDK 39/497.12(05)

ISSN 0351-2908

UVODNIK

Mojca Ramšak,
Tematska številka Glasnika SED - etnologija v osnovni šoli, str. 1

Rajko Muršič,
Besedilom o etnologiji v osnovni šoli v popotnico, str. 1

ETNOLOGIJA V OSNOVNI ŠOLI

Mira Omerzel Terlep,
Zakaj etnologija v pedagoškem procesu, str. 2 - 3

Slavko Kremenšek,
Etnološka terminologija, str. 3 - 5 - Summary p. 5

Irena Keršič,
Etnologija je povesod, str. 5 - 7 - Summary p. 7

Ivana Leskovec,
"Etnologija in moj kraj" skozi izkušnje nekega etnologa, str. 8 - 9 - Summary p. 9

Karla Oder,
Etnologija in moj kraj, str. 10 -12 - Summary p. 12

Mojca Ramšak,
Odmik od katedra kot pedagoško dopolnilo, str. 12 - 17 - Summary p. 17

Nena Židov,
Etnološke raziskovalne naloge v osnovni šoli, str. 18 -19 - Summary p. 19

Aleš Gačnik,
O fenomenu (otroškega) zbirateljstva ter o zbirkah in razstaviščih na osnovnih šolah, str. 20 - 22 - Summary p. 22

Marija Makarovič,
Kultura na vasi in njena vloga v razvoju podeželja, str. 23 - 26 - Summary p. 26

Rajko Muršič,
Množična, sodobna kultura na etnološki način, str. 27 - 31 - Summary p. 32

Albinca Pesek, Svanibor Pettan,
Multikulturna glasbena vzgoja in izobraževanje, str. 32 - 38 - Summary p. 38

Mira Omerzel-Terlep,
Zvok beseda in zvočila otroškega sveta, str. 39 - 42 - Summary p. 42

Mirko Ramovš,
Ljudski ples v osnovni šoli, str. 43 - 45 - Summary p. 45

IZ OČI V OČI

Intervju. Dr. Marko Terseglav, str. 46 - 48

OBZORJA STROKE

Nataša Konestabo,
Projektno delo osnovne šole Črensovci. Od lanu do platna, str. 49 - 50

Polona Sketelj,
Dvojezično šolstvo na Južnem Koroškem v Avstriji, str. 50 - 51

Rajko Muršič,
Teze za etnologijo v šolah, str. 51 - 52

Slavko Kremenšek,
Polonistka in etnologinja Božena Antoszczyk - učiteljica leta, str. 52

IN MEMORIAM

Helena Ložar-Podlogar,
Akademik dr. Niko Kuret, str. 53 - 54

NOVICE

str. 54

Mojca Ramšak

Tematska številka Glasnika SED

- Etnologija v osnovni šoli

Slovensko etnološko društvo je jeseni 1994 v Cankarjevem domu v Ljubljani pripravilo tridnevno posvetovanje z naslovom **Etnologija v osnovni šoli**. Ideja zanj je zorela več kot eno leto. Na rednih mesečnih sestankih društva smo pretresali možne cilje in vsebine posvetovanja. Izoblikovana ideja o ciklusu posvetovanj, ki se začne z vrtcem in konča s fakulteto, naj bi učiteljem-mentorjem in vzgojiteljem nakazala pot v etnološko raziskovalno delo z mladino predvsem na metodičnem nivoju.

Na posvetovanju smo v posameznih predavanjih, še bolj pa v delavnicah razprostrli horizont različnih tem iz vseh treh sklopov etnološkega raziskovanja (materialne, socialne in duhovne kulture), s katerimi bi učitelji svojim učencem pomagali pri globljem spoznavanju svojega domačega okolja. Namen otroškega etnološkega raziskovanja v obliki delavnic, taborov, raziskovalnih nalog, projektnih tednov, etnoloških zbirk ipd. naj bi torej bil spoznavanje, razumevanje in s pomočjo mentorjev tudi vrednotenje prostora, ki smo mu nekoč, v času ko sem sama obiskovala osnovno šolo, rekli "ožja domovina", nekoliko kasneje pa "Slovenija moja dežela". Ker smo "domovino" in "deželo" spoznavali pri predmetih slovenski jezik, zgodovina, zemljepis, spoznavanje družbe, glasbena in likovna vzgoja, pa še v raznih občolskih dejavnostih in krožkih, smo pripravljenci posvetovanja sklenili, da bodo tudi delavnice in predavanja namenjene predvsem vnašanju etnoloških in domoznanskih vsebin v že obstoječe predmete, tudi v tiste, kot npr. telesna vzgoja, ki so bili do sedaj v glavnem prezrti.

Ob sedanji reformi osnovnega šolstva, pa bi lahko pedagogi svetovalci in drugi strokovnjaki pomislili tudi na nov predmet - etnologijo.

Ta številka Glasnika, je natisnjena v nekoliko večji nakladi in je namenjena prav šolnikom. Prinaša tekste, ki so bili predstavljeni v Cankarjevem domu in še nekatere druge, ki so neposredno povezani z odkrivanjem etnološke dediščine v šolah. Zapisano se nanaša na pestro paleto od "tradicionalne" dediščine do sodobnih pojavov današnjega življenja.

Etnologi udeleženci posvetovanja upamo, da boste učitelji v tej tematski številki našli napotke, ki ustrezajo vašim nagnjenjem in interesom in da jih boste uspešno prenašali na mladino.

Rajko Muršič

Besedilom o etnologiji v osnovni šoli v popotnico

Načrti, ki smo jih imeli v uredništvu Glasnika v zvezi s pričujočo številko, so se nam nekoliko skazili, vendar za spremembo v pozitivnem smislu. Ob besedilih, ki so nastala na podlagi lanskoletne akcije Slovenskega etnološkega društva o etnologiji v osnovni šoli (delavnice za osnovnošolske učitelje v Cankarjevem domu), smo nameravali natisniti tudi nekaj drugih etnoloških zimzelenčkov.

Pa se je izkazalo, da je že gradiva o etnologiji v osnovni šoli dovolj za zelo obsežno številko. Tako smo se tokrat omejili zgolj na temo etnologije v osnovni šoli, druge članke pa bomo izdali v najkrajšem možnem času v okviru prve številke letnika 1995 (potem pa bomo prisiljeni čakati na sprejetje državnega proračuna za letošnje leto...). Čeprav torej težav z gradivom trenutno nimamo, velja opozoriti, da raven strokovnega pisanja v naši stroki ni na takšni ravni, kot bi si vsi skupaj želeli. Zato bomo v Glasniku naredili vse, da bi z objavljenimi članki dajali zgled. Še naprej pričakujemo predvsem čimveč vaših ustvarjalnih domislic, ki bi širila obzorja stroke in obenem potrjevala že doseženo raven etnološkega dela.

Tematske številke, ki jih pripravljamo v letošnjem letniku, naj bi prispevale različne poglede na izzive, ki jih pred etnološko stroko postavlja brstenje antropologij; spomnili se bomo obletnice Glasbeno-narodopisnega inštituta in poskušali odgovoriti na vprašanje usmeritev etnomuzikologije, etnokoreologije in raziskav ljudske pesmi v devetdesetih letih (in naprej); lotili se bomo tudi vprašanj etnološkega muzealstva in muzeologije. V naslednjem letu bomo poskusili premisliti lugo in možnosti t.i. aplikativne etnologije (ter osvetliti doslejšnje izkušnje). Seveda pa bomo namenili dovolj prostora tudi drugim etnološkim temam in diskusijam in pričakujemo odziv vsakogar, ki mu ni vseeno, kakšni so doneski stroke (glede na količino izdanih knjig v lanskem letu kaže, da smo etnologi dovolj dejavni).

Toliko zaenkrat o načrtih. Kljub temu, da bi se o vprašanih načinov uvajanja etnoloških vsebin v osnovne šole dalo povedati še marsikaj, je vendarle res, da je pričujoča številka Glasnika prvi bolj zaokrožen (in, upam, uporaben) prikaz najrazličnejših možnosti, ki jih ponuja stroka. Ker so članki namenjeni v prvi vrsti šolnikom (v pomoč pri njihovem ukvarjanju z etnološkimi vsebinami), so izrazito aplikativnega značaja (z manj teoretske in strokovne osmislitve, kot bi na nekaterih mestih morebiti bilo potrebno). Glede na trenutno dogajanje okoli sprejemanja nove šolske zakonodaje in s tem povezano razpravo o konceptih in vsebinskih vprašanjih hodočega osnovnega (in srednjega) šolstva na Slovenskem, je trenutek izida takšnega zbornika nepričakovano ugoden. Če se etnologi ne bomo v tem trenutku znali postaviti za svoje "Jernejeve pravice", bo priložnost po naši lastni krivdi splavala po vodi. Prepričan sem, da prispevki, ki jih objavljamo tokrat, niso in ne morejo biti zadnji donesek etnološke stroke k vprašanju uvajanja etnologije v šole. Upam, da je to šele začetek razprave in priprave povsem konkretnih napotkov in načrtov v zvezi z vprašanjem etnologije v šolah. Oblikovanje vsebin, ki naj bi jih etnologi začrtali za pripravo učnega programa pri morebiti na novo uvedenem izbirnem predmetu etnologije v osnovni šoli, je tisto vprašanje, na katerega lahko odgovori samo etnološka stroka, ki ne sme čakati, da jo bo kdo drug vprašal, če ima kakšne zamisli. Zato je naslednji korak (ob stalnem izvajanju podobnih pedagoških delavnic, ki so se pokazale kot uspešne tako za etnologe kot za učitelje) razmišljanje - tudi - o učnih vsebinah, ki ne bi bile več "razmetane" med siceršnjimi osnovnošolskimi predmeti.

V Glasniku ob zmeraj dovolj prostora za objavo prispevkov, ki hodo osvetljevali to - za stroko izjemno pomembno - tematiko (tudi v sicer drugače koncipiranih številkah). Če vas bodo prispevki v tej številki Glasnika spodbudili k razmisleku, naj vaš razmislek postane javen, kajti le na ta način bo mogoče izraziti čimbolj konkretne in - kolikor je to mogoče - soglasne predloge. Pozivam pa tudi učitelje (in druge animatorje, ki se ukvarjajo z etnološkimi temami v pedagoškem procesu), da posredujejo tudi svoja mnenja in poglede.

Mira Omerzel Terlep

ZAKAJ ETNOLOGIJA V PEDAGOŠKEM PROCESU?¹⁾

Spoštovani!

Z velikim veseljem predstavljam tridnevno akcijo s štirinajstimi etnološkimi predavanji in praktičnimi delavnicami ter tremi uvodnimi informativnimi predavanji. Slovensko etnološko društvo (SED) si namreč že nekaj let prizadeva, da bi pripeljalo v slovenski kulturni prostor razmislek o narodopisju (tudi domoznanstvu), o etnologiji v naših šolah - in tudi v naši zavesti - ter pri raznovrstnih nepedagoških in pedagoških dejavnostih ter procesih.

Pripravili smo nekaj okroglih miz v ožjem strokovnem krogu, o smotnosti in odmevnosti domoznanstva/narodopisja/etnologije v učnih programih so pisali nekateri etnologi in drugi. V SED-u smo v preteklem šolskem letu zasnovali in oblikovali projekt z naslovom ETNOLOGIJA V OSNOVNI ŠOLI, ki smo ga razdelili v dva sklopa:

I. Uvodno-informativni del:

1. Etnološka terminologija
2. Etnologija je povsod (aplikativnost)
3. Čemu etnologija v pedagoškem procesu?

II. Tematski del predavanj z delavnicami:

1. Delavnice splošnega tipa
2. Delavnice iz materialne in socialne kulture
3. Delavnice kulturnega in razvedrilnega tipa

Naj vam predstavim skupino pri SED-u, ki se je posebej potrudila za izvedbo akcije Etnologija v osnovni šoli, in se ji v imenu društva zahvalim: prof. dr. Slavko Kremenšek, Mojca Ramšak, Aleš Gačnik, mag. Nena Židov. Sama sem pred letom dni, ko sem postala predsednica SED-a, s kolegi iz Izvršnega odbora med prvimi akcijami društva zastavila problem vrednotenja in prodora narodopisja v slovenske šole.

Ponujamo vam strokovna predavanja s praktičnim delom in razgovori, poenostavljeno rečeno "delavnice". Delavnice strokovnjakov, etnologov in tudi drugih strokovnjakov, ki se profesionalno spopadajo z raziskovanjem, beleženjem, vrednotenjem in posredovanjem narodopisnega izročila, so namenjene osnovnošolskim pedagogom, njihovemu seznanjanju z etnologijo in razmišljanju o njej ter dopolnjevanju in sistematičnemu poglobljanju etnoloških znanj. Člani Izvršnega odbora SED-a menimo, da bi akcijo Etnologija v šoli v prihodnje posredovali tudi pedagogom na predšolski in srednješolski stopnji.

Slovenski etnologi, zbrani v okviru strokovnega društva, želimo pedagogom najrazličnejših usmeritev (tudi glede na starostne stopnje poučevanja) ponuditi pomoč v smislu strokovnih (etnoloških) nasvetov ter obenem vzpostaviti stik s pedagoškimi delavci, ki jih tovrstno znanje in vedenje zanimata. Še zlasti sedaj, ko zanimanje za narodopisje po naših šolah iz dneva v dan narašča. Tudi na naša etnološka ušesa prihajajo glasovi o imenitnih samoiniciativnih narodopisnih akcijah naših šolnikov, ki so lahko v ponos peda-

gogiki in narodopisju. Vsako vedenje potegne za seboj še večjo željo po znanju, zato razumite našo akcijo tudi kot vodilo za še zanimivejše in popolnejše delo. Želimo pa vzpostaviti stike tudi s tistimi pedagogi, ki se zavedajo pomena narodopisnih informacij v šolskih programih. Morda bi veljalo celo ustvariti mrežo šolskih etnoloških raziskovalnih pobud, strokovnih informacij in - nenazadnje - tudi želja in potreb. Tudi etnologi si želimo povratnih informacij o etnološkem delovanju naših šolnikov. Še posebej nas zanimajo povratne šolniške informacije o narodopisnih dejavnostih po Sloveniji, na podlagi katerih bi imeli uvid v šolske etnološke dejavnosti. Po njihovem pretresu bi potem sprožili razpravo o smotnosti narodopisja oziroma etnologije v učnih programih, o metodologiji raziskovanja in posredovanja v okiru dijaških vrst in predvsem o etnologiji v učnih programih ali zunaj njih.

V skrbi, da bi šel pedagoški proces v korak z napredkom znanosti in z razvojem posameznih strok, v učne programe trpajo vedno več novih snovi in brezštevne kopice informacij - tudi z uničujočimi učinki. Mislim, da etnologi to vemo. Kot je zapisal Jan Makarovič že pred desetletjem,²⁾ moramo znati ne le spominjati se, ampak tudi pozabljati zastarele in presežene informacije. Zato bi veljalo razmisliti o poučevanju narodopisja in iz učnih programov izvreči obremenjujoč balast. Najpomembnejša naloga šole danes je navajanje mladega človeka na samostojno pridobivanje znanja, torej samoosveščanje in ozaveščanje.

In kje je v šolskih urnikih samospoznavanje in spoznavanje narodove identitete ter izročila in kje je v šolski pedagoški skrbi narodopisno vedenje? Uradno le malokje. S tem ko šolniki dobivajo več možnosti pri individualizaciji učnih programov, se povečuje tudi možnost učiteljeve izbire posredovanih podatkov. Ne želimo sicer obremenjevati ne učiteljev ne učencev, saj so prepogosto preobremenjeni. Vendar ponovno odpiramo aktualno vprašanje o potrebi in smotnosti narodopisja v naši pedagogiki. Z akcijo Etnologija v šoli vam želimo ponuditi pestro paleto znanj.

"Oči in ušesa naše telekomunikacijske mreže postajajo oči in ušesa človeštva in dopuščajo izmenjavo novih izkušenj... Tako se širi tudi naše lastno zavedanje v svojem okolju".³⁾ Življenje je tudi spopadanje z našo danostjo in odkrivanjem resničnosti. In bolj ko nam je podoba sveta jasnejša, bolj smo opremljeni za vsakdanje življenje. Naši pogledi na svet, ki nas obdaja, so kot zemljevidi, po katerih si določamo življenjsko pot. In če je naš zemljevid napačen ali nenatančen, se homo izgubili. Narodopisje pa riše in osmišlja prav te potrebne zemljevide zavesti, ki so v povojnem času pretrgane tradicije izginjali iz jasne podobe samospoznavanja in identitete. To je mnoge vodilo v kaotično iskanje lastne prostorske in časovne osmiselitve, tudi delikventno mladino, ki jo je naš čas pahnil čez rob poznavanja in zavedanja lastnih vrednot. Etnološko vedenje je močno zdravilo proti procesu uniformiranja in posploševanja (ter potujčevanja). Izredno močne pokrajinske identitete slovenskih pokrajin so prav tako osebne izkaznice narodove identitete in lastne neuniformiranosti.

Tudi zato ponujamo pedagogom v razmislek tezo o nujni in potrebi narodopisnega/etnološkega gradiva o lastnem narodu v šolskih klopek. Narodopisje/etnologija ponuja pomoč pri opazovanju samega sebe (kot Slovenca) pod drobnogledom naše biti skozi najrazličnejša okna materialne, socialne in kulturne plasti. Zatorej tudi pestrost naših delavnic v treh skupinah, ki naj bi pomagale pri uvajanju v

1) Sinopsis uvodnega nagovora predsednice Slovenskega etnološkega društva v Cankarjevem domu, 19. 9. 1994.

2) Makarovič Jan, *Misel in sporočilo*. Ljubljana 1984, str. 63.

3) Russell Peter, *Sedaj*. Ljubljana 1993, str. 41.

samostojen raziskovalni proces, opozarjale na vrednotenje dediščine in sodobnih pojavov (tudi kot produktov razvoja zavesti), ponujale izsledke znanosti in nenazadnje tudi bogastvo podatkov. Sebe pa spoznavamo tudi ob primerjavi z drugačno bitjo, zato v naši akciji ponujamo tudi delavnice, ki posegajo po svetovni dediščini, ki ji pripadamo v ožjem (evropskem) in širšem (zunajevropskem) smislu.

Iz informativne družbe vstopamo v globalno, a v tej globalizaciji življenja se zanimanje po vsem svetu ponovno vrača k individualnemu, k posameznikovi identiteti. S to akcijo želimo izboljšati tudi doslej vse prevečkrat nezadostno informiranje osnovnošolcev o lastni kulturi, iz česar je sledilo tudi mačehovsko in nekulturno postopanje z etnološko dediščino in izročilom.

Delavnice namenjamo učiteljem vseh osnovnošolskih stopenj (od 1. do 8. razreda), le pri nekaterih delavnicah je več poudarka na tej ali oni starostni stopnji. Naš namen je vsekakor v posredovanju etnološkega znanja in sporočil učiteljem, ti pa naj posredovano presejejo skozi pedagoško sito in posredujejo naprej tisto, kar pač želijo, morejo in zmorejo.

Delavnice so namenjene različnim osnovnošolskim pedagogom. Narodopisje je mogoče vključiti v učne ure jezika (slovenskega ali tujega), v predmet spoznavajmo naravo in družbo, kasneje v predmetnike zgodovine, biologije, zemljepisa, tehničnega pouka, glasbene in telesne vzgoje, tudi gospodinjstva; če želite, pa tudi matematike, likovnega pouka, v tematiko različnih krožkov (plesnega, igralskega), vse do predmeta etike in morale (s spoznavanjem šeg in navad).

"Dandanes našega razvoja ne določajo geni, ampak naše ideje... ter naša pretvorba idej v oblike."⁴⁾ Oblikujmo etnološko znanje v pedagoške ideje!

Veliko zadovoljstva in uspeha!

*Predsednica Slovenskega etnološkega društva,
Mira Omerzel Terlep*

4) N. d., str. 43.

Slavko Kremenšek

UDK 001.4:39

ETNOLOŠKA TERMINOLOGIJA

V prispevku so pojasnjeni nekateri pojmi, ki so v etnologiji pogosti ali etnologijo kot posebno disciplino tudi določajo. To so: etnologija, etnografija, narodopisje, folkloristika, kulturna antropologija, ljudstvo, narod, način življenja, ljudska kultura, tradicija,... Ob tem avtor omenja tudi izraze, ki se pojavljajo v vsakdanji pogovorni praksi in jih večkrat uporabljamo, ne da bi o njih kdaj tudi posebej razmišljali.

Spoštovani,

moja naloga je, da z vami na kratko ponovim ali obnovim nekatere pojme, ki so v etnologiji pogosti ali etnologijo kot posebno disciplino tudi določajo. Gre pa pri tem tudi za izraze, ki se pojavljajo v vsakdanji pogovorni praksi, ki jih večkrat uporabljamo, ne da bi o njih kdaj tudi posebej razmišljali. Ustavimo se pri pglavitnih med njimi.

Vsi smo že srečali različna imena za vedo, o kateri je govor. Mimo **etnologije** se pojavljajo še pojmi, kot so **etnografija**, **narodopisje**, redkokdaj **narodoslovje**. V zadnjem času pa bi nekateri radi spremenili etnologijo v **antropologijo** s takšnim ali drugačnim prilastkom, npr. **kulturno antropologijo**, **socialno antropologijo** in podobno. V ta sklop vprašanij sodi konec koncev tudi **folkloristika**, ki se ukvarja s **folkloro** kot predmetom svoje obravnave. Za predmet etnološkega, etnografskega ali narodopisnega raziskovanja štejemo **ljudsko kulturo** in **način življenja**. Pri tem gre za **način življenja na ravni vsakdanjosti**.

Največji del omenjenih izrazov je po svojem izvoru povezan s pojmom **ethnos**, **ljudstvo**, **narod**. Te kategorije pa nimajo nujno istega pomena. Pojem **ethnos** je namreč starogrškega izvora in naj bi v antičnem obdobju z njim opredeljevali rod, pleme, narod, krdelo, čredo, jato... V

slovenski etnologiji pojmuje danes **ethnos** in njegove izvedenke, npr. prilastek **etničen**, kot splošno kategorijo, ki uokvirja konkretne zgodovinske pojave oblike, kot so **rod**, **pleme**, **plemenska zveza**, **ljudstvo**, **narod**, **nacija**. Ta ali druga **etnična skupnost** je tako lahko ta ali druga **rodovna skupnost**, to ali drugo pleme, to ali drugo ljudstvo, ta ali druga nacija. Pojma **etnologija** in **etnografija** se tako po današnjem pojmovanju nanašata na vse konkretne zgodovinske pojave oblike etničnih skupnosti, tudi na narode in nacije na vseh stopnjah njihovega razvoja oziroma njihove pojavnosti. Vendar ni bilo vedno tako. Na tako imenovani romantični stopnji razvoja evropskih etnologij - in s tem tudi slovenske etnologije - so predmet etnološkega in etnografskega zanimanja omejevali na tako imenovano **ljudsko kulturo**. Pri tem so pojem ljudska kultura povezovali s predindustrijsko dobo v zgodovinskem razvoju. Ljudsko kulturo so povezovali z obdobjem, ko še ni bilo na široko razširjeno pismenstvo, ko še ni bilo obveznega šolanja, ko so daleč največji del prebivalstva še sestavljali kmetovalci, ko vpliv mest še ni usodnejše segel na podeželje. Za **nosilce ljudske kulture** so tako veljali kmetje in nekateri njim sorodni sloji prebivalstva. Ljudska kultura naj bi se v bolj ali manj nespremenjeni obliki in s prav tako nespremenjeno vsebino prenašala iz roda v rod. Ena njenih pglavitnih značilnosti naj bi bila torej **tradicija**. Poleg tradicije naj bi bila njena pomembna značilnost organsko nastala interesna skupnost, skupnost z značajem **občestva**. Če odmislimo romantične in zato v tem in onem nestvarne sestavine tovrstnega pojmovanja ljudske kulture, ostaja vendarle spoznanje, da velja za pojem ljudska kultura iskati stvarno jedro. Vsi, ki smo menili, da ljudska kultura resnično obstaja in je tudi opredeljena, se zato nismo pridružili kolegom, za katere je pojem ljudska kultura preveč ohlapen, da bi ga mogli uporabljati v strokovne namene. Ljudsko kulturo je namreč mogoče opredeliti kot relativno samostojno kulturno strukturo fevdalnega obdobja. Poleg ljudske kulture so tedaj obstajali še nekateri drugi relativno samostojni kulturni ustroji, ki so vsi skupaj tvorili kulturo fevdalne ere. Ko se je fevdalizem zrušil, je bilo konec podlage za poseben kulturni ustroj, kakršen je bila ljudska kultura. Kar je v kasnejših obdobjih ostalo od ljudske kulture, so po tem pojmovanju le deli in delčki nekoč relativno celovite kul-

turne zgradbe. Tako je tudi v našem času. Kulturne pojave in kulturne komplekse meščanskega in industrijskega obdobja, ki imajo, kot nekoč ljudska kultura, množičen značaj, velja zavoljo njihove posebnosti imenovati drugače. Vse kaže, da je pojem **množična kultura** za kulturne pojave tega časa najbolj ustrezen. Res pa je, da tako tolmačenje pojma ljudska kultura očitno ni splošno sprejeto. Še zlasti preučevalci duhovne kulture, etnomuzikologi in folkloristi, menijo, da ljudskokulturne stvaritve niso omejene na nobeno zgodovinsko obdobje. Zato nastajajo tudi v našem času. Pri tem govorijo o posebni psihološki dispoziciji, na kateri temelji nastajanje in ohranjanje tako imenovane **folklore**. Beseda folklor je po svojem nastanku angleškega izvora, je sestavljena iz besede "folk" (tj. ljudstvo) in "lore" (tj. védenje, znanje, modrost). Folklor je potemtakem vedenje, znanje ljudstva, v bistvu torej ljudska kultura, in **folkloristika** veda o tej kulturi. **Folklorizem** pa bi lahko označili kot prizadevanje ali gibanje za ohranjanje in uveljavljanje t.i. folklore. Kakor koli, ljudska kultura, v bistvu kultura ljudstva fevdalnega obdobja, in folklor, povezana s posebnimi ali določenimi psihološkimi nagnjenji ali potrebami ljudi, sta pojma, ki sta še vedno strokovno ustrezna. Le njuno vsebino razlagamo danes na drugačen, spremenjen način. Sicer pa ljudska kultura dandanes nikakor ni več edini predmet etnološkega zanimanja, kot je bilo to posredno že povedano. Mimo ljudske kulture govorimo namreč tudi o **načinu življenja**, ponavadi s pristavkom **"na ravni vsakdanjosti"**, in ne govorimo več le o preteklosti, ko naj bi bila ljudska kultura najbolj pristna, nepokvarjena, čista, ampak tudi o **sedanjosti**. Zanimanje za sedanjost naj bi bilo po nekaterih opredelitvah etnološke vede za etnologijo značilno, **metoda vzvratnega pristopa** k zgodovinskemu razvojnemu procesu pa naj bi bila specifično etnološka metoda. Vse te spremembe in dopolnitve etnološkega raziskovalnega dela, ki se uveljavljajo v slovenski in siceršnji evropski etnologiji v zadnjih desetletjih, pa po svojem bistvu niso nikakršna novost. Zаметke zanimanja za sodobnost, tudi za nekmečke socialne in profesionalne skupine, celo za mesta in meščane, srečujemo že ob rojemanju etnološke vede konec 18. stoletja in v okviru t.i. razsvetljenjske smeri etnološkega prizadevanja tudi v kasnejšem času.

Vedo, ki se je pečala z ljudsko kulturo tega ali drugega naroda, ponavadi pač domačega, so do druge svetovne vojne in še kasneje, do druge polovice petdesetih let, pri nas imenovali **etnografija ali narodopisje**. Nemci, na primer, pri katerih smo se v preteklem stoletju glede tega vprašanja in še glede drugih reči, kot je poznano, najbolj zgedovali, so etnografijo ali narodopisje imenovali **Völkskunde**. To bi v dobesednem prevodu pomenilo "veda o ljudstvu". V tem času pa smo uporabljali tudi besedo **etnologija** (Nemci so to vedo označevali z imenom **Völkerkunde**, pri čemer gre za množinsko obliko besede Völkskunde; Völkerkunde je torej v dobesednem pomenu veda o ljudstvih). V obeh primerih, pri naši etnologiji in pri nemški **Völkerkunde**, pa je v omenjenem času šlo za izrazito primerjalno usmerjeno znanstveno disciplino, ki se je posvečala v prvi vrsti etničnim skupinam zunaj Evrope, še zlasti, če že ne izključno, tako imenovanim "naravnim", "primitivnim", v razvoju zaostalim plemenom in ljudstvom, kot so bili predkolonialni Avstralci, Eskimi, Indijanci, Pigmejci, Grmičarji, itd. itn. **Delitev na Völkskunde in Völkerkunde** je na Nemškem, v Avstraliji in še kje v glavnem še vedno v veljavi. Pri nas pa smo proti koncu petdesetih let v teoriji vede in na Filozofski fakulteti, kjer se šolajo mladi etnologi, obe vedi združili in se zavzeli za dosledno poimenovanje

vede z besedo **etnologija**. Razloge za to združitev smo videli v podobnih težnjah ponekod na tujem, v metodiki in metodologiji vede, tudi v idejnopolitičnih vidikih. Vendar je treba ugotoviti, da so nekatere osrednje etnološke ustanove na Slovenskem vsaj po imenu ostale pri starem. Tako imamo v Ljubljani **Slovenski etnografski muzej** (torej ne Slovenski etnološki muzej) in **Inštitut za slovensko narodopisje** pri ZRC SAZU. Sploh je treba reči, da smo prav v zadnjem času bistveno manj alergični na dvojnost poimenovanja etnografije in etnologije. To zato, ker se tematika, ki je nekoč zaposlovala **etnologue** (ne etnografe, narodopisce) pod vplivom **angloameriške antropologije** očitno seli v antropološke okvire. Seveda pa ni nikakršnih razlogov, da bi se tisti, ki smo sprejeli ime **etnologija** (in to je daleč največji del danes profesionalno dejavnih slovenskih etnologov) vračali nazaj k nazivoma **narodopisje ali etnografija**. Res je, da se zgodovina dosedanjega etnološkega prizadevanja na Slovenskem v glavnem pokriva z dejavnostjo naših **narodopiscev, etnografov, folkloristov**. To pomeni, da smo se v preteklosti in vse do danes v večjem delu etnološkega prizadevanja zanimali za etnološko problematiko slovenskega etničnega ozemlja, za slovenski etnos in za tista vprašanja primerjalnega značaja, ki izvirajo iz etnološke pojavnosti na Slovenskem. Nedvomno je tako tudi prav. Če sami ne bomo reševali naših vprašanj v našem interesu, jih prav gotovo ne bo nihče namesto nas.

Omenjena je bila **antropologija**. Na Slovenskem in v Evropi nasploh je bilo dolgo časa v veljavi mnenje, da je antropologija biološka disciplina, ki se ukvarja z antropometričnimi vprašanji, s problematiko rasnega razlikovanja in podobno. Antropologija je bila torej nekakšna soznačnica za t. i. **fizično antropologijo**. Po 2. svetovni vojni pa sta se ponekod v Evropi pričeli uveljavljati **kulturna in socialna antropologija** in še nekatere druge antropologije v njenih okvirih, ki so bodisi angleškega bodisi ameriškega izvora. Na Slovenskem je pojav tovrstnih antropologij očitno v nekaj zadnjih letih. Oddelek za etnologijo Filozofske fakultete v Ljubljani se je pod tem vplivom celo preimenoval v Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, pri čemer bi nekateri kolegi med etnologijo in kulturno antropologijo najraje potegnili enačaj. Temu se seveda kaže upreti, saj gre pri etnologiji in antropologiji kljub določenim podobnostim metodičnega značaja vendarle za dve stvari. Medtem ko je pri takšni ali drugačni antropologiji, kar je razvidno že iz samega imena za to vedo, poudarek na človeku ali človeštvu, gre pri **etnologiji** za obravnavo posameznih **ethnosov**, ponavadi in predvsem za lastno oziroma domačo etnično skupino, za njeno kulturo in za njen način življenja. Pri tem so prvenstveno zanimive ustrezne primerjave s sosedi, še zlasti najbližnjimi, in z etničnimi skupinami sorodnega izvira. Etnološko prizadevanje te vrste so, kot rečeno, pred desetletji pri nas označevali z imeni **etnografija ali narodopisje**. Pri tem je šlo za sklop vprašanj, uokvirjenih v pojma **ljudska kultura ali ljudsko življenje**. Strokovna obravnava tovrstne problematike se je povezovala z nacionalno in lokalno zgodovino, z regionalno geografijo, z literarno in umetnostno zgodovino, z jezikoslovjem, posebej z dialektologijo, tudi z arheologijo, se pravi z **nacionalnimi vedami** v ožjem pomenu besede. Sklop omenjenih in še nekaterih drugih ved bi lahko označili tudi kot **domoznanstvo**.

Medtem ko so nekoč predmet etnološkega, t.j. etnografskega ali narodopisnega preučevanja imenovali **ljudska kultura, ljudsko življenje**, na zbirateljski stopnji tovrstnega prizadevanja tudi **narodno blago**, je v zadnjih desetletjih pri nas tudi v okviru drugih nacionalnih etnologij močno uveljavljen pojem **način življenja**. V angleščini gre za t.i. **way of life**, v nemščini za **Lebensweise**, v ruščini za **образ**

žizni. V naši etnologiji se je pojem način življenja uveljavil kot terminus technicus pred tremi desetletji. To potem, ko smo se začeli strokovno zanimati tudi za take socialne in profesionalne skupine, za katere niso bile v nobenem pogledu več značilne ljudskokulturne sestavine, pojmovane bolj ali manj po starem. Tedaj so postala predmet etnološkega preučevanja tudi mesta. Do danes je tako nastala že vrsta samostojno izdanih in v strokovnih revijah objavljenih del, ki se posvečajo temu ali drugemu, takšnemu ali drugačnemu načinu življenja.

Pojmovanje kategorije **način življenja** je kajpak raznoliko. Pojavljajo se tudi soznačnice, med njimi najbolj pogosto **življenjski slog**. Sicer pa je pojem način življenja lahko tako rekoč vseobsežen; včasih ga nadomeščajo z izrazoma kultura (Culture), družba (society) in podobno. Takšnega značaja je poznana sintagma ameriški način življenja ("american way of life"). Enak značaj je imela še pred nedavnim pomenska zveza sovjetski način življenja ("sovetskij obraz žizni"). Še širši pomen imajo sintagme: moderen, sodoben ali planetaren način življenja. Z manjšim obsegom od omenjenih načinov življenja so npr. mediteranski ali srednjeevropski način življenja, japonski ali britanski način življenja, tudi slovenski način življenja, podeželski in mestni način življenja, zdrav način življenja itn. Skoraj ni pojava, ki ga že ne bi kdaj kdo označil za način življenja. Način življenja je očitno postal pojem, ki označuje najrazličnejše oblike obnašanja, ravnanja, zanimanja, delovanja. Računamo lahko z načini življenja, ki se skozi dolga zgodovinska obdobja le malo spreminjajo. So načini življenja, ki so izgubili svojo družbeno podlago, se pa v omejenem obsegu še ohranjajo pri življenju v malo spremenjenih oblikah. So načini življenja, ki so zavestno in hote drugačni od načinov življenja, ki jih živi večina ljudi določenega časa in določene regije. Sicer pa ima konec koncev vsak posameznik svoj način življenja, za katerega bi lahko rekli, da je neponovljiv.

Spričo nakazane širine pojma način življenja se etnologi neogibno omejujemo le na problematiko **načina življenja na ravni vsakdanjosti** (kar seveda ne pomeni, da praznične dni izključujemo). Sem pa sodijo bolj ali manj iste teme, ki so poznane iz obravnave ljudske kulture. Gre za vprašanje gospodarstva, tako produkcije kot konsuma, za načine bivanja, oblačenja, prehranjevanja, za takšne ali drugačne oblike medsebojnih odnosov, medsebojnega povezovanja, za takšen ali drugačen odnos do vere, umetnosti, znanja. Skratka, pri obravnavi načinov življenja gre za

bolj ali manj poglobljeno **sintezo**, do katere se dokopljemo na podlagi analize navedenih in drugih kulturnih sestavin ter kulturnih kompleksov. Pač tistih in takih, ki so značilni za posamezne socialne, profesionalne, regionalne in druge skupine ter posameznike v okviru tega ali drugega ethnosa.

Če smo s tem vsaj na grobo opredelili pojem **način življenja**, smo predstavili tako imenovani **življenjski kontekst** ljudskokulturnih pojavov in obenem zelo pomemben segment današnjega etnološkega strokovnega prizadevanja. Zdi se, da so **način življenja, kultura vsakdanjega življenja in ljudska kultura** pojmi, ki v dovoljšnji meri opredeljujejo predmet današnjega etnološkega zanimanja. Ker gre pri odbiranju strokovnih tem in problemov po posameznih znanstvenih disciplinah v bistvu le za **neogibno delitev dela**, je z omenjenimi kategorijami za današnje etnološke potrebe ta naloga v bistvu tudi opravljena. Še najtežja, celo neizvedljiva je opredelitev delitve dela z neopredeljeno in očitno tudi neopredeljivo **kulturno zgodovino**. Problematična soodnosnost z raznoraznimi **antropologijami** je, kot rečeno, rešljiva z različnimi opredelitvami **ciljev in obsega zanimanja** etnologije na eni in antropologij na drugi strani. Kar se **poimenovanja** naše vede tiče, bi za sedaj k temu, kar je bilo rečeno o etnologiji - etnografiji - narodopisju - tudi folkloristiki, ne bilo treba ničesar dodajati. Če pa bi o tem ali onem še bilo treba reči besedo, sem kajpak z veseljem na voljo. Prosim za pobude in vprašanja.

SUMMARY

ETHNOLOGICAL TERMINOLOGY

Slavko Kremenšek

The contribution explains some of the conceptions that are of a frequent occurrence in ethnology or that determine ethnology as a special discipline. These are: ethnology, ethnography, folkloristics, cultural anthropology, folk, nation, way of life/life-style, folk-culture, tradition... Besides these the author also mentions the terms that occur in everyday colloquial language and that we often use without ever thinking about them.

Irena Keršič

UDK 379.825:39

ETNOLOGIJA JE POVSOD

Prispevek za posvet Etnologija v osnovni šoli sem razdelila na dva dela. Po uvodni predstavitvi etnologije in etnološke dediščine, njunem pomenu, prikazu metode proučevanja etnoloških tem in po kratki predstavitvi ljubljanskih institucij, ki se ukvarjajo z etnološkimi vprašanji, je v drugem delu ob prikazu diasov sledil ekskurz po široki paleti etnoloških tem, z namenom, da bi udeležence posveta opozorili na to, kje vse etnološke vsebine lahko najdemo.

Etnologijo označujemo kot vedo o načinu življenja in kulturi v najširšem smislu. In kaj kultura sploh je? Poznamo več njenih definicij. Nam je najbližja ta, pri kateri gre za sociokulturne fenomene, to je fenomene življenja ljudi, ki so zajeti v sintagmi "način življenja" oziroma "kultura

kot način življenja". Kulturne fenomene moramo obravnavati v skupnem kontekstu družbe in kulture. Kajti kultura v etnološkem smislu ni samo vsota področij materialne, družbene in duhovne kulture, če se držimo ustaljene etnološke sistematike, temveč morajo biti pojavi pojasnjeni z življenjem svojih nosilcev.¹⁾

Pojmovanje etnološkega predmeta je bilo v preteklem obdobju povezano z ruralnim območjem in kmetstvom, ki sta bila obravnavana nediferencirano. Danes je predmet preučevanja etnološke stroke mnogo širši: raziskave segajo tudi na urbana področja²⁾ in obravnavajo tudi druge sloje in

1) Na posvetu v Cankarjevem domu 19. 9. 1994 so udeleženci izrazili željo, da bi se seznanili z novejšimi preučevanji v etnologiji, zato bom tu navedla izbor del, ki so publicirana.

2) Navajam le nekaj etnoloških del, ki obravnavajo urbana območja:

Slavko Kremenšek, Ljubljansko naselje Zelena jama kot etnološki problem, Ljubljana 1970.

Mojca Ravnik, Galjevica, Ljubljana 1981.

Maja Godina, Iz mariborskih predmestij: o življenju in kulturi mariborskih delavcev v letih od 1919 do 1941, Maribor 1992.

profesionalne skupine. Etnološke raziskave se ukvarjajo s tematskimi preučevanji³⁾, krajevnimi študijami⁴⁾ ali študijami različnih družbenih skupin⁵⁾ in ne obravnavajo zgolj preteklosti, temveč tudi sedanjost. Za vse vrste etnoloških raziskav je v novejšem času najbolj uporabna genetično - strukturalna metoda. Preučevanja so danes zastavljena s socialnega zornega kota.

Za mlade je preučevanje današnjih kulturnih fenomenov in človeka kot nosilca teh kulturnih sestavin iz njihovih okolij najbolj privlačno.

Dediščino pa predstavlja vsa človeška ustvarjalnost iz preteklosti. Današnji materialni in duhovni svet ima za temelj dediščino, ki so jo gradili rodovi pred nami, prav tako bodo naši otroci gradili na tem, kar jim bomo zapustili mi.⁶⁾

Danes ugotavljamo, da je razumevanje in poznavanje zlasti etnološke dediščine zelo skromno, kar je posledica pomanjkanja znanja, ki si ga ne pridobimo v okviru šole, ter tudi premajhne prisotnosti etnologije zunaj šolskih dejavnosti.

Etnološke dediščine ne predstavljajo le tako imenovani spomeniki, temveč vse tiste kulturne sestavine, ki jih poznamo kot oblike načina življenja v preteklosti. Seznanjanje in pravilno vrednotenje etnološke dediščine je predpogoj za to, da jo človek zna ceniti.

V našem okolju prevladuje zlagan romantično nostalgichen odnos do dediščine. S tem v zvezi nastopa tudi folklorizem, ki v obliki ponaredka prodaja neoriginalno "originalnost". Pogosto se to pojavlja v okviru turističnih prireditev, kot so Kmečka ohcet, Jurjevanje, Kresovanje...

Sentimentalno domačijski oz. romantično nostalgichen odnos do dediščine srečamo tudi pri Slovencih, ki živijo zunaj domovine. Za tak odnos vsekakor nosimo odgovornost tu, v matični domovini, ker jim pošiljamo v goste razne narodnozabavne ansamble, folklorne skupine in jim slikamo idilično podobo raja na sončni strani Alp.

Med mladimi je prisoten povsem negativen odnos do dediščine. Nihče ne pričakuje, da bi se danes mladi, dediščini na ljubo, zavzemali n.pr. za slamnate strehe na hišah ali za obleke iz konoplje in lanu... Razvoju je treba puščati prosto pot, pri tem pa dediščine ne smemo preprosto izničiti. Nekateri s svojo tradicionalno kulturo delajo drugače, znajo jo ohranjati. Vendar so ti, žal, svetle izjeme. V zadnjem času smo pričeli, kako na široko se je razbohotila trgovina zlasti z etnološko dediščino. Veliko skrinj, zibelk

in drugih predmetov gre celo v tujino. Človek, ki zna prav ceniti dediščino, je ne prodaja. Ne moreš pa ceniti, česar ne poznaš. In še nekaj je potrebno, potrebna je tudi ljubezen do izročila. Šele takrat se lahko rodi prava zavest in z njo tudi ponos in ljubezen do tega, kar smo podedovali od svojih prednikov.

Ko na terenu zbiramo gradivo za muzejske zbirke, smo vsakokrat znova veseli, kadar naletimo na lastnika, ki za nobeno ceno noče prodati določenega predmeta, ker mu ta nekaj pomeni. Stol, razpelo, ura ali kak drug predmet bodo v takšnem primeru zagotovo ostali v domačem okolju in ne bodo prodani prvemu ponudniku ali tujcu, ki za predmete nudi devize. Žal je ljudi s takšno zavestjo zelo malo.

Tudi zaradi vseh naštetih anomalij v odnosu do dediščine se nam zdi smiselno, da se otroci začno že zgodaj seznanjati z dediščino na pravilen način, ker jo bodo le tako znali ceniti, jo ohranjati in jo tudi nadgrajevati. Naučijo naj se živeti z njo, na ta način jo bomo najboljše zaščitili. To ni lahko, a vredno se je potruditi, marsikje delajo tako. Lep zgled so bile npr. lanske zimske olimpijske igre v Lillehammerju. Za otvoritev in ob koncu iger so Norvežani skupaj z mladimi vsemu svetu pokazali, kakšen je njihov odnos do tradicionalne kulture. Ta ne temelji na romantičnem domačijskem odnosu, temveč se prepleta z današnjim načinom življenja.

RAZISKOVANJE ETNOLOŠKIH TEM

Najprej mlade raziskovalce seznanimo z literaturo o temi, ki jo bodo proučevali. Praktičen pripomoček bodo tudi Vprašalnice Slovenskega etničnega ozemlja⁷⁾, ki so tako vsebinski kot metodični priročnik za vse vrste raziskav topografske, monografske ali ožje specifične narave. Poleg literature upoštevamo tudi druge vire: arhivsko gradivo, muzejske zbirke in dokumentacijo ter nenazadnje poizvedujemo za podatki za določeno temo pri informatorjih na terenu. Priporočljivo je, da se učenci lotevajo tem v svojem domačem okolju. Te so jim blizu in tudi lažje bodo našli pomoč pri domačih in pri ljudeh, ki jih poznajo. Domači kraj je lahko vas, mestni predel ali ulica.

Kot metodični pripomočki nam pri raziskavah običajno pomagajo skicirke, fotoaparati, videokamera, če jo imamo, magnetofon in meter za izmero.

Pri preučevanju posameznih etnoloških vsebin naj ne bi bile v ospredju posamezne kulturne sestavine, temveč njihovi nosilci. Kulturne sestavine so torej medij, po katerem spoznavamo vsakokratni način življenja ljudi. Se pravi, da nam podrobno poznavanje materialne, socialne ali duhovne kulture ni cilj, pač pa pogoj za spoznavanje npr. ljubljanskega trgovca, belokranjskega vinogradnika, pevskega idola osmošolcev itd. V vseh primerih so zanimive tiste kulturne sestavine, ki preučevano skupino oz. posameznika opredeljujejo. Ti elementi so lahko tradicionalni kulturni pojavi, novejši industrijski izdelki ali povsem sodobni kulturni pojavi, npr. moda mladih⁸⁾, vpliv medijev na mlade⁹⁾, idoli mladih, način preživljanja prostega časa itd.

Rezultate raziskovanj lahko posredujejo v pisni obliki, v obliki razstave, fotografske reportaže, filmske ali video produkcije. S takšnim delom se mladi spoznavajo in se uvajajo v družboslovne raziskovalne metode.

3) Npr.:

Angelos Baš, *Oblačilna kultura na Slovenskem v Prešernovem času (1. polovica 19. stol.)*, Ljubljana 1987.

Nena Židov, *Ljubljanski živilski trg: odsev prostora in časa (1920 - 1940)*, Ljubljana 1994.

Janja Žagar, *Oblačilna kultura delavcev v Ljubljani med prvo in drugo svetovno vojno*, Ljubljana 1994.

Inja Smerdel, *Oselniki: Zbirka Slovenskega etnografskega muzeja*, Ljubljana 1994.

4) *Etnoloških študij, ki obravnavajo različne vidike v načinu življenja krajanov nekega geografsko zaokroženega območja, je veliko, tu navajam le nekatere:*

Duša Krnel - Umek, *Zmago Šmitek, Kruh in politika: Poglavja iz etnologije Vitanja*, Ljubljana 1987;

Marija Makarovič, *Strojna in Strojanci*, Ljubljana 1982;

Marija Makarovič, *Sele in Selani, Celovec* 1994;

Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja: 20. stoletje (po občinah), Ljubljana 1981-1994;

5) Npr.:

Bernarda Potočnik, *Hmeljnik: Način življenja plemiške družine Wambolt von Umstadt med prvo in drugo svetovno vojno*, Ljubljana 1994.

6) *Več o dediščini v delu Janeza Bogataja, Sto srečanj z dediščino na Slovenskem*, Ljubljana 1992.

7) *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja. Uvod, VPRAŠALNICE I. - XI.*, Ljubljana 1975-1978.

8) *Prim. Jeans, Beiträge zu Mode und Jugendkultur*, Tübingen 1985.

9) *Prim. Breda Luthar, Čas televizije*, Ljubljana 1992.

USTANOVE V LJUBLJANI,

ki mladim raziskovalcem etnoloških tem lahko nudijo pomoč z nasveti ali z izposojajo literature in drugega gradiva, so:

Znanstvenoraziskovalni centri, ki delujejo v okviru Slovenske akademije znanosti in umetnosti:

1. Inštitut za slovensko narodopisje

Njegov program: zbiranje, snemanje, analiza in izdaja pesmi, pripovedi, šeg in navad, oblačilne kulture ter ljudske arhitekture. Ima bogato dokumentacijo, arhiv ter knjižnico. Inštitut izdaja periodično glasilo *Traditiones*, katerega izvod smo v Cankarjevem domu tudi razstavili.

2. Glasbeno-narodopisni inštitut

Ta predvsem zbira ljudske pesmi in pripovedi, magnetofonske posnetke ljudskih pesmi in instrumentalne glasbe in kinetograme ljudskih plesov s kartoteko.

3. Audiovizualni laboratorij

ki deluje v okviru ZRC SAZU-ja in ga vodi etnolog Naško Križnar; delo laboratorija je bilo v eni od popoldanski delavnic predstavljeno na posvetu v Cankarjevem domu.

4. Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti

ki ima tudi bogato knjižnico in dokumentacijo, ki obsega predvsem gradivo, zbrano za projekt, ki nosi naslov *Način življenja Slovencev 20. stoletja*, Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja.

5. Slovenski etnografski muzej

Hrani več kot 30.000 predmetov, bogatih prič materialne dediščine Slovencev, ima bogato knjižnico ter arhiv z dokumentacijo. Izdaja periodično glasilo *Etnolog* in ob razstavah kataloge. Oboje smo v Cankarjevem domu tudi razstavili.

6. Mestni muzej, Ljubljana

z etnološkim oddelkom, ki se ukvarja z raziskavami mestne etnologije.

7. Zavod za varovanje naravne in kulturne dediščine RS,

ki ima bogato dokumentacijo o etnološki stavbni dediščini Slovenije in izdaja periodično glasilo *Varstvo spomenikov*.

8. Zavod za varovanje naravne in kulturne dediščine, Ljubljana

dokumentira nepremično dediščino in ima bogato dokumentacijo zlasti o stavbni dediščini.

9. Urbanistični inštitut

Tudi pri urbanističnem planiranju in prenovi sodelujejo etnologi. Inštitut ima bogato dokumentacijo in knjižnico. Izdaja elaborate za posamezna območja.

Tudi drugi kraji v Sloveniji niso brez etnologov, največ je zaposlenih v regionalnih in tudi lokalnih muzejih in v zavodih za spomeniško varstvo. V vseh teh institucijah je mogoče najti nasvete za raziskovanje in spoznavanje z et-

nološko tematiko, si izposoditi literaturo, uporabiti dokumentacijo, arhiv in druge vire.

10. Slovensko etnološko društvo,

ki ima svoj sedež na Zavetiški 5 v Ljubljani. Društvo je odprto tudi za zunanje člane, vanj se lahko včlani vsakdo, ki ga etnologija zanima. Izdaja periodično glasilo *Glasnik SED*, enkrat mesečno prireja etnovečere, prireja razna posvetovanja in izdaja publikacije o raznih temah.

Zanimanje za neformalno uvajanje etnologije v osnovne šole se zlasti v zadnjih letih povečuje. Šole imajo že utečene etnološke krožke, projektne tedne, delavnice,¹⁰⁾ učenci se udeležujejo raziskovalnih taborov,¹¹⁾ delajo razne raziskovalne naloge, ustvarjajo etnološke zbirke v okviru šole itd.

Vsa ta raziskovanja so lahko individualna ali skupinska. Dolej so mentorji mladim ponujali predvsem tradicionalne teme, npr. s področja materialne kulture, preučevanja stavbarstva, noše, prehrane, obrti, umetnosti; s področja duhovne kulture predvsem raziskovanje ljudskega pesništva in pripovedništva; iz socialne kulture so bila najbolj pogosta raziskovanja šeg.

In katere etnološke teme so danes zlasti zanimive za mlade?

Za mlajše, tiste iz nižjih razredov osnovne šole, prav gotovo preučevanje njihovega odnosa do otroških iger, otroških iger, otrokove sobe, odnosa do domačih ljubljencev (psa, mačka, kanarčka...) in podobne teme.

Za učence višjih razredov OŠ bo gotovo zanimiva vizualna dokumentacija določenih kulturnih pojavov, iz množične kulture pa odnosi do glasbenih idolov, filmskih in video zvezd, odnosi do računalnika, do TV. Tudi odnos do staršev zna biti zanimiva tema, ali pa preučevanje družine, sorodstvenih odnosov, medsebojne pomoči med šolarji, pa npr. odnos do ekologije, ki je lahko tudi interdisciplinarna naloga. Veliko je še tem, ki so zanimive za mlade. Treba jim je prisluhniti, kaj jih zanima.

Pri vseh temah raziskovanja naj bo v ospredju spremenljivost načina življenja v času in prostoru ter diferenciranost v socialnem pogledu.

Namen in cilj vključevanja etnoloških vsebin v šolski sistem je prav gotovo predvsem ta, da bi otroci s spoznavanjem etnologije spremenili odnos do nje, da bi znali bolje ceniti dediščino zaradi zavedanja, da ima naš materialni in duhovni svet temelje v preteklosti. S tem bi mladi znali bolje razumevati današnji svet okrog sebe, ker se dogajanje v družbi najnazorneje kaže prav na podlagi vsakodnevnega življenja. Vsakodnevno življenje, kot že rečeno, je tisto, ki je predmet preučevanja etnologije.

SUMMARY

ETHNOLOGY IS EVERYWHERE

Irena Keršič

The contribution for the conference "Ethnology in Elementary School" is divided into two parts. After the introductory presentation of ethnology and ethnological heritage, their significance, the representation of the method of studying ethnological subjects and after a brief presentation of the institutions in Ljubljana that are concerned with ethnological questions, there comes the second part with a slide show, followed by an excursus around the great variety of ethnological subjects; the purpose being in pointing out to the participants of the conference where the ethnological substances can be found.

10) Pohvalno je, da je nekaterim uspelo rezultate objaviti, kot npr.:

Etnološka raziskovalna delavnica, marec 1991, Zbornik raziskovalnih nalog učencev osnovne šole občine Ljubljana Center, Ljubljana 1991

11) Samo npr. v *Beli krajini se je v zadnjem obdobju vrstilo kar deset takih taborov; rezultate teh so sproti objavljali:*

- *Mladinska raziskovalna tabora Vinica 1979/80, Ljubljana 1982.*

- *Mladinski raziskovalni tabori Bela krajina in Semič 1981 in 1982, Ljubljana 1983.*

- *Mladinski raziskovalni tabor Bela krajina 1984, Suhor pri Metliki, Ljubljana 1985.*

- *Etnološki mladinski raziskovalni tabori v Beli krajini, Podzemelj 1985, 1986, Adlešiči 1987, Dragatuš 1988, Ljubljana 1989.*

- *Etnološki mladinski raziskovalni tabor Stari trg ob Kolpi 1989, Ljubljana 1990*

"ETNOLOGIJA IN MOJ KRAJ" SKOZI IZKUŠNJE NEKEGA ETNOLOGA

Že od zgodnjih 80. let na osnovni šoli v Cerknem vodimo projekt NAČIN ŽIVLJENJA CERKLJANSKIH VASI. Skozenj se je izoblikovala tudi specifična oblika sodelovanja med šolo in muzejem oz. natančneje rečeno med interesnimi dejavnostmi pri različnih učnih predmetih in etnologijo. Vsebinski koncept ni klasično zgodovinski, pač pa gre za razkrivanje in raziskovanje vsakdanjega življenja povsem običajnih ljudi, danes in v preteklosti.

V vsakokratno fazo projekta je vključenih okrog 200 učencev iz 4., 5., 6., 7. in 8. razreda.

Delo poteka najprej v kabinetu (predhodno spoznavanje kraja s pomočjo literature, virov itd.), nato pa na terenu. Učenci z intervjuji, opazovanjem, risanjem, fotografiranjem in filmanjem zbirajo informacije. Vsebinsko se osredotočijo na prebivalstvo, podobo vasi, stavbarstvo, gospodarsko dejavnost; vsakokrat pa poiščejo v vasi tudi nekaj tipičnega ali izjemnega in temu posvetijo posebno pozornost.

Rezultate svojega dela predstavijo javnosti v obliki razstave, videokasete in tiskanega biltena, ki prinaša vse izsledke raziskave.

Delo je smotrno in koristno za vse sodelujoče in je istočasno za mentorje tudi zelo zahtevno. Največji dosežek tovrstnega dela pa vidim v tem, da učenci spoznavajo posamezne sestavine kulturne etnološke dediščine na tak način, da te elemente začno sprejemati kot vrednote.

Moje izvajanje temelji na večletnih izkušnjah, ki sem jih pridobila v skupnem delu z učenci in učitelji-mentorji osnovne šole v Cerknem.

Sodelovanje med to šolo in muzejskim oddelkom v Cerknem je bilo že pred tem nekaj običajnega. Oblike so bile in so še vedno zelo različne: pouk, ki poteka v muzeju, ogledi razstav, predavanja, ki jih pripravljajo muzejski delavci, skupno zbiranje gradiva.

V določenem obdobju (po letu 1980) pa je sodelovanje preraslo začetne okvire in je dobilo tudi določenejšo podobo in se izoblikovalo v specifičen odnos. Ta odnos se vzpostavi na relaciji interesne dejavnosti pri različnih učnih predmetih: etnologija. Na samem začetku je bil to predvsem odnos med zgodovino in etnologijo. Do te povezave je prišlo bolj naključno kot ne, vsekakor pa je bila odločilna želja in težnja mentorice zgodovinskega krožka na šoli po inovativnosti, po nečem novem, drugačnem.

Sčasoma se je izkazalo, da so te povezave lahko širše in da se marsikdo lahko vključi v ta način dela. Kajti bistvo našega dela ni bilo v tem, da se med učenci izoblikuje posebna etnološka skupina ali da se etnologija pojavi kot

eden od sodelujočih predmetov, ampak gre za način dela oz. boljše rečeno koncept dela (etnološki), ki smo si ga zastavili in mu sledili skozi različne vidike, različne sodelujoče učne predmete.

Na tako oblikovanih izhodiščnih točkah smo si zastavili projekt, ki smo ga poimenovali NAČIN ŽIVLJENJA CERKLJANSKIH VASI; večletno, celo večdesetletno raziskavo, s katero naj bi sistematično obdelali vseh dvajset vasi v naši neposredni okolici in tudi samo Cerkno.

Doslej smo obdelali štiri vasi in sicer Zakriž, Labinje, Police in Zakojca (1990). Vsakokratna raziskava pa traja dve do tri leta.

Tovrstno delo je pomembno za vse sodelujoče: učence, učitelje in muzej. Nameni in cilji, kot jih vidijo učitelji, pa so sledeči:

- celostno spoznavanje današnje vasi v povezavi z njeno preteklostjo
- dokumentarno beleženje današnje podobe kraja
- srečanje z vaščani in njihovim vsakdanjkom
- razkrivanje kmečke ali nekmečke tradicije naših krajev
- poiskati značilen utrip kraja
- povezovanje dejavnosti več šolskih krožkov
- sodelovanje z etnologi (in drugimi)

V teh projektih vsako leto sodeluje okrog 200 učencev iz 5., 6., 7. in 8. razreda, izjemoma pa tudi iz 4. razreda. V nekaterih primerih so to celotni razredi (likovni pouk - 6. razred in pouk krajevine zgodovine - 4. razred), sicer pa so to učenci različnih krožkov. Doslej so se vključevali zgodovinski krožek, likovni, fotografski, slavistični, biološki, glasbeni, gospodinjinski in poskusno tudi filmski krožek s svojimi mentorji.

NAČIN DELA

Začetek vsakokratne raziskave predstavlja izbor kraja in pridobivanje osnovnih informacij o njem skozi vire, literaturo in terensko delo. Najprej opravimo kabinetno fazo dela, in sicer nekako takole:

- spoznavanje kraja s pomočjo osnovne zgodovinske literature, ki jo za naše področje poznamo (S. Rutar, Zgodovina Tolminskega, 1882; V. Prezelj, Prispevki k zgodovini Cerkljanske, 1992; idr.)
 - ogled morebitnih fotografij v fototeki muzeja
 - prebiranje in izpisovanje iz morebitnih terenskih zapiskov v muzeju
 - ogled in izpisovanje iz enostavnejšega starejšega arhivskega gradiva v muzeju
 - pridobivanje podatkov o prebivalstvu na matičnem uradu
 - izdelava vprašalnika kot pripomočka za intervjuvanje informatorjev na terenu
- Temu sledi delo na terenu, ki vključuje različne metode dela:
- intervjuvanje domačinov:
 - a) izdelava terenskih zapiskov
 - b) snemanje na magnetofonski trak (to je zlasti pomembno za študij narečja in izdelavo narečnih zapisov ali notnih zapisov glasbene dediščine)
 - opazovanje kraja, dogajanj in ljudi:
 - a) zapisovanje vsega, kar vidimo
 - b) risanje (zlasti arhitekture in predmetov)

c) fotografiranje (vseh intervjuvancev, prebivalcev na splošno, arhitekture in celostne podobe kraja, predmetov na podstrešjih in zapuščenih hišah)

d) snemanje na filmski trak (zlasti raznih del in opravil ali demonstracij informatorjev)

- zbiranje ali izposojanje predmetov, dokumentov, fotografij; to poteka sistematično pod nadzorstvom mentorjev, ki tudi odgovarjajo, da se izposojeno vrne nazaj lastniku, oz. da se za podarjene predmete izda ustrezen dokument.

VSEBINA RAZISKOVALNIH NALOG

Na osnovi topografskega vprašalnika pridobimo podatke, ki jih sistematično zbiramo v vseh obravnavanih krajih in so torej študije med sabo v osnovnih elementih primerljive. Zelo natančno npr. obdelamo:

- podobo vasi oz. njeno notranjo geografijo
- poti, ki vodijo v svet in iz sveta nazaj
- stavbarstvo
- prebivalstvo
- gospodarsko dejavnost kraja
- ljudsko izročilo o kraju, prebivalcih ali krajevnih znamenitostih

Ko je ta splošna podoba znana, iz nje izluščimo nekaj, kar je za vsakokratni obravnavani kraj tipično ali izjemno, drugačno, da to še natančneje obdelamo. Med temi tipičnostmi ali drugačnostmi smo doslej našli znamenite rojake, način gradnje hiš in s tem povezan zunanji izgled kraja, streharstvo kot obrt in rokodelstvo, jedi in način prehranjevanja ob košnji, posamezne stavbe, s katerimi je povezano bogato ljudsko izročilo (najpogosteje cerkev).

Izbrani "problem" čim natančneje opišemo, narišemo, pofotografiramo, posnamemo z videokamero, posnamemo na magnetofonski trak, zapišemo narečno besedje in si, če je možno, vse "v živo ogledamo".

REZULTATI RAZISKAVE

Končni izdelki tovrstnih raziskav in takega načina dela niso majhni in mislim, da se jih ne bi sramoval niti poklicni etnolog.

Učenci skupaj z mentorji postavimo razstavo, ki prikazuje rezultate dela pa tudi najbolj zanimive metode dela.

Razstava ni namenjena le njim samim ali njihovim šolskim kolegom, ampak širši javnosti. Doslej smo dve od razstav za določen čas postavili v prostorih muzeja v Cerknem, ena pa je bila postavljena na terenu - v vasi, ki smo jo obdelovali. To je bilo v Zakojci, kjer smo na predvečer praznovanja 100-letnice rojstva pisatelja Franceta Bevka in odprtja Bevkove domačije kot spominskega muzeja v prostorih mogočne, a prazne Brovčeve domačije odprli tudi našo razstavo "O Zakojci in njenih ljudeh".

Z otvoritvijo je povezan tudi javni nastop sodelujočih otrok, saj so oni glavni povezovalci in posredovalci vsebine.

Ob vsaki razstavi izdamo tiskan bilten, kjer so zapisani vsi izsledki raziskave. Bogato je opremljen s fotografijami in risbami.

Pri zadnjih dveh vaseh so se nam priključili tudi "filmariji" in izdelali lepo videokaseto o našem delu in rezultatih dela.

ZAKAJ ETNOLOGIJA V ŠOLE

Delo, ki ga v ta projekt vlagajo učenci in mentorji, je ogromno in ima poleg prej naštetih otipljivih rezultatov še eno razsežnost.

Učenci na zelo neposreden, doživet način ob prisotnosti etnologa spoznavajo kulturno dediščino v svojem lastnem okolju.

Na nivoju vsakdanjega življenja - torej sebi enakega - spoznavajo preteklost, ki so jo doslej predvsem skozi šolsko zgodovino; odpirajo se jim novi pogledi.

Z lastnim delom na terenu spoznavajo posamezne kulturne sestavine, jih doživljajo in jih večinoma po določenem tudi začnejo sprejemati kot vrednote.

In končno, prav spoznavanje tega neposrednega okolja, iz katerega izhajajo in se z njim identificirajo, je tisto, kar jih v tolikšni meri navdušuje za delo.

Učenci se seveda tudi spoznavajo z znanstvenim načinom dela (spoznavanje virov, literature, različnih metod dela, preverjanje podatkov...) in muzej kot institucija jim postane domač ter se ga poslužujejo tudi pri kasnejšem delu (kot dijaki, študentje).

Predstavljena izkušnja je seveda samo ena od možnih oblik pojavljanja etnologije v šoli. Sama vidim v tem načinu dela izredno močno vzgojno komponento. Kot sem že omenila, učenci spoznavajo posamezne sestavine kulturne etnološke dediščine na način, ki jih pritegne, in začno te elemente sprejemati kot vrednote in so jih potem sposobni na terenu tudi sami odkrivati.

SUMMARY

"ETHNOLOGY AND MY HOMETOWN"

THROUGH THE EXPERIENCE OF AN ETHNOLOGIST

Ivana Leskovec

The author's paper is based on the experience gained through several years of working with the pupils and teachers mentors of the elementary school in Cerknem.

The cooperation between that school and the museum department in Cerknem was a common practice even before. The forms were, and still are, various: lessons in the museum, visiting the exhibitions, lectures prepared by the museum staff, mutual collecting of the material...

ETNOLOGIJA IN MOJ KRAJ

Tema, etnologija in moj kraj, je izbrana na podlagi izkušenj dela na etnološki topografiji slovenskega etničnega ozemlja za občino Ravne na Koroškem in izkušenj pridobljenih v sodelovanju z osnovnimi šolami. V njej skušam predstaviti uporabnost koncepta etnološke topografije za spoznavanje kraja pri rednem pouku.¹⁾

Poznati svoj kraj pomeni poznati sokrajane, svoj in njihov način življenja in kulturo. Pri spoznavanju se učenci učijo opazovati in opisovati predmete in pojave v svoji neposredni bližini. Prav tako opazijo in odkrijejo številne zanimivosti, spoznajo določene vrednote, kot so okrasni elementi ali določen kos pohištva, pomoč pri delu, darila ob različnih priložnostih, itd. Vsakdanji način življenja lahko predstavimo s pomočjo kulturnih sestavin sistematiziranih v materialno, socialno in duhovno kulturo. Za konkretizacijo vsebine so kot materialni vir primerni predmeti, ki jih imajo doma, morda celo v šolskih zbirkah, ter fotografsko in slikovno gradivo. Posebej priporočljiva pa sta obisk lokalnega muzeja in strokovna ekskurzija po kraju.

Pri pripravi na redni pouk lahko učitelji uporabijo določeno etnološko literaturo, predvsem etnološke topografije slovenskega etničnega ozemlja (za občine Cerknica, Črnomelj, Domžale, Gornja Radgona, Izola, Kočevje, Lendava, Ljubljana Bežigrad, Ljutomer, Metlika, Murska Sobota, Ravne na Koroškem, Sevnica, Škofja Loka, Šmarje pri Jelšah in za zamejski območji Rož in Slovensko Porabje), monografije (npr. M. Makarovič, Črna in Črnjani, Strojna in Strojanci, Predgrad in Predgrajci idr., T. Cevc, Kmečke hiše v Karavankah...), etnološke strokovne publikacije (Etnolog, Slovenski etnograf, Traditiones), dela na temo posameznih poklicnih skupin (npr. J. Bogataj, Mlinarji in žagarji na Krki, A. Baš, Gozdni in žagarski delavci na južnem Pohorju v času kapitalistične izrabe gozdov,...), lokalne publikacije, časopise in drugo literaturo.

Spoznavanje doma oziroma domovine je v šolskem procesu prisotno že iz druge polovice prejšnjega stoletja. V tem času so se spremenili vidiki domoznanstva: celostni, zemljepisni, zgodovinski. Učenci pa niso pridobivali védenja o svojem kraju samo pri enem predmetu.²⁾

Etnološki vidik omogoča spoznavanje kraja skozi način življenja in kulturo, tako da prek posameznih kulturnih sestavin dobimo celostno podobo. Struktura etnološke topografije omogoča spoznavanje kraja in širše geografske ali upravne enote, doline ali občine, v vsej njeni kompleksnosti. V okviru vsebinskih sklopov Notranji ustroj, Demografski razvoj, Gospodarski razvoj, Spreminjanje poklicne in socialne sestave prebivalcev, Uvajanje novosti in Razkroj in stopnja ohranjenosti tradicionalne kulturne podedbe je predstavljen celoten razvoj posamezne občine s poudarkom na vsakdanjem življenju zadnjih sto let. Etnološke topografije vsebinsko niso omejene na posamezno socialno skupino prebivalcev, temveč obravnavajo vse skupine določenega prostora in časa.

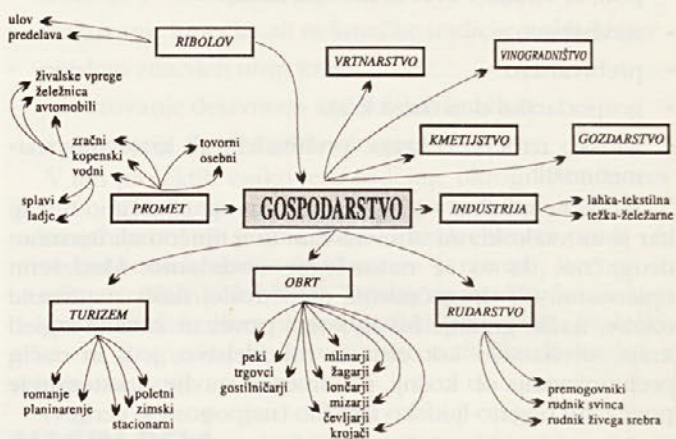
1) Kolegica Ivana Leskovec govori o uporabnosti modela etnološke topografije pri raziskovalnih nalogah osnovnošolskih učencev.

2) Židov Nena, Domoznanstvo kot učni predmet. V: Etnologija in domoznanstvo. Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva 19, Ljubljana 1989, str. 15-22.

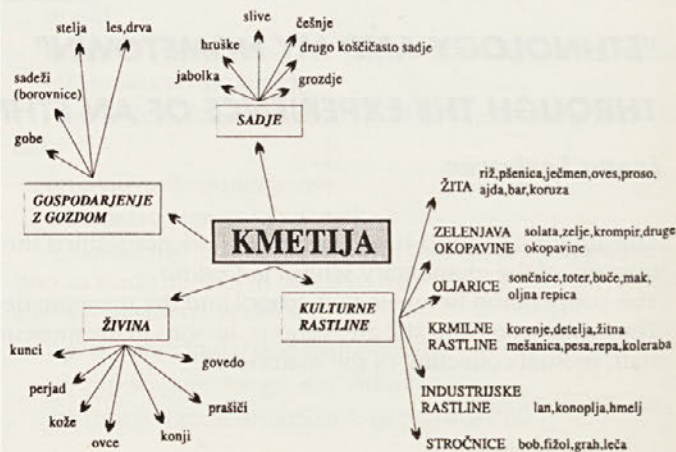
Iz danega koncepta je moč oblikovati ključna med seboj vzročno-posledično povezana področja, katerih posamično obravnavanje je le metodičen pripomoček:

1. gospodarstvo (kmetijstvo, industrija, obrt, promet, turizem),
2. življenjski standard (prehrana, oblačenje, stavbarstvo in stanovanjska kultura),
3. ustvarjalnost (likovna, literarna, izumiteljska in druga),
4. novosti, ki so bistveno spremenile način življenja (železnica, elektrika, telefon, radio, televizija, hladilnik pralni stroj itd.),
5. praznovanja in prosti čas (šege in navade - življenjskega kroga ali družinske: rojstvo, poroka, smrt; praznovanja vezana na verovanje: verski prazniki, iniciacijski obredi; državni prazniki: kraljev/predsednikov rojstni dan, 1. maj, Dan državnosti,...; delovne šege: gnojvoža, košnja, steleraja...).

Gospodarska usmeritev posameznega kraja ne daje samo ekonomske osnove, temveč pomembno zaznamuje vsa druga področja življenja.

Številni so kraji, kjer je še vedno najpomembnejše kmetijstvo z ekstenzivno ali intenzivno usmeritvijo. Na geografsko različnih področjih Slovenije ima kmetijstvo določene specifičnosti, tako v alpskem prostoru prevladujeta živinoreja in gozdarstvo, v panonskem prostoru poljedelstvo, hmeljarstvo v Savinjski dolini, vinogradništvo na Primorskem, Štajerskem in v Beli krajini. Pri kmetijstvu je pomembno, kaj so pridelovali in kako, s kakšnim orodjem. Še v začetku tega stoletja pretežno ročno obdelovanje polj in pridelovanje pridelkov so v drugi polovici 20. stoletja nadomestili s številnimi stroji, med katerimi je najpomembnejši traktor z različnimi priključki. Iz strukture pridelkov in vrste govedi in drobnice na posamezni kmetiji je moč spoznati gospodarsko orientiranost kmetije. Pridelki so predstavljali "surovinsko bazo" za prehrano, oblačenje in tudi notranjo opremo.

Količinski podatki dajejo predstavo o velikosti in moči posameznega kmečkega obrata. Življenje in delo na kmetiji sta vezana na določene šege in navade ter na oblike medsebojne pomoči.

Razvoj industrije in proces industrializacije sta nedvomno vplivala na kulturno podobo določenega prostora, vnesla spremembe v človekovo zavest in spremenila njegov sistem vrednot in potreb. Znan slovenski psiholog Anton Trstenjak je zapisal: "Sodobni človek, zlasti če gledamo na kmečkega, je že zelo drugačen od Slovenca pred prvo svetovno vojsko. Že zdaleč ni več tako konzervativen, kakor je bil prej v mišljenju, obleki in slogu življenja. Dejavnikov, ki so pripeljali do teh temeljnih sprememb, je bilo seveda več; gotovo pa je poleg političnih sprememb glavni dejavnik v industrializaciji življenja in mehanizaciji obdelovanja zemlje. Današnji poljedelec je pač že zelo različen od tistega, ki ga opisujejo še mohorske večernice v svojih povestih iz kmečkega življenja. Pravimo, da se je standard življenja spremenil in dvignil; z njim pa se je spremenil seveda tudi človek, ki je nosilec in pobudnik tega standarda blaginje."³⁾

Tovarniški obrati in hiše z delavskimi stanovanji so se ločile od kmečke arhitekture, drugačna sta bila delovni čas in izraba prostega časa.

S spoznavanjem obrti spoznavamo ročne spretnosti, orodja, delavnice in specifična obrtniška znanja. Skoraj povsod najdemo krojače in šivilje, čevljarje, mlinarje in peke, posamezne obrti pa le v določenem prostoru, npr. kuhanje oglja in žganje apna. Obrtnikom je delo zahtevalo življenjski ritem, delu so prilagodili svoj bivalni prostor in svoj prosti čas.

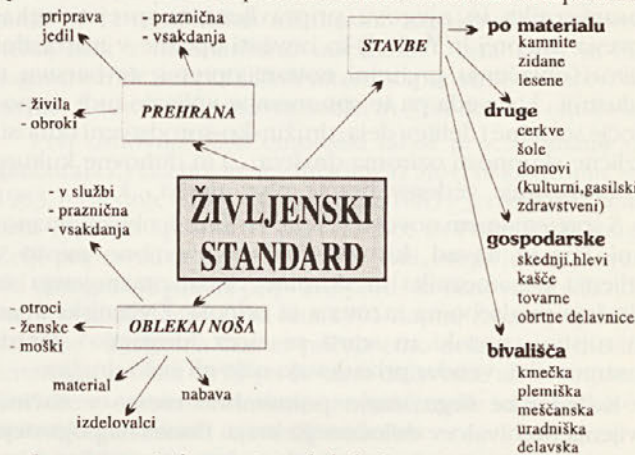
Prometna in splošna komunikacijska povezava kraja predstavlja njegovo odprtost, odmaknjenost in sploh stik s "svetom". Poznavanje razvoja te dejavnosti vključuje pojav in uveljavitev prometnih in komunikacijskih sredstev (vlak, kolo, avtomobil, letalo, pošta, telefon itd.) in skupine ljudi, ki so opravljali določena dela v povezavi s to dejavnostjo (furmani, poštarji,...). S prometom so povezane gostilne in trgovine ob prometnih poteh, ki so nastale zato, da so zadostili potrebam prevoznikov in potnikov.

Na promet in gostinstvo se navezuje tudi turizem, ki postaja vse pomembnejša gospodarska dejavnost. Izleti, romanja, planinarjenje in sploh spoznavanje krajev in ljudi, njihove šege in navade postajajo vse bolj priljubljena oblika preživljanja prostega časa.

Življenjski standard predstavlja povprečno raven celotnih življenjskih, delovnih in družbenih razmer, v katerih v določenem času in v določenem prostoru živi in dela posameznik, posamezna družbena skupina ali celotno prebivalstvo.⁴⁾

Po prvi svetovni vojni so ga zaposlenim merili s pomočjo določanja eksistenčnega minimuma ali v današnjem pomenu zjamčenega osebnega dohodka. Živeti pod eksistenčnim minimumom pomeni prejemati nižji zaslužek kot znaša višina izdatkov za najnujnejša živila, obleko in stanovanje. Košarica najnujnejših življenjskih potrebščin in njena preračunana vrednost je bila osnovni instrument za določanje plačila delavcem. Od vrste prejemka, velikosti družine in drugih dejavnikov, npr. dodatnega dela, dediščine itd., je odvisno ali živi družina pod eksistenčnim minimumom, na njegovi meji ali živi udobno.

Najnujnejši elementi zagotavljanja eksistence - prehrana, oblačenje in bivališče, so hkrati tudi merljivi elementi življenjskega standarda, ki vključuje še druge kulturne sestavine s področja socialne in duhovne kulture, vezane na vrednostni sistem posameznika ali skupine in na njegove potrebe. Spoznavanje teh treh med seboj povezanih kulturnih sestavin je vezano na poznavanje širših vplivov, kot je npr. moda, ekonomski in družbeni položaj v določenem času, kar vpliva na razlike med poklicnimi in socialnimi skupinami.

Spoznavanje hrane in sploh kulture prehranjevanja obsega poznavanje živil in tehnike priprave jedil, spoznavanje vsakdanje in praznične hrane ter šeg in navad v povezavi s pripravo in uživanjem hrane. Na prehranjevalne navade vpliva religija. Živila pa so pomembna ekonomska kategorija.

Oblačilna kultura prebivalcev določenega kraja izraža njihov eksistenčni, kulturni in sociološki nivo, močno pa je povezana z gospodarstvom in z ekonomsko sposobnostjo posameznika. Pridelovanje surovin in izdelava blaga sta povezana s kmetijstvom in tekstilno industrijo, njuna razvitanost pa vpliva na kvaliteto izdelkov, njihov zunanji videz in tudi na določeno skupino uporabnikov. Ročno pridelovanje surovin in izdelovanje oblačil zahteva določena znanja in določeno orodje (lan, frnača, trlica, kolovrat), razvoj tekstilne industrije pa je omogočil uporabo boljših vrst blaga in nazadnje tudi konfekcijskih oblačil. Obleka je lahko zunanji izraz pripadnosti določeni poklicni, socialni in kulturni skupini.

Bivališča, gospodarske in skupne stavbe tvorijo arhitekturo in z geografskimi značilnostmi prostora zunanjo podobo posameznega kraja. Življenjska zgodba posamezne stavbe ali njena zgodovina lahko služi za spoznavanje kraja, saj govori o materialu, gradnji, funkciji stavbe in o stanovalcih. Zanimive in pogosto predmet obravnav so stavbe namenjene skupni uporabi: cerkve, šole in različni domovi. Arhitekturna podoba kmetije, sestavljena iz stanovanjske hiše in gospodarskih poslopij (hlev, skedenj, kašča, žaga, mlin,...), in arhitektura nastala pod vplivom razvoja industrije (delovni obrati, večstanovanjske hiše,...), izraža določen način življenja. Notranja oprema bivališč pa kaže na nekatere vrednote družine in posameznika.

Človekova ustvarjalnost sega na različna področja, nam najbližja so ljudska umetnost, ljudsko pesništvo in pripovedništvo. V primerjavi s tehničnimi iznajdbami so manj znane številne manjše tehnične izboljšave orodij in naprav uporabljenih pri različnih delih. Ustvarjalnost ljudi je vidna tudi na arhitekturi, v oblikovanju notranje opreme, sploh na vseh področjih človekovega življenja in dela.

Iznajdba nove naprave, stroja ali samo novega materiala je včasih povzročila velike, vedno pa številne manjše spremembe. Zaradi prej izpolnjenih določenih pogojev je bil

³⁾ Trstenjak Anton, Vplivi kulturnozgodovinskih razmer na oblikovanje značaja Slovencev. V: *Traditiones* 19, Ljubljana 1990, str. 133.

⁴⁾ Kresal France, Pregled razvoja delavske zaščitne zakonodaje in ustanov delavske zaščite v Sloveniji med obema vojnoma. V: *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 1968-1969, št. 1-2, str. 105-106.

proces njihovega sprejemanja in uvajanja različno dolg. Večina novosti je namenjenih izboljšanju življenjskih in delovnih pogojev, med njimi so bile konec 19. in v začetku 20. stoletja štedilnik, vodovod, elektrifikacija, od srede 20. stoletja pa motorizacija in razen že obstoječih pošt še druge komunikacije.

Sprejem posamezne novosti in njena splošna uveljavitev sta še danes odvisna tako od ekonomske in družbene razvitosti določenega okolja kot od ekonomske sposobnosti posameznika in njegove pripravljenosti sprejeti nekaj novega. Najprej in najbolj so novosti opazne v materialni kulturi (oblačenju, prehrani, notranji opremi, stavbarstvu, v industriji,...), seveda pa te spremembe vplivajo tudi na področje socialne (delitev dela, družinsko-sorodstveni odnosi, različne skupnosti oziroma društva,...) in duhovne kulture (izobraževanje, vedenje, branje, ples, glasba,...).

S sprejemanjem novosti se spreminja tudi oblika praznovanj, šeg in navad, ki zavzemajo pomembno mesto v življenju posameznika in skupine. Skozi praznovanja se odražajo medsebojna razmerja in odnosi. Življenjske šege ob rojstvu, poroki in smrti se sicer "dogajajo" zaradi posameznika, vendar prizadevajo ožjo ali širšo družino.

Koledarske šege imajo pomembno mesto v načinu življenja prebivalcev določenega kraja. Danes najpogosteje omenjene so pustne šege s ptujskimi kurenti, cerkljanskimi lafarji, cerkniškimi škoromati in dobrepoljskimi mačkarami, vendar skoraj vsak večji kraj pripravi svojo pustno povorko. Posebno pozornost posvečajo božično novoletnim in velikonočnim šegam, njihovo izvajanje pa je vezano na pripravo prostora, hrane in oblačil.

Z opravljanjem določenih del so povezane delovne šege tako v kmečkem in delavskem kot obrtniškem okolju. Njihova prisotnost v določenem kraju je odvisna od gospodar-

ske usmeritve kraja in iz nje izvirajoče poklicne strukture prebivalcev.

Nekatere šege in navade je moč šteti tudi k oblikam preživljanja prostega časa. Ta kulturna sestavina postaja še posebej zanimiva z razvojem industrije, saj je ta vplivala na drugačno razporeditev delovnega in prostega časa, s tem je nastala možnost pojava novih dejavnosti, med njimi društvena s številnimi društvi (gasilska, kulturna, športna, humanitarna društva, godbe na pihala itd.). Z industrializacijo je povezan tudi nastanek političnih društev oziroma organizacij, strank, ki so posredno vplivale na način življenja v določenem kraju.

Omenjene vsebine omogočajo spoznati določen kraj, njegov način življenja in kulturo, njegov razvoj. Predlagano shemo lahko vsak učitelj prilagodi starosti učencev in posebnostim kraja, kajti podob krajev je toliko, kot je krajev, vsak ima nekaj svojega in nekaj, kar je skupno drugim.

SUMMARY

ETHNOLOGY AND MY HOMETOWN

Karla Oder

The theme "Ethnology and my hometown" was chosen on the basis of the experience from the work with the ethnological topography of the Slovene ethnic territory for the community Ravne na Koroškem, and the experience gained in cooperation with elementary schools. I am trying to show how useful the concept of the ethnological topography is when learning about a town/place during regular lessons.

Mojca Ramšak

UDK 379.825:39

ODMIK OD KATEDRA KOT PEDAGOŠKO DOPOLNILO

Tekst govori o taborih/delavnicah kot eni od izvenšolskih aktivnosti mladih. Splošnemu delu, v katerem predstavljam namen in cilje taborov, sledi kratek vpogled v razvoj in taborov/delavnic po svetu in pri nas. Zatem predstavljam slovenske etnološke osnovnošolske tabore/delavnice, njihove pokrovitelje in raziskovane vsebine. V nadaljevanju govorim o ohranjanju etnološke kulturne dediščine na podeželju in njihovo povezavo s tabori/delavnicami, nakazujem pa tudi dve smeri, v katere učence lahko povedejo njihovi mentorji, ob tem ko se trudijo raziskati, kako bi bilo možno raziskati življenjske razmere nekega okolja. To sta tradicionalizem kot sinonim za konservativizem in pa usmeritev novih družbenih gibanj in ekološko razmišljanje.

V zvezi s konkretno pripravo taborov/delavnic navedam možne vsebine, ki so primerne za višjo stopnjo, pišem o organiziranju raziskovalnih skupin, notranji organizaciji dela na terenu, dveh prepletajočih se fazah terenskega dela; to sta strokovno-raziskovalni in družabni del, o vodenju dokumentacije, pisanju biltena in pripravi razstave.

Izvenšolske znanstvene aktivnosti mladih pomenijo velik odmik od klasičnega šolskega izobraževanja. Smoter teh aktivnosti je bil, da bi mladi razglabljali o znanosti in spoznali ter razumeli njene temeljne družbene implikacije.¹⁾

KAJ SO ETNOLOŠKI TABORI/DELAVNICE, KAKŠNA JE NJIHOVA KORISTNOST?

Etnološki tabori in delavnice uvajajo in seznanjajo udeležence s členi zaporedja etnološkega raziskovalnega dela, ki vključuje:

- postopek pridobivanja gradiva (opazovalne strategije, intervjuji, ankete ipd. na terenu, pregledovanje literature in drugih neobjavljenih virov),
- komentiranje gradiva in postavljanje trditev v opisnih predstavitev, in
- urejanje dobljenih informacij s pomočjo etnološke klasifikacije,

1) Kobal Edvard, *Gibanje Znanost mladini in Slovenci: 1965 - 1985*. Ljubljana 1993, str. 64

- prepoznavanje sorodnih kulturnih pojavov in struktur,
- in na podlagi vsega interpretiranje dogodkov in njihovih funkcij.

Udeleženci etnološkega tabora ali delavnice (največ 20) pod strokovnim vodstvom etnologov 7-15 dni spoznavajo način življenja v izbranem okolju. Število udeležencev (otrok) je odvisno od tega, ali je tabor/delavnica zgolj etnološki(a), v tem primeru je priporočljivo, da otrok ni več kot 20, če pa je raziskovanje zastavljeno inter- ali multidisciplinarno, ta omejitev ni pomembna, saj takrat udeleženci iz različnih skupin pač nimajo nujno opravka z ljudmi v nekem naselju.

Koristnost etnoloških taborov in delavnic je večkratna, ker:

- povezujejo udeležence z etnološko znanostjo in pri mladih vzpostavljajo odnos do etnološke kulturne dediščine,
- usmerjajo mlade k aktualnim temam v širšem ali ožjem okolju,
- razvijajo metode dela z mladimi, s tem pa prispevajo h kvalitetnejšemu osnovnošolskemu izobraževanju, ki zaradi narave dela na etnoloških taborih/delavnicah pomeni odmik od klasičnih metod dela v šoli in je tako dobrodošlo pedagoško dopolnilo v izvenšolskem času,
- širijo krog mentorjev,
- vzgajajo tako mlade raziskovalce kot njihove mentorje v skupni izkušnji znotraj raziskovalnega procesa,
- popularizirajo etnološko vedo,
- dosežki taborov/delavnic so konkretni, največkrat publicirani v brošuri in tako predstavljajo spodbudo za mlade raziskovalce.

Uspehi so odvisni od več dejavnikov, predvsem od števila mentorjev in usposobljenosti vodstva, od primerne pedagoške in raziskovalne opreme, pravilno izbranega in izdelanega programa, ustrezne lokacije itd.²⁾

RAZVOJ TABOROV

Raziskovalni tabori se uveljavljajo v Evropi od 60. let 20. stoletja. Nastali so zato, da bi spodbujali in razvijali preučevanje, razumevanje in spoštovanje narave. Zanje so se zanimale tako države kakor tudi mladinske organizacije in gibanja, saj so želele, da bi mladi že zgodaj spoznali dosežke znanosti, celotno problematiko raziskovalnega dela, in se šele nato usmerili k raziskovanju na ožjem področju. Tako so šestdeseta leta prinesla novo gledanje na znanost. Postalo je jasno, da bo treba izobraževanje toliko izpopolniti, da v določenem obdobju šolanja mlad človek ne bo obvladal le temelje klasične znanosti, ampak tudi povsem nova, največja znanstvena dognanja.

V Sloveniji se je ideja o organiziranju taborov pojavila po študijskem seminarju, ki je bil leta 1962 pri Münchnu. Dr. Avguštin Lah in kasneje tudi dr. Marjan Žagar sta se odločno zavzela za to, da se tudi slovenski mladini omogoči delovanje na znanstvenih raziskovanjih v okviru taborov. Namenjeni naj bi bili torej predvsem vzgoji mladih raziskovalcev in strokovnjakov. Že ob pripravah na prvi tabor l. 1967 se je jasno pokazala potreba po aktivnem

sodelovanju znanstvenikov in raziskovalcev pri načrtovanju in izvajanju taborov. Ti so omogočili, da so se slovenski mladinski raziskovalni tabori hitro uveljavili in dosegli zavirljivo kvaliteto v mednarodnem prostoru. Nadaljnji razvoj taborov je vplival na začetek njihovega organiziranja tudi na Hrvaškem in v BiH, v drugih republikah pa niso zaživel.

Število letnih Mladinskih raziskovalnih taborov je začelo naraščati šele po letu 1980, tako da je bilo l. 1985 organiziranih že 11 republiških mladinskih raziskovalnih taborov, nekaj tudi z mednarodno udeležbo.³⁾ Leta 1994 je bilo organiziranih 8 republiških interdisciplinarnih taborov/delavnic, 3 etnološki osnovnošolski in 3 študentski etnološki.

Prvi osnovnošolski etnološki tabor je v Skomarju organizirala Zveza prijateljev mladine iz Slovenskih Konjic leta 1983, naslednje leto v Vitanju in leta 1985 v Jerneju pri Ločah. Leta 1988 sta Spominski park Trebče in Pokrajinski muzej Celje pripravila tabor v Bistrici ob Sotli, istega leta je Slovenski etnografski muzej pripravil pred- in osnovnošolsko delavnico Risani zapisi, od leta 1991 naprej Zveza prijateljev mladine - Ljubljana Center prireja etno delavnice z mestno tematiko, od leta 1993 pa še etno delavnice na avstrijskem Koroškem v ruralnem okolju za ljubljanske in koroške osnovnošolce sedmih in osmih razredov.

Tudi nekateri sicer srednješolski in celo študentski etnološki ali interdisciplinarni tabori in delavnice sprejmejo kakega radovednega osnovnošolca, kakor na primer Etnološki raziskovalni tabor Podzemelj v Beli Krajini leta 1985, Adlešiči leta 1987, Dragatuš leta 1988, Stari trg ob Kolpi leta 1989, tabori na Šmartnem na Pohorju, študentska etnodelavnica v Markovcih leta 1991 idr.

Tabori so nekakšno nadaljevanje mladinskih delovnih brigad, medtem ko se je izraz delavnica na Slovenskem začel uporabljati v 90. letih, ko je vse več mladih prek Zveze organizacij za tehnično kulturo odhajalo na t.i. workshope v tujino.

OHRANJEVANJE ETNOLOŠKE KULTURNE DEDIŠČINE

Če naj bi bil eden od vzrokov za organizirano etnološko delo z mladimi spoznavanje vzorcev kulturne identitete, prek tega pa razumevanje in sprejemanje dediščine okolja, ki nas obdaja, in ob tem težnja po ohranitvi manjših življenjskih prostorov, potem se lahko tudi upravičeno vprašamo, kaj element ohranjanja prinaša s seboj.

Ohranjanje je namreč lahko pomemben element (nadaljnega) razvoja in smiselnega napredka, ki upošteva tudi dosežke preteklosti; toda hkrati je lahko vezano na različne oblike tradicionalizma in se večkrat zlorablja kot objekt političnega in komercialnega marketinga.⁴⁾

Izkušnje so pokazale, da je etnološke taborne in delavnice najlažje izpeljati v kmečkem okolju, saj čas trajanja tabora/delavnice ponavadi ne presega 14 dni, to pa je ravno dovolj, da mladina s pomočjo svojih mentorjev dobi vpogled v življenje, ki se odvija znotraj vaškega okolja in ki je v primerjavi z načinom življenja v urbanem prostoru za mlade raziskovalce manj zahtevno glede na svojo strukturo.

V nadaljevanju bom nakazala dve smeri, v katere učence lahko povedejo njihovi mentorji, ob tem ko se trudijo raziskati, kako bi bilo možno ohraniti življenjske razmere nekega okolja.

²⁾ Prim. n. d., str. 139; Bratina Darko, Beseda ravnatelja Slovenskega raziskovalnega inštituta. V: Tabor "Doberdob 82". Ljubljana 1983, str. 7; Pahor Milan, Mladinski raziskovalni tabori. V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 30/1990, št. 1-4, str. 62.

³⁾ Kobal, str. 139-140.

⁴⁾ Malle Janko, Kulturna industrija in ohranjanje kulturnih dobrin. V: Koroški koledar 1994, Celovec (1993), str. 34.

1) Ohranjanje kulturne dediščine kot tradicionalizem

Tradicionalizem (v tem primeru sinonim za konservativizem) je otrplo ohranjanje "dobrega starega" in izraz starokopitnega mišljenja. Sedanjost se ocenjuje z vidika neke dozdevno zdrave, harmonične, dobre preteklosti brez konfliktov.

Zagovorniki tradicionalizma privlačno slikajo kmečko življenje, obenem pa se zavzemajo za kmečke muzeje na prostem. Pospešujejo racionalizacijo kmetijstva, s tem pa tudi uničevanje kulture, ki jo dozdevno želijo ohraniti.

Ta vrsta ohranjanja kot idealiziran spomin pelje k tradicionalizmu, folkloristiki in muzealizaciji - to so danes hvaležni objekti političnega in komercialnega trga.⁵⁾

Mentorji in učitelji, ki podležejo tej vrsti "ohranjanja", z učenci ponavadi komunicirajo v slogu: "Joj, pogledite tisto luškano leseno s slamo krito hišo! Ste za to, da naredimo skupinsko fotografijo pred njo?" Mlade raziskovalce ob tem "zavajajo" z obilico superlativov ob histeričnem navdušenju nad "odkritjem".

2) Ohranjanje kulturne dediščine kot dejavnik napredka

Konservativizmu starega kova lahko postavimo nasproti "konservativno" usmeritev novih družbenih gibanj in ekološko razmišljanje. Tu je pomemben element "ohranjevanja" vsekakor preučevanje zgodovine (vaške, krajevne, regionalne), vendar ne kot idealiziranje neke "harmonične" preteklosti, ampak kot razprava o kulturnih in socialnih izkušnjah v nekem življenjskem prostoru. Gre za odkrivanje lastnega socialnega in kulturnega izvora ter za osebno in kolektivno identifikacijo v nekem življenjskem prostoru.⁶⁾

Učitelji in mentorji, ki jim je odvrtna prva, tradicionalna smer ohranjanja etnološke kulturne dediščine in raje sledijo slednji, mlade raziskovalce navajajo k dosledni izrabi virov in h kritičnemu mišljenju ter skupaj z otroki skušajo razložiti določen kulturni fenomen glede na čas, prostor in družbeno okolje, v katerem je nastal, se razvijal in tudi propadal.

Če zopet karikiram, skupinska fotografija pred zapuščeno leseno s slamo krito hišo s takim učiteljem ni izključena, vendar bo ta z učenci raziskovalci po ovekovečenju stopil do najbližjega soseda in se pozanimal, kako dolgo je hiša že prazna, kdo je v njej živel in kako, in to informacijo vključil v mozaik podobe o kraju, ki ga v času tabora/delavnice skupaj z učenci sestavlja, pa četudi ne raziskuje etnološke stavbne dediščine.

Vsak mentor/učitelj, ki se poda na teren z učenci, bi si že pred začetkom dela moral odgovoriti na vprašanje: kaj želim, da se glede na raziskovalne rezultate pravzaprav ohrani? Ali je to neki kulturni prostor, postopek ali kaj tretjega, kar je današnjemu načinu življenja že odtujeno, ali pa je to odnos do prostora in kulture, ki jo raziskujem?

Etnologija in etnologij podpiramo slednje.

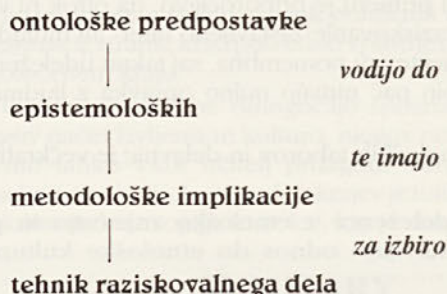
Vprašanja, ki si jih mentor/učitelj (verjetno) postavlja pred začetkom raziskave, vsebujejo čisto ontološke predpostavke in se nanašajo na vpliv raziskovalca/učitelja/mentorja na raziskavo o določenem okolju in njegovem načinu življenja. Ontološke predpostavke se nanašajo na tri temeljne etnološke kategorije, brez katerih ni resne raziskave, in to ne glede na to, ali so raziskovalci otroci ali znanstveniki etnologij. Te tri kategorije so: čas, prostor in družbeno okolje.

5) N. d., str. 35-36.

6) N. d. str. 36.

Naslednja faza spraševanja že vključuje epistemološke predpostavke, torej o značaju našega spoznavanja sveta, o subjektivnem in objektivnem spoznanju ipd. Tako spraševanje ima metodološke implikacije na izbiro tehnik raziskovalnega dela in metodike.

DIAGRAM ODNOSA MED RAZLIČNIMI PREDPOSTAVKAMI

NAČRTOVANJE TABOROV

1. Problemski pristop

Problematika raziskav v okviru etnoloških taborov/delavnic je različna. Najpogostejše raziskovalne teme v do sedaj organiziranih in zgoraj omenjenih taborih/delavnicah so bile: Kavarna Nebotičnik, poročne fotografije in poročne šege, skrivnosti odraščanja mladih, kletvice Ljubljančanov, praznični jedilniki v Ljubljani, zimske počitnice v Ljubljani, voščilnice v Ljubljani, frizure v Ljubljani, izobraževanje in praznovanja, oblačilna kultura med vojnama, miklavževanje, življenje na Ljubljani, spomini ljubljanskih šolarjev iz časa med obema vojnama, pustovanje v Ljubljani, otroške sobe, ljubljanske gostilne, najstarejše torte v Ljubljani, razstave Slanikove pojedine v Ljubljani, čajanke, prehrana na družinskih praznovanjih, meščanska kuhinja, hrana v hotelu, družabne prireditve v Ljubljani med vojnama, bivalna kultura na Moščenci, od ovce do volnene niti, prehrana Šentjanža, družinski albumi, šege in navade ob poljskih delih, šege in verovanja ob rojstvu, otroške igre v Šentjanžu, obrti, mleko, znamenja, otroci in šola na Radišah, bajke in legende, velikonočne šege...

Sestaviti je potrebno raziskovalne skupine, ki bodo zajele tematiko glede na problem in pri tem obdržale logiko in sistematiko discipline. Pri inter- ali multidisciplinarnem taboru/delavnici pa je treba upoštevati tudi druge sodelujoče discipline pri obravnavi problema, da se vse povezujejo v sistem.

2. Organiziranje raziskovalnih skupin

Vsaka raziskovalna skupina izdela najprej načrt dela (mrežni plan), iz katerega so razvidne vse naloge in njihovo zaporedje za določen čas. V načrtu mora biti opredeljen program za posamezne discipline oziroma etnološke skupine, in sicer vsebinsko in terminsko.

Načrtu dela sledi kadrovski načrt. Strokovno usposobljeni sodelavci (študenti višjih letnikov, diplomanti, podiplomci, asistenti, mlajši strokovnjaki) so lahko stalni udeleženci taborov/delavnic in dejanski nosilci programov.

Vodja raziskovalne skupine naj bi bil iz vrst strokovno usposobljenih sodelavcev, namestnik vodje pa iz vrst mladih raziskovalcev. Vodja naj bi skrbel za celotno organizacijo etnološkega dela. Vsaka raziskovalna skupina naj bi imela tudi svojega mentorja ali skupino mentorjev. Ti naj bi bili vodilni strokovnjaki na danem področju, ki bi sodelovali predvsem kot svetovalci v pripravljalni fazi, med delom na terenu ter tudi pri obdelavi rezultatov in analizi zbranega gradiva.

Idealno je, če ima tabor/delavnica dve vodji:

- strokovnega, torej etnologa, ki odgovarja za vsebino raziskave, svetuje ob morebitnih problemih, ki so povezani s terenskim delom, vodi dnevna večerna poročila in
- tehničnega, ki skrbi za nemoten potek raziskovanja, torej za prehrano, prenočišča, fotokopiranje, preslikavo starih fotografij in razvijanje filmov, prevoz na terenu ipd.

Ko je načrtovanje tabora/delavnice usklajeno z raziskovalnimi skupinami in njihovimi programi, si mentorji že pred začetkom ogledajo teren, navežejo stike z ljudmi z območja,⁷⁾ kjer bo potekalo terensko delo (sondažna raziskava).

NOTRANJA ORGANIZACIJA DELA NA TERENU

Izvajanje delovnega programa tabora/delavnice je skupinsko delo. Pri preučevanju določenega problema se oblikujejo raziskovalne skupine, ki so lahko različno velike, običajno pa jih sestavlja 3 do največ 6 mladih raziskovalcev in vodja (mentor). Zaželeno je, da so skupine etnologov raje manjše kot ne, saj tako lažje pridejo v gospodinjstvo, kjer pričakujejo uporabne informacije. Pri raziskovanju z osnovnošolci je še posebej v manjših naseljih bolje, če prihajajo v gospodinjstvo skupaj z mentorjem/učiteljem, vendar mora ta zaradi svoje pretežno vodilne vloge med obiskom paziti, da se učenci ne začnejo dolgočasiti. Pri raziskovanju urbanega okolja lahko obiskujejo teren tudi sami, mentor/učitelj jim daje le napotke pred terenom, po njem pa skupaj prediskutirajo potek dela in nove situacije, v katerih so se znašli.

Skupine naj bi se oblikovale glede na lastni interes in sposobnosti ter obseg dela, vendar je udeležence skupine večkrat potrebno tudi določiti, ker se učenci na prvem sestanku ne morejo dogovoriti, kdo bo kje.

Neposredno odgovornost za izvajanje skupnih nalog in terenskih del imata obe vodji tabora.⁸⁾

FAZA TERENSKIH DEL

1. Strokovni del

Dejavnosti na raziskovalnem taboru/delavnice obsegajo:

- splošno ekskurzijsko spoznavanje prostora in značilnosti,
- terensko delo. Prvič je najbolje, da učitelj oziroma mentor obiše teren z učenci, da ti dobijo občutek, kako začeti komunikacijo, kako in kaj spraševati, da bi v naslednjih dneh lahko samostojno raziskovali.
- kabinetno delo, torej urejanje terenskih zapiskov, risb, fotografij,
- strokovne ure, usklajevanje dnevnih programov, poročila, ki seznanjajo vse udeležence z delom vseh skupin,
- specialne ekskurzije in predavanja.

2. Družabni del

Obsega kulturno-zabavne in rekreativne dejavnosti. Je bistven del tabora/delavnice, ki vpliva na uspešnost raziskovalnega dela. Mladi organizirajo poleg oblik dnevno rekreativnih in kulturno-zabavnih dejavnosti tudi srečanja z domačini (športna tekmovanja, kulturne večere, okrogle mize o aktualni problematiki). Domačini so običajno zelo zaželeni gostje, včasih pa tudi sodelavci. Ob koncu tabora

je smiselno predstaviti rezultate dela (razstava, predstavitev) prav domačinom.

Zelo pomembno je tudi ozračje med udeleženci. Zgovoren in duhovit vodja tabora/delavnice ali raziskovalne skupine je ponavadi v središču dogajanja in bistveno pripomore k ustreznemu tempu, ki je za realizacijo zastavljenega programa nujen.⁹⁾

VODENJE DOKUMENTACIJE

Vodenje dokumentacije poteka v obliki pisanja terenskih zapiskov na za to pripravljene obrazce, prepisovanja pogovorov in intervjujev s kaset, pisanja individualnih dnevnikov terenskega dela, ki so kasneje lahko dobro izhodišče za interpretacijo gradiva. Za zbiranje podatkov dnevnih poročil, ki jih skupine obravnavajo med t.i. strokovnimj urami,¹⁰⁾ vsaka raziskovalna skupina vodi dnevnik dela.

PISANJE BILTENA, RAZSTAVA

Po končanem terenskem delu sledi pisanje biltena. Učenci sedmih in osmih razredov so gradivo v pretežni meri sposobni obdelati opisno, učitelj ali mentor pa ga poveže v smiselno celoto.

Zelo je zaželeno, da po končanem terenskem delu učenci pripravijo razstavo za domačine, najbolj zadnji dan tabora/delavnice, lahko pa tudi ob kakem bližnjem lokalnem prazniku.

UPORABLJENA LITERATURA IN VIRI

- BRATINA Darko, *Beseda ravnatelja Slovenskega raziskovalnega inštituta. V: Tabor "Doberdob 82". Ljubljana 1983, str. 7.*
- HITCHCOCK Graham - HUGHES David, *Research and the teacher. A Qualitative Introduction to School-based Research. London, New York 1989.*
- KOBAL Edvard, *Gibanje Znanost mladini in Slovenci: 1965 - 1985. Druga popravljena in dopolnjena izdaja. Ljubljana 1993.*
- MALLE Janko, *Kulturna industrija in ohranjanje kulturnih dobrin. V: Koroški koledar 1994, Celovec (1993), str. 33-40.*
- PAHOR Milan, *Mladinski raziskovalni tabori. V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 30/1990, št. 1-4, str. 62-69.*

BIBLIOGRAFIJA RAZISKOVALNIH TABOROV, DELAVNIC

1. SPLOŠNO

- DULAR Andrej, *Geografija in etnologija na raziskovalnih taborih v Beli krajini. V: Dela 1986, št. 3: O razmerju med geografijo in etnologijo, str. 108-112.*
- KOBAL Edvard, *Gibanje Znanost mladini in Slovenci: 1965 - 1985. Ljubljana 1993.*

2. POROČILA O ETNOLOŠKIH OSNOVNOŠOLSKIH RAZISKOVALNIH TABORIH ALI DELAVNICAH

9) Prim. Kopal, 146.

10) Prim. Kopal, 151.

7) Prim. Kopal, str. 140-141.

8) Prim. Kopal, 146.

- DESTOVNIK Irena, Vsakdanja kultura v Šentjanžu in Bilčovsu nekoč in danes. Etnološka raziskovalna delavnica v Rožu na Koroškem. V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 33/1993, št. 3-4, str. 77-84.
- MARKOVČIČ Maruška, Osnovnošolska etnološka raziskovalna delavnica na Radišah. V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 34/1994, št. 3, str. 34-35.
- ROŽMAN Irena, Priprave na etnološki mladinski raziskovalni tabor v Šentjanžu in Bilčovsu na avstrijskem Koroškem. V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 33/1993, št. 3-4, str. 70-73.
- SKETELJ Polona, Mladinska raziskovalna delavnica v Rožu na avstrijskem Koroškem. V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 33/1993, št. 3-4, str. 75-77.

3. POROČILA O ETNOLOŠKIH IN INTERDISCIPLINARNIH SREDNJEŠOLSKIH TABORIH IN DELAVNICAH (KJER JE BILA ETNOLOGIJA ENA OD RAZISKOVALNIH SKUPIN)

- BRANCELJ Andreja, Mladinski raziskovalni tabor Bela Krajina '87. V: Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije 5. Ljubljana 1988, str. 319-324.
- BREZIGAR Inga, Delo etnološke skupine 1. alpskega mladinskega raziskovalnega tabora. V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 26/1986, št. 1-2, str. 50-52.
- DULAR Andrej, Etnološki mladinski raziskovalni tabor Bela krajina 1985. V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 26/1986, št. 1-2, str. 47-49.
- FURLAN Andrej, 14. mladinski raziskovalni tabor Rezija 94. V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva 34/1994, št. 3, str. 42-43.
- HOHNEC Tanja, Mladinski raziskovalni tabor Šmartno na Pohorju 1994. V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva 34/1994, št. 3, str. 43.
- HUDALES Jože, Raziskovalni tabor paški Kozjak '92. V: Traditiones 21/1992, str. 309-310.
- KROPEJ Monika, Etnološki mladinski raziskovalni tabori v Beli Krajini. Etnološki mladinski raziskovalni tabor Stari trg ob Kolpi 1989. V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva 34/1994, št. 1-2, str. 92-94.
- RAMŠAK Mojca, Na lovu za spominom. V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 33/1993, št. 3-4, str. 63-69.
- RAVNIK Mojca, Barkovlje '81. Prvi mladinski raziskovalni tabor v Slovenskem zamejstvu v Italiji. V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva 21/1981, št. 4, str. 87.
- SULIČ Nives, Ali ste že bili kdaj "taborniki"? V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 30/1990, št. 1-4, str. 58-61.
- SULIČ Nives, Mladinski raziskovalni tabor "Znanost mladini" v Vinici (julij 1980). V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 20/1980, št. 4, str. 150.

4. POROČILA O ETNOLOŠKIH ŠTUDENTSKIH RAZISKOVALNIH TABORIH IN DELAVNICAH

- HAMERŠAK Marija, Raziskovanje "vinske kulinarike" na taboru Vno plus. V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva 32/1992, št. 1-2, str. 44-46.
- HRIBAR Daša, Pomen prve mednarodne etnološke šole. V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva 34/1994, št. 3, str. 37-38.
- HUDELJA Mihaela, Študentski raziskovalni tabor - Šentrupert na Dolenjskem. V: Traditiones 21/1992, str. 310-311.
- HUDELJA Mihaela, Mednarodni raziskovalni tabor Obrov-Hrušica '92. V: Traditiones 21/1992, str. 311.
- HUZJAN Vanja, Učili smo se raziskovati. V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva 33/1993, št. 1, str. 67-74.

- MARKOVČIČ Maruška - ŽBONTAR Damjana, Študentski raziskovalni tabor - Šentrupert 1993. V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 33/1993, št. 3-4, str. 73-75.

5. PUBLIKACIJE ETNOLOŠKIH OSNOVNOŠOLSKIH TABOROV ALI DELAVNIC

- ETNOLOŠKA raziskovalna delavnica. Zbornik raziskovalnih nalog učencev osnovnih šol v občini Ljubljana - Center. Uredile Romana Savnik, Mojca Ramšak, Jožica Pahor. Ljubljana 1991.
- II. etnološka raziskovalna delavnica. Zbornik raziskovalnih nalog učencev osnovnih šol v občini Ljubljana - Center. Uredile Romana Savnik, Ivanka Mali, Brigita Kocbek. Ljubljana 1992.
- FERLE Mojca - ŠIFRER Mojca, Skomarje. Zreče 1991.
- KERŠIČ Irena - SMERDEL Inja, Risani zapisi. Ljubljana 1989.
- III. etnološka raziskovalna delavnica. Želodec Ljubljane I. Zbornik raziskovalnih nalog učencev osnovnih šol v občini Ljubljana - Center. Uredile Neva Osterman, Romana Savnik, Gabriela Škraba. Ljubljana 1993.
- NA poti v vas. Unterwegs ins Dorf. Vsakdanja kultura v Šentjanžu in Bilčovsu s poudarkom na prvi polovici 20. stoletja. Alltagskultur in St. Johann und Ludmanskendorf in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts. Bilten etnološke raziskovalne delavnice osnovnošolcev iz Ljubljane in Roža. Bulletin der ethnologischen Forschungswerkstätte für SchülerInnen aus Ljubljana und dem Rosental. Uredila Mojca Ramšak in Janko Malle. Celovec 1993.
- NA poti v vas. Unterwegs ins Dorf. Kultura na Radišah skozi 90 let. Streifzug durch 90 Jahre Kultur am Radsberg. Uredila Tomaž Ogris in Mojca Ramšak. Celovec 1994.

8. PUBLIKACIJE (IN ČLANKI) ETNOLOŠKIH IN INTERDISCIPLINARNIH SREDNJEŠOLSKIH TABOROV ALI DELAVNIC (KJER JE BILA ETNOLOGIJA ENA OD RAZISKOVALNIH SKUPIN)

- BALKOVEC Marjetka, Gradivo za etnološko topografijo občine Metlika - KS Suhor. V: Mladinski raziskovalni tabor Bela krajina '84. Suhor pri Metliki. Uredila Andrej Dular in Dušan Plut. Ljubljana 1985, str. 45-55.
- (brez navedbe avtorja), Etnološko gradivo. V: Raziskovalna tabora Gimnazije Bežigrad Ljubljana - Kubeš 1989, 1990. Zbornik poročil. Uredila Narcisa Deskovič Živkovič. Ljubljana 1993, str. 78-83.
- BREZIGAR Inga, Etnološka skupina. V: Tabor Brda '88. Uredil Aldo Rupel. (Brez navedbe kraja izdaje) 1989, str. 58-71.
- BREZIGAR Inga - REPINC Martina, Etnološka skupina. V: Tabor Kanalska dolina '86. Uredil Aldo Rupel. (Brez navedbe kraja izdaje) 1987, str. 18-32.
- BREZIGAR Miklavčič Inga, Prispevek k etnološki podobi Bovškega. V: Alpski mladinski raziskovalni tabori Bovec 1985-1987. Pokrajina in ljudje na Bovškem. Zbornik. Uredil Jurij Kunaver. Ljubljana 1988, str. 81-108.
- BREZIGAR Miklavčič Inga, Delo etnološke skupine za materialno kulturo na raziskovalnih taborih "Dolina Tolminke" v letih 1988-1990. V: Alpski mladinski raziskovalni tabori Tolmin 1988-1990. Dolini Tolminke in Zadlašce. Zbornik. Uredil Radovan Lipušček. Tolmin 1993, str. 133-153.
- CIGLIČ Zvona - RAVNIK Mojca - REPINC Martina, Etnološka skupina. V: Tabor Doberdob '82. Uredili Branko Jazbec, Milan Pahor, Marinka Pertot, Pavel Stranj. (Brez navedbe kraja izdaje) 1983, str. 18-29.
- ČEPLAK Ralf, Etnološke raziskave o viničarstvu v Dežnem pri Makolah na Mladinskem raziskovalnem taboru Makole '84. V: Poročila raziskav mladinskega raziskovalnega tabora Makole '84. Uredil Franci Pohleven. Ljubljana 1985, str. 60-75.
- DOLENC Rafaela, Ljudska medicina iz tolminskih ravni. V: Alpski mladinski raziskovalni tabori Tolmin 1988-1990.

- Dolini Tolminke in Zadlašče. Zbornik. Uredil Radovan Lipušček. Tolmin 1993, str. 67-74.
- DOLENC Janez, Ljudska duhovna kultura v porečju Tolminke. V: Alpski mladinski raziskovalni tabori Tolmin 1988-1990. Dolini Tolminke in Zadlašče. Zbornik. Uredil Radovan Lipušček. Tolmin 1993, str. 106-115.
 - DULAR Andrej, Mladinski raziskovalni tabor Bela krajina '84. V: Mladinski raziskovalni tabor Bela krajina '84. Suhor pri Metliki. Uredila Andrej Dular in Dušan Plut. Ljubljana 1985, str. 1-3.
 - DULAR Andrej - DULAR Nives, Peskokopi v krajevni skupnosti Suhor in Lokvica. V: Mladinski raziskovalni tabor Bela krajina '84. Suhor pri Metliki. Uredila Andrej Dular in Dušan Plut. Ljubljana 1985, str. 38-44.
 - ETNOLOŠKI mladinski raziskovalni tabori v Beli Krajini '85-'88. Uredil Andrej Dular. Ljubljana 1989.
 - ETNOLOŠKI mladinski raziskovalni tabor Starti trg ob Kolpi 1989. Uredil Andrej Dular. Ljubljana 1990.
 - FUCHS Branko, Etnokoreološke raziskave na MRT Šmartno 1986. V: Mladinski raziskovalni tabor Šmartno '86. Ljubljana 1987, str. 46-51.
 - FUCHS Branko, Etnokoreološke raziskave na Mladinskem raziskovalnem taboru Šmartno 1987. V: Mladinski raziskovalni tabor Šmartno '87. Ljubljana 1988, str. 46-106.
 - FUCHS Branko, Etnokoreološke raziskave. V: Mladinski raziskovalni tabor Šmartno '92. Ljubljana 1993, str. 22-35.
 - FUCHS Branko, Etnokoreološke raziskave na MRT Tinje 1991. V: Mladinski raziskovalni tabor Šmartno '91. Ljubljana 1992, str. 37-45.
 - FUCHS Branko, Etnokoreološke raziskave. V: Mladinski raziskovalni tabor Šmartno '93. Ljubljana 1994, str. 29-38.
 - FURLAN Andrej, Etnološka skupina. V: Tabor Repentabor '90. Uredil Aldo Rupel. (brez navedbe kraja izdaje) 1991, 35-43.
 - FURLAN Andrej, Etnološka skupina. "Ko sem šou zad za vouce." V: Tabor Laško 91. (Brez navedbe kraja izdaje) 1994, str. 34-40.
 - KOGEJ Katja, Nabiralništvo in zdravilstvo. V: Alpski mladinski raziskovalni tabori Tolmin 1988-1990. Dolini Tolminke in Zadlašče. Zbornik. Uredil Radovan Lipušček. Tolmin 1993, str. 61-63.
 - KOGEJ Katja, Poročilo o delu etnološke skupine. V: Alpski mladinski raziskovalni tabori Tolmin 1988-1990. Dolini Tolminke in Zadlašče. Zbornik. Uredil Radovan Lipušček. Tolmin 1993, str. 64-65.
 - KLUB mladih raziskovalcev - etnologov Dornava '84. Uredil Ralf Čeplak. Ptuj 1984.
 - MLADINSKI raziskovalni tabor Bela krajina '84. Suhor pri Metliki. Uredila Andrej Dular in Dušan Plut. Ljubljana 1985.
 - PAHOR Živa - RAVNIK Mojca - REPINC Martina - ŽAGAR Zora, Etnološka skupina. V: Tabor Devin '87. Uredil Aldo Rupel. (brez navedbe kraja izdaje) 1988, str. 45-53.
 - PERŠIČ Magda, Cerknjiško jezero in ribiška kultura. V: Ekološko - raziskovalni tabor "Cerknjiško jezero '93". Uredila Ivana Žolgar. Ljubljana 1993, str. 47-53.
 - PETEK Tone, Raziskava stenskega okrasja na Mladinskem raziskovalnem taboru Šmartno '85. V: Mladinski raziskovalni tabor Šmartno '85. Ljubljana 1986, str. 57-66.
 - PETEK Tone, Etnološka raziskava na MRT Šmartno na Pohorju 1986. V: Mladinski raziskovalni tabor Šmartno '86. Ljubljana 1987, str. 40-44.
 - POČKAR Ivanka, Poročilo etnološke skupine. (Čebelarstvo.) V: Mladinski raziskovalni čebelarški tabor Leskovec. Ljubljana 1984, str. 19-26.
 - RAMŠAK Mojca, Etnološke raziskave. (Uvajanje novosti in razkroj tradicionalne kulture na Tinju in Koblju.) V: Mladinski raziskovalni tabor Šmartno 1988. Ljubljana 1988, str. 15-23.
 - RAMŠAK Mojca, Etnološke raziskave na Pohorju. (Šege cerkvenega leta na Šmartnem.) V: Mladinski raziskovalni tabor Šmartno 1989. Ljubljana 1990, str. 26-32.
 - RAMŠAK Mojca, Raziskovanje prehrane kot kulturne vrednote. V: Mladinski raziskovalni tabor Šmartno 1990. Ljubljana 1991, str. 47-55.
 - RAMŠAK Mojca, Stavbarstvo in notranja oprema pohorskih kuhinj. V: Mladinski raziskovalni tabor Šmartno 1991. Ljubljana 1992, str. 46-64.
 - RAMŠAK Mojca, "Mama in oče lepo prosita, če bi prišli pomagat." Medsebojna pomoč skozi socialne mreže. V: Mladinski raziskovalni tabor Šmartno 1992. Ljubljana 1993, str. 16-21.
 - RAMŠAK Mojca, Raziskovanje življenjske zgodbe. Izsek iz metodologije raziskovanja. V: Mladinski raziskovalni tabor Šmartno 1993. Ljubljana 1994, str. 39-43.
 - RAVNIK Mojca, Etnološka skupina. V: Tabor Režija '89. Uredil Aldo Rupel. (Brez navedbe kraja izdaje) 1990, 57-72.
 - RAZISKOVALNA tabora Gimnazije Bežigrad Ljubljana - Kubed 1989, 1990. Zbornik poročil. Uredila Narcisa Deskovič Živkovič. Ljubljana 1993.

7. PUBLIKACIJE ETNOLOŠKIH IN INTERDISCIPLINARNIH ŠTUDENTSKIH TABOROV ALI DELAVNIC (KJER JE BILA ETNOLOGIJA ENA OD RAZISKOVALNIH SKUPIN)

- ETNODELAVNICA Markovci '91. Uredil Borut Brumen. Ljubljana 1992.
- MUZEJSKA poletna delavnica Rogatec '93. Uredila Tanja Roženberger. Celje 1993.
- ZBORNIK poročil delovnih skupin. 2. študentski raziskovalni tabor Zgornja Savinjska dolina. Luče '84. Uredil Veljko Žvepelj. Ljubljana 1985.

SUMMARY

STEPPING AWAY FROM THE MASTER'S DESK AS A PEDAGOGICAL SUPPLEMENT

Mojca Ramšak

The text deals with camps/workshops as one of the out-of-school activities of the young. The general part, which presents the purpose and aims of the camps, is followed by a brief insight into the development of camps/workshops in Slovenia and abroad. After that I present the Slovene ethnological elementary-school camps/workshops, their patrons and research contents. Later on I write about the conservation of the ethnological cultural heritage in the countryside and its connection with the camps/workshops. Besides that, I indicate the two possible directions into which the mentors can lead their pupils while they are trying to find out how to research the life conditions in a certain environment. These directions are traditionalism as a synonym for conservatism, and orientation of the new social movements and ecological consideration. With reference to the concrete preparative arrangements of the camps/workshops I bring forward the possible contents, which are suitable for the higher level. The text also tells about organizing research groups, the inner organization of fieldwork; the two interwaving phases of the fieldwork - the professional-research part and social part, about the keeping of documentation writing the bulletin and the preparation of an exhibition.

ETNOLOŠKE RAZISKOVALNE NALOGE V OSNOVNI ŠOLI

Delo, povezano z raziskovalno nalogo, mora biti organizirano tako, da je za učenca čim manj obremenjujoče, učenec naj bo kar se da motiviran, vspodbujamo ga k samostojnemu in kreativnemu raziskovalnemu delu. Priporočljivo je delo v parih ali manjših skupinah, možno pa je tudi sodelovanje z drugimi krožki, ki delujejo na šoli. Pomembno je, da učenci skupaj z mentorjem izberejo ustrezno temo. Ta ne sme biti v nobenem pogledu preširoka, predvsem pa mora biti za učence zanimiva in jim tematsko blizu, pa naj gre za "klasično" ali povsem sodobno etnološko temo. V primeru, da se etnoloških raziskovalnih tem lotevajo mentorji, ki nimajo ustrezne izobrazbe, je priporočljivo, da se obrnejo na posamezne etnologe oziroma etnološke ustanove.

Učence seznanimo z osnovno etnološko literaturo, ki obravnava podobno tematiko, potem pa sežemo po virih kot so npr. pisni, arhivski in slikovni. Ko so učenci že delno seznanjeni s tematiko, sa začnejo pripravljati na terensko delo in na pogovore z informatorji. Odločijo se za metode dela in pripomočke, ki jih bodo uporabljali. Vzporedno z zbiranjem ustnih informacij lahko zbirajo slikovno gradivo in predmete. Zbiranju informacij sledi pisanje naloge. Raziskovalna naloga mora imeti ustrezno vsebino in strukturo. Poleg pisnega izdelka lahko učenci izdelajo pano ter dodajo avdio in vizualne posnetke, ob predstavitvi naloge pa lahko postavijo še manjšo spremljajočo razstavo. V okviru delavnice smo izdelali model za raziskovalno nalogo o pericah iz Bizovika pri Ljubljani.

KAKO ORGANIZIRATI RAZISKOVALNO DELO?

Raziskovalna naloga je pisna oblika prikaza izsledkov neke raziskave in le dobro zastavljena raziskava naš lahko pripelje do dobre raziskovalne naloge. Osnovnošolci se ponavadi lotevajo raziskovalnih nalog z etnološko tematiko v okviru raznih krožkov, ki delujejo pod mentorstvom učiteljev. Raziskovalne naloge torej večinoma nastajajo zunaj obveznega rednega pouka, zato lahko za učence predstavljajo neko dodatno breme. Ker pa njihov namen ni dodatno bremeniti učenca, temveč ga spodbujati k samostojnemu in kreativnemu raziskovalnemu delu, je naloga vodij krožkov oziroma mentorjev, da delo organizirajo tako, da bo za učence čim manj obremenjujoče in kar se da zanimivo, ker je pomembno, da so pri svojem delu motivirani. Raziskovalna naloga naj torej ne bo nekaj, kar bo dodatna "mora" za učenca, temveč tisto, kar popestri šolsko delo in daje učencu možnost za samoiniciativo. Če želimo te ciljevsaj delno doseči omenjene cilje, moramo delo ustrezno organizirati.

Priporočljivo je delo v parih ali manjših skupinah, da posamezen učenec ni preobremenjen. Vsak učenec dobi določeno nalogo, o sprotih problemih in izsledkih pa se lahko pogovori s sodelavci in mentorjem. Skupinsko delo je tudi primernejše pri zbiranju podatkov, tako v raznih ustanovah kot pri posameznikih na terenu. Par oziroma skupina, ki dela na raziskovalni nalogi, lahko k sodelovanju pritegne tudi druge na šoli delujoče krožke (npr. fotografski krožek, likovni krožek, ročna dela...). Ti lahko sodelujejo le pri določenih segmentih naloge (npr. člani fotografskega krožka po naročilu raziskovalcev fotografirajo) ali pa vsi skupaj dodelujejo pri "interdisciplinarnem" projektu, ki se ga lotijo seveda vsak na svoj način (preko risbe, fotografije, ročnega izdelka ...).

KAKO IZBRATI PRIMerno TEMO?

Raziskovalno področje etnologije je tako prostorsko, tematsko kot časovno izredno široko in nam nudi pri izbiri teme veliko različnih možnosti. Prostorsko lahko raziskava

sega od domačega kraja pa do neevropskih kontinentov, izbiramo lahko med "klasičnimi" etnološkimi kot tudi povsem sodobnimi temami. Tudi pri izbiri časovnega okvira imamo bolj ali manj proste roke, če le imamo na voljo ustrezne vire in seveda znanje. Tema naj bo vsekakor primerna starosti otrok in naj jim bo na neki način blizu. Lahko gre za nalogo, ki jim je tematsko blizu (npr. teme, povezane z načinom življenja otrok in mladostnikov); nadalje lahko izberemo teme, ki so otroku prostorsko blizu (npr. dogodki in osebe iz domačega kraja). Vsekakor je pomembno, da raziskujejo nekaj, kar jih zanima in jim ni povsem tuje. Če imajo sami zamisel, kaj bi radi raziskovali, jih skušajmo upoštevati. Z učenci se pogovorimo o njihovem predlogu in ga, če se nam zdi potrebno, skupaj zastavimo tako, da bo izvedljiv. Dajmo jim navodila, kako naj se lotijo raziskave in na kaj naj bodo še posebej pozorni. Tudi v primeru, da gre za vnaprej razpisano temo, skušajmo najti tisti segment, ki bo za učenca še posebej zanimiv. Pazimo, da tema ne bo preobširna. Bolje je, da se učenci lotijo ožje teme in jo bolj poglobljeno preučijo.

KDO NAM PRI DELU LAHKO POMAGA?

V osnovnih šolah ni zaposleno ravno veliko število učiteljev, ki so končali študij etnologije. V primeru da je mentor etnološke raziskovalne naloge učitelj, ki sicer ni etnolog, je priporočljivo, da vzpostavi stik z diplomiranimi etnologi iz raznih ustanov ali študenti višjih letnikov Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, saj bo z njihovo pomočjo lažje in predvsem bolj pravilno usmerjal potek in smer raziskovanja. Etnologe lahko najdemo v centralnih etnoloških ustanovah kot so, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, Slovenski etnografski muzej v Ljubljani ter Glasbeno-narodopisni inštitut in Inštitut za slovensko narodopisje, ki delujeta v okviru Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Obmemo se seveda lahko tudi na etnologe, ki delujejo v pokrajinskih muzejih, na Zavodih za varstvo naravne in kulturne dediščine ter v drugih ustanovah. Od njih lahko vsekakor dobimo določene napotke, morda pa se uspešno dogovoriti celo za somentorstvo. Med nekaterimi šolami in etnologi je tak način dela že utečen.

KAKO PRITI DO USTREZNE LITRATURE IN VIROV?

Ko smo izbrali temo, začnemo razmišljati o možni literaturi in virih, ki jih bomo lahko uporabili, oboje pa je seveda zelo odvisno od izbrane teme. S strokovno literaturo učencev ne obremenjujmo preveč, zgolj informativno pa jih lahko seznanimo z temeljno etnološko literaturo, ki sega na področje njihove raziskovalne naloge. Morda bomo kaj našli v domači šolski knjižnici, sicer pa se lahko obrnemo na druge knjižnice. Priporočljiv je obisk knjižnice Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, kjer si lahko poleg etnološke literature ogledamo tudi študentske seminarske in diplomske naloge ter srednješolske raziskovalne naloge, ki jih hrani ta knjižnica.

Ko smo se bežno seznanili s temeljno literaturo, začnemo razmišljati, kje bi lahko dobili nadaljnje informacije, ki jih potrebujemo za nalogo. Seveda je to zopet odvisno od izbrane teme. Obmemo se lahko na posameznike in ustanove (npr. arhiv, Zavod za statistiko, Dokumentacija Delo itd.). Lahko si pomagamo s slikovnimi upodobitvami (npr. stare razglednice in fotografije) in s predmeti, ki jih hranijo v muzejih ali jih najdemo na terenu. Zelo pomemben vir informacij pa so posamezniki, imenovani informatorji, ki nam posredujejo razne podatke.

KAKO SE PRIPRAVIMO NA TERENSKO DELO?

Priporočljivo je, da se učenci najprej seznanijo z raziskovalno temo prek literature ter pisnih, arhivskih in slikovnih virov. Šele ko jim je tematika nekoliko bližja, naj se začnejo pripravljati na terensko delo. Razmislijo naj, katera metoda dela bo zanje najbolj primerna: ali bo to morda kratka anketa, intervju ali morda bolj ali manj voden pogovor. Mogoče jih bo zanimala življenjska zgodba neke osebe.

Pripravijo naj si vprašanja, ki jih zanimajo. Pri tem si lahko pomagajo z Vprašalnicami Etnološke topografije slovenskega etničnega ozemlja, ki jih lahko dobijo v knjižnici Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Preden gredo na teren, naj razmislijo, kdo bi bili lahko najboljši informatorji. Poleg zvezka za terenske zapise lahko vzamejo s seboj kasetofon, fotoaparata, blok za risanje ali videokamero. Snemajo, fotografirajo, rišejo ali filmajo naj stvari, ki se jim zdijo zanimive oziroma pomembne za njihovo raziskavo. Po vsakem pogovoru z informatorjem naj si zapišejo naslednje podatke: ime, priimek, leto rojstva, naslov in poklic. Če je v skupini več raziskovalcev, si lahko delo na terenu razdelijo tako, da npr. prvi sprašuje, drugi zapisuje odgovore in tretji fotografira oz. snema.

Hkrati z beleženjem ustnih informacij lahko zbirajo tudi npr. stare fotografije in razglednice, ki jih najdejo na terenu. Za vsako naj si zapišejo, kdo jim jo je poklonil, kaj je na njej, ob kakšni priložnosti, kdaj in kje. Morda bodo na terenu našli tudi različne predmete, povezane z raziskovalno nalogo, s pomočjo katerih bodo lahko postavili manjšo razstavo v šolski avli. Če pridobe kak predmet, naj se pozanimajo, kdo in kdaj ga je naredil, kdo ga je uporabljal in v kakšne namene ter do kdaj je bil predmet v rabi.

KAKŠNA NAJ BO RAZISKOVALNA NALOGA?

Ko imajo učenci zbran večji del gradiva, naj ga tematsko uredijo in začnejo pisati raziskovalno nalogo. Le-ta mora imeti določeno strukturo. Prva (naslovna) stran naj vsebuje naslednje podatke: šola, avtor/ji, naslov naloge, mentor/ji ter kraj in leto izdelave naloge. Če je bila naloga izdelana v okviru širšega raziskovalnega projekta, naj navedejo tudi naslov projekta. Uvod naj bralca na kratko seznanj s temo oziroma problemom, ki so ga učenci raziskovali, predstavljeni naj bodo viri in metode dela, ki so jih uporabljali. Uvodu sledi osrednji del naloge, ki je lahko razdeljen tudi v več tematskih sklopov. Tukaj je predstavljeno vse, kar so učenci zbrali oziroma ugotovili. V sklepnih mislih naj bo kratek povzetek temeljnih spoznanj, do katerih so učenci prišli med raziskavo. Sledi naj seznam uporabljene literature (avtor, naslov dela, kraj in letnica izdaje) in abecedni seznam informatorjev (priimek, ime, leto rojstva, naslov, poklic). Besedilo lahko dopolnijo s fotografijami in risbami, ki so jih izdelali učenci sami, ali s slikovnim gradivom, ki so ga dobili na terenu. V vsakem primeru jih je potrebno opremiti s potrebnimi podatki (kaj je na sliki, kdaj in kje je slika nastala, kdo je avtor oz. lastnik).

Če je mogoče, poskrbimo za to, da bodo imeli učenci možnost predstaviti svojo raziskovalno nalogo sošolcem, učencem šole, staršem in drugim. V tem primeru lahko na predstavitvi pisnemu delu raziskovalne naloge dodajo še pano s temeljnim orisom raziskave, zvočne posnetke s terena, filmske oz. videoposnetke, iz morebitnih zbranih predmetov lahko postavijo manjšo razstavo. Če so preučevali domačo obrt, npr. pletarstvo, lahko pripravijo demonstracijo postopka dela. Če je mogoče, skušajmo z raziskovalno nalogo seznaniti širšo javnost in jo objaviti v šolskem, lokalnem ali kakem drugem glasilu. Skratka, možnosti je precej, potrebujemo le pravo temo, ki jo spremljata zagnanost in veselje pri delu. Pa veliko uspeha!

KAKO SE LOTITI RAZISKAVE O PERICAH V OKOLICI LJUBLJANE?

V eni od osnovnih šol bi radi raziskovali perice iz okolice Ljubljane, pa ne vedo dobro, kako bi se raziskave lotili, zato smo skušali v okviru delavnice s prisotnimi učitelji izdelati nekakšen možen model raziskave. Da le-ta časovno ne bi bila preširoka, smo jo omejili na obdobje od leta 1920 do 1940. Da bi se izognili prevelikemu prostorskemu obsegu, smo se odločili, da homo raziskovali le perice iz Bizovika. Skušali smo ugotoviti, ali o zastavljeni temi obstaja kakšna literatura. Zadovaljili smo se s člankom Pavle Štrukelj Pranje perila v okolici Ljubljane, ki je bil objavljen v 11. letniku Etnologa leta 1958.

Sledil je razmislek o možnih virih. Ugotovili smo, da arhivsko gradivo o pericah iz Bizovika hrani Mestni arhiv v

Ljubljani. Odločili smo se, da ga bomo pregledali. Predvideli smo, da bi lahko posamezne notice o pericah našli tudi v časopisih, ki so izhajali v obravnavanem obdobju. Odločili smo se, da bomo pregledali nekatere letnike Slovenca. Slikovno gradivo (predvsem stare fotografije in razglednice) bi lahko našli npr. v fototeki Zgodovinskega arhiva v Ljubljani, v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, v dokumentaciji Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, v Slovenskem etnografskem muzeju in Mestnem muzeju v Ljubljani. V slednjih dveh muzejih bi se lahko pozanimali tudi, če hranijo kake predmete, povezane s pericami.

S predznanjem, ki bi si ga pridobili na podlagi literature ter arhivskih, časopisnih in slikovnih virov, bi se začeli pripravljati na terensko delo. Sestavili bi vprašalnik, ki naj bi nam dal odgovore na vprašanja, kot so: kdaj in zakaj so začele prati prve perice v Bizoviku, iz kakšnih družin so izhajale, njihovo število med obema vojnama, prostori za pranje in postopki ter pripomočki za pranje, način pridobivanja strank, zbiranje in prevažanje perila, finančni efekt, pesmi in šege, povezane s pranjem...

Z vprašalnikom bi se odpravili na teren, najprej seveda v Bizovik. Tukaj bi skušali najti še živeče perice ali druge osebe, ki dobro poznajo njihovo življenje in delo. Poleg zapisovanja oz. snemanja pogovorov bi fotografirali prostore, kjer so prale perilo, fotografirali bi še ohranjeno opremo, pri informatorjih bi zbirali morebitne stare fotografije, povezane s pranjem perila, morda tudi kak predmet, ki ni več v rabi.

Ko bi bila terenska raziskava končana, bi uredili vse zbrano gradivo in začeli pisati raziskovalno nalogo. Le ta naj bi po strukturi in vsebini sledila navodilom.

SUMMARY

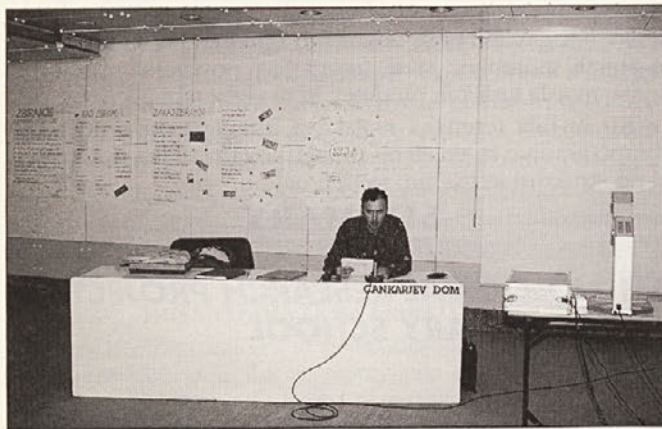
ETHNOLOGICAL RESEARCH PROJECTS IN ELEMENTARY SCHOOL

Nena Židov

The work connected with a research project should be organized in a way that a pupil would not find burdening. A pupil should be as much motivated as possible, we must encourage his independent and creative research work. It is recommended to make pupils work in pairs or smaller groups, yet cooperation with other clubs in the school is also possible. It is important that the pupils and their mentor choose a suitable subject. By no means should it be too extensive. Be it a "classical" or a completely up-to-date subject, it should be interesting and thematically close to the pupils. It is recommended that the mentors without a suitable education who tackle ethnological research subjects turn to individual ethnologists or ethnological institutions. We acquaint the pupils with the basic ethnological literature dealing with the similar topics, and then we can start using the sources - for example written, archival and image. When the pupils have been, to some extent, acquainted with the topics, they start preparing for the fieldwork and interviews with the informants. They agree upon the methods of work and the expedients they will need. At the same time as gathering oral information they can gather image material and objects. Gathering the information is followed by writing of a project paper. A research project should have a suitable content and structure. Besides written papers the pupils can make a panel and add audio and video tapes. They can also set up a smaller exhibition that goes with the presentation of their project. Within the sphere of a workshop a model for the research project about the laundresses from Bizovik near Ljubljana has been made.

O FENOMENU (OTROŠKEGA) ZBIRATELJSTVA TER O ZBIRKAH IN RAZSTAVIŠČIH NA OSNOVNIH ŠOLAH

Fenomen zbirateljstva lahko strukturiramo v štiri faze: na predšolsko, osnovnošolsko, srednješolsko in obdobje "odraslih". V tekstu sta predstavljeni predvsem prvi obdobji, predmeti, ki jih današnji otroci najraje zbirajo in otroška razstavišča.

Človek se ukvarja z zbiranjem, odkar obstaja človeštvo. Brez večjih zadržkov se lahko oprimo teze, da je zbiranje kot etnološka, antropološka, psihološka, filozofska, sociološka, muzeološka ter morda tudi fiziološka kategorija ena od najelementarnejših karakteristik človeka.¹⁾

Zbirke so kreirali že faraoni 1500 let pr. n. št. Poleg predmetov so zbirali tudi knjige in ustanavljali knjižnice. Začetke sistematičnega zbiranja so poznali tudi v Mezopotamiji, Babiloniji, na Kitajskem, Japonskem, pa tudi v Evropi. Tudi pri družbah, ki poznajo lastnino v današnjem pomenu besede, zasledimo različne oblike, nagibe in kriterije pri zbiranju predmetov. Tako npr. v obdobju helenizma v obliki votivnih daril namenjenih Ateni Parthenos, v Rimu kot dekor, statusni simbol in simbol moči pri okraševanju vil bogatih meščanov, v srednjem veku se posvečenemu pomenu cerkvenih zakladov prida še trgovska vrednost, cehom je bila materialna vrednost predmetov prav tako pomembna kot umetniška, v obdobju humanizma in renesanse je zbirateljstvo strast, v obdobju racionalizma in prosvetljenstva sistematično in redoljubno početje, 18. stoletje pripisuje zbirkam velik moralno vzgojni in izobraževalni pomen, še zlasti pa je zbiranje pomembno v 19. stoletju, zaradi vpliva romantičnih gibanj ter s tem povezanimi

1) Tudi če želimo govoriti o otroškem zbirateljstvu ter o zbirkah in razstaviščih na osnovnih šolah, se moramo vsaj malo pomuditi pri razumevanju fenomena zbirateljstva. Omenjeni prispevek temelji na raziskovalnem delu, ki je potekalo predvsem pred razstavo Zbiram - torej sem/O fenomenu zbirateljstva in privatnih zbiralcih, Pokrajinski muzej Ptuj, 1992.

narodnimi gibanji, domovinskim čustovanjem in močnim interesom za zgodovino.²⁾

Tudi sodobne družbe niso imune pred fenomenom zbiranja, kajti tudi danes se predmeti zbirajo zaradi funkcionalnosti, estetskega ugodja, intelektualnega uživanja, magičnosti ali vraževernosti, religioznosti, simbolike, socialnega statusa, družabnosti in druženja, identifikacije in spominjanja, dokumentarnosti in identitete, ekonomije, znanosti in izobraževanja, hobija in zabave.

Zbirateljstvo je pomembno predvsem iz dveh vidikov, in sicer iz etnološkega/antropološkega in muzeološkega. Iz etnološkega/antropološkega zato, ker je zbiranje indikator določenega načina življenja in mišljenja ter ena od temeljnih karakteroloških lastnosti človeka. Iz muzeološkega vidika pa zato, ker je zbiranje temeljno muzejsko in muzeološko "gibalo", tako na ravni teorije kot vsakodnevnih prakse.

Zbirateljstvo³⁾ je ujeta med institucionalnim in privatnim, med profesionalnim in ljubiteljskim, med zasebnostjo in javnostjo, med narcizmom in egocentričnostjo, kopičenjem in razvrščanjem, med varovanjem in uničevanjem, med podzavestnim in zavestnim, med emocijami in razumom, med željo in potrebo, med tekmovalnostjo in nesmrtnostjo, med šego in navado, med nagonom, entuziazmom, plemenito strastjo in ljubeznijo. Zbirateljstvo je dialog med preteklostjo in prihodnostjo, med človekom in predmetom, med mikro- in makrokozmosom. Je komunikacija, neizčrpen izziv in večna draž! Zbirateljstvo je proces brez začetka in resničnega konca. Zbirateljstvo je umetnost, znanost in filozofija. Čar zbirateljstva je navsezadnje tudi v tem, da ljudje ne vedo natančno, zakaj sploh nekaj zbirajo. Zbirateljstvo je tudi beg pred vsakdanjim življenjem in umik iz realnega sveta v svet zbirateljstva...

Na vprašani, kaj je to zbiranje in zakaj ljudje sploh nekaj zbirajo, lahko poenostavljeno odgovorimo: kolikor "zakaj-ev" toliko "zato-jev". Tudi ta "nemoč" nas sooča z dejstvom, da je zbirateljstvo proces, ki je večni, toda spremljiv.

Med kriteriji, zakaj zbirati predmete, prevladujejo: dokumentarnost, starost in starinskost predmeta, lepota in blišč, zanimivost in redkosti, "kvaliteta" izdelka, težnja po ohranitvi in podaljšanju življenjske dobe predmetu... Ne preseneča nas, da se tako v preteklosti kot v sedanjosti srečujemo s "podobnostmi" pri nagibih za zbiranje, kot so emocionalnost, estetskost, redkost, magičnost, religioznost, medicina, ekonomija, socialna hierarhija, funkcionalnost in identifikacija.

Fenomen zbirateljstva lahko strukturiramo v štiri faze: na predšolsko, osnovnošolsko, srednješolsko in obdobje "odraslih".⁴⁾ Zaradi narave prispevka bom v nadaljevanju poudaril le nekatere značilnosti v predšolskem in osnovnošolskem obdobju.

Predšolsko obdobje lahko označimo kot relativno monotono zbirateljsko obdobje, za katerega je karakteristična izrazita afiniteta do "otroških" iger in iger. Pri izboru tovrstnih aktivnosti se čuti močan vpliv staršev, starejših bratov ali sester. Prevladuje izrazito nezaveden emocionalni odnos do predmeta. Za otroke pomeni v tem obdobju zbiranje metodo za spoznavanje sveta.

2) Več o tem v: Horvat Jasna, Muzejska predstavitev zgodovine. Magistrska naloga na Oddelku za umetnostno zgodovino. Filozofska fakulteta, Ljubljana 1981, str. 1-24.

3) Več o fenomenu zbirateljstva v: Gačnik Aleš, O fenomenu zbirateljstva in privatnih zbiralcih/Antropološki in muzeološki očit. Gačnik Aleš - Gačnik Stanka, Zbiram - torej sem. O fenomenu zbirateljstva in privatnih zbiralcih (katalog ob razstavi). Pokrajinski muzej Ptuj, 1992, str. 41-61.

4) Več o otroškem zbirateljstvu v: Gačnik Aleš, Otroško in mladinsko zbirateljstvo na ptujskem in ormoškem področju / Analiza in interpretacija ankete. Gačnik Aleš - Gačnik Stanka, Zbiram - torej sem. O fenomenu zbirateljstva in privatnih zbiralcih (katalog ob razstavi). Pokrajinski muzej Ptuj, 1992, str. 24-40.

Obdobje osnovnošolcev (med 7. in 15. letom starosti) lahko označimo kot najbolj dinamično zbirateljsko obdobje v življenju posameznika. V tem času skorajda ne najdemo nikogar, ki se ne bi "spopadel" z določenimi zbirateljskimi aktivnostmi. Pred tem ni imun nihče! Se pravi, da lahko ponovno potrdimo dejstvo, da sodi zbiranje med temeljne etnološke, antropološke, sociološke, psihološke... kategorije. Slogan "Zbiram - torej sem" zagotovo najbolj drži ravno v tem obdobju, ki je med drugim povezano s procesi socializacije, samozavedanja, "iskanji", začetki oblikovanja lastne identitete in želje po drugačnosti.

V obdobju prvih let osnovne šole je še vedno prisotna želja po zbiranju predmetov iz predšolskega obdobja, kot npr. punčk (barbik...), avtomobilčkov itn. Kljub temu pa že v nižjih razredih osnovne šole pride do zametkov tradicionalno orientiranih zbirk, kot so npr. zbirke papirnatih prtičkov, značk in znamk. Zbirajo se predmeti, kot so romani, šolske revije, posterji, pločevinke, "kinder jajčka" ipd. V višjih razredih osnovne šole lahko govorimo o zavestnem zbiranju. V velikem razmahu je zbiranje verzov, še zlasti pa posterjev in prponk.

Ob koncu osnovne šole in še zlasti v srednji šoli prihaja do zatona zbirateljskih aktivnosti oziroma do večje selektivnosti pri zbiranju. Zanimivo in ilustrativno je dejstvo, da številni "zbiralci" ne zavržejo "preživelih" oziroma "preraslih" zbirk, bodisi zaradi nostalgije bodisi zaradi energije in truda, ki je bil vložen v formiranje zbirke.

V obdobju adolescence prihaja do formiranja zbirk, ki so po eni strani najtesneje povezane z vsakdanjim načinom življenja ter po drugi strani z različnimi idoli oziroma podobami. Veliko pozornosti se usmerja v urejanje bivalnih prostorov, zato lahko prek analize zbirk v bivalnem okolju identificiramo in okarakteriziramo zbiratelja. Iz govornice otroških in mladinskih zbirk lahko rekonstruiramo tudi mentaliteto, način življenja in kulturo, socialno hierarhijo, ekonomsko produkcijo, modne trende, vplive množičnih medijev in socialni kontekst teh predmetov.

Med tradicionalne osnovnošolske zbirateljske "strasti" lahko uvrstimo zbiranje značk, znamk, posterjev, prtičkov ipd., medtem ko med novodobne zbirke lahko uvrstimo zbiranje "alf-ov", barbik, "kinder jajčk", sličic v ovojih zvečilih gumijev in čokoladic, kot npr. čunga-lunga, leteči medvedki ipd. Novodobne zbirke nastajajo pod vplivi modnih zapovedi in množičnih medijev ter tudi kot ilustratorji ekonomske produkcije.

V navezavi na otroško zbirateljstvo naj kot zanimivost izpostavim, da smo v septembru leta 1992 v PM Ptuj pripravili izjemno odmevno razstavo z naslovom: Zbiram - torej sem/O fenomenu zbirateljstva in privatnih zbiralcih. Za to priložnost smo izvedli skoraj 900 anket o tem, kaj zbira mladina danes. Nad rezultati smo bili zelo presenečeni in brez najmanjšega zadržka lahko potrdimo dejstvo, da "folk res vse živo zbira" in da je tovrstna energija resnično energija brez meja; nanjo vplivajo tako domišljija posameznika kot generacija, pa tudi nenapisane zakonitosti tradicije. Ob analizi anket smo ugotovili, da med učenci obstaja kar 218 različnih zbirk,⁵⁾ ki bi jih kazalo pogosteje predstavljati prav v otroških razstaviščih. Te na videz obrobne in krhke zbirke ne predstavljajo le predmetov samih po sebi, temveč nam razgrinjajo tudi specifični mikrokozmos, ki veje iz njih. Živeti z izkušnjami iz preteklosti je zagotovo modro in koristno, toda, nič manj pomembno ni, da se zavedamo tudi različnih izzivov v sedanjosti.

In kaj se dogaja po osnovnih šolah?⁶⁾ V zadnjih letih se je povečalo splošno zanimanje za našo naravno in kulturno

dediščino, zato smo lahko veseli, da je tudi na osnovnih šolah vse več kvalitetnih raziskovalnih nalog, projektnih dni in tednov, najrazličnejših proslav in prireditev, ki temeljijo in izhajajo iz bogatih lokalnih dediščin. V teh dnevih in tednih se telovadnice, hodniki in drugi prostori spreminjajo v prava mala razstavišča in galerije. Razstave postajajo specifični medij tudi za izražanje mladih. In šole postajajo kar naenkrat bolj tople in privlačne, občutek vsakodnevnega reda in strogosti se zabriše.

Prenekateri šolski prostori tudi ob delavnikih spominjajo na otroške galerije, kjer na hodnikih pred razredi nemalokrat visijo prave mojstrovine mladih likovnih ustvarjalcev. Risbe na hodnikih, v zbornicah ter seveda tudi v učilnicah postajajo del uradne ikonografije šol. Tega se vedno bolj zavedajo prenekateri ravnatelji, ki želijo tudi z "umetninami" otrok ustvariti prijaznejšo šolo. Če se učencem v šolskih prostorih dobro počuti, je to zagotovo eden od predpogojev za njegovo nadaljnje kreativno delo. Načrtovana "domačnost" med učenci učinkuje pozitivno!

Konkurenčnost med osnovnimi šolami postaja realnost. In prav je tako. K pozitivni podobi šole lahko veliko prispevajo prav otroška razstavišča in zbirke. Pri prostorski organizaciji šole lahko še kako pomembno mesto pripišemo prav vhodu v šolo oziroma v šolske prostore. Šolske avle tako niso le koridorji, po katerih se premikajo množice učencev, temveč hkrati tudi kašipoti organiziranosti in podobe šole. V zadnjih letih se ti, nekdaj "mrtvi" in brezosebni hodniki spreminjajo v neke vrste "osebno izkaznico" odličnosti določene šole. V teh komunikacijsko izredno pomembnih predelih šole so ponavadi v vitrinah predstavljeni odlični izdelki, pokali, priznanja in pohvale, ki so jih učenci bodisi naredili ali prejeli v znak svoje odličnosti. Takšne, na videz prestižne rešitve imajo ne le informativni, temveč tudi vzgojni pomen, saj lahko razumemo tam razstavljene predmete tudi kot "spomenike" otroški kreativnosti.

Večina "predmetnih" zbirk po šolah je t. i. etnoloških (zbirke "starih predmetov"), najdemo pa lahko tudi zbirke mineralov, okamenin, starih knjig itn.⁷⁾ Predmeti so po svojem izvoru skoraj izključno iz vaškega okolja in večinoma označujejo tradicionalno ruralno kulturo, kot npr. tradicionalno vinogradniško orodje ipd.⁸⁾ Predmete ponavadi zbirajo predvsem po občutku, po načelu starosti oziroma "starinskosti", ne pa tudi po različnih drugih kriterijih (redkost, povednost, estetskost...). Kljub temu, da pri zbiranju predmetov prevladujejo zgoraj navedeni kriteriji, pa smo lahko veseli, da se v določenih šolah lotevajo zbiranja predmetov sistematično. Predvsem v vaškem okolju predstavljajo osnovnošolske zbirke del lokalnega ponosa, uporabljajo pa jih tudi kot "učila" v izobraževalne namene, zlasti pri družboslovnih predmetih.

Predmete zbirajo tako učenci kot učitelji, starši ali krajani in tudi nekateri zunanji sodelavci. Najpogosteje jih razstavljajo v omarah, pa tudi na stenskih policah in na stenah. Nekoliko redkeje se uporabljajo tudi klopi in tla. Posebej narejenih vitrin za razstavljanje predmetov po osnovnih šolah do sedaj nisem zasledil. Med "razstavnimi" prostori prevladujejo učilnice in glavni hodniki. Ob določenih priložnostih, kot npr. ob projektnih tednih, proslavah ipd., pa se tudi telovadnice spreminjajo v "prava" razstavišča otroške kreativnosti. Ilustrativno je, da zbirke praviloma ne najdemo v zbornicah, pisarnah, kuhinjah... Prav tako na šolah skoraj praviloma ne obstajajo posebni prostori za razstavišče/galerijo.

7) V klasično zasnovanih zbirkah in postavitvah predmeti nagovarjajo gledalca predvsem z lastno predmetno govorico.

8) Tako zbiratelje kot tudi kustose etnologe v slovenskih muzejih sodobnost ne zanima preveč. Zato naj nas tudi ne preseneča karakter t. i. etnoloških predmetov po osnovnih šolah.

5) N. d., str. 26-34.

6) Ker po slovenskih osnovnih šolah prelabo poznamo omenjeno problematiko, tudi ne moremo ekzaktno definirati karakterja in informacijske moči takšnih zbirk (predmetov).

Kljub temu, da lahko na osnovnih šolah najdemo tako "stalne" kot "občasne" razstave, pa žal še niso prisotne težnje po izmenjavi razstav med osnovnimi šolami. Neizkoriščene so tudi možnosti povezovanja osnovnih šol z institucijami, ki se ukvarjajo z varovanjem, raziskovanjem in promocijo naravne in kulturne dediščine (muzeji, galerije, arhivi, zavodi za varstvo naravne in kulturne dediščine, univerzi in fakultete...).

Med težave in probleme, s katerimi se srečujejo, lahko uvrstimo tako prostorske težave kot dejstvo, da je vedno težje priti do "starih predmetov", bodisi ker jih je vedno manj, ker jih je težko dobiti brezplačno itn. Med prisotnimi načrti v prihodnosti obstajajo želje po razširitvi in kompletnanju zbirk, kar nas lahko navdaja z zadovoljstvom.

V nadaljevanju ne bom govoril o zaslugah mladih zbiralcev in o pomenu tovrstnih zbirk pri ohranjanju naravne in kulturne dediščine, temveč bom raje opozoril na nekatere neizkoriščene možnosti razstavišč s stalnimi ali občasnimi razstavami po osnovnih šolah. "Zgodovinskost" kot tema v otroških razstaviščih je zagotovo relevantno področje. Nikakor pa naj ne bo edino!

Otroška razstavišča morajo biti predvsem "otroška" in kot taka namenjena ustvarjalni energiji in kreativnosti otrok. Neizkoriščeno "moč" otroških razstavišč je potrebno razvijati v različnih smereh:

- otroška razstavišča morajo biti atraktivna in aktualna, odzivati se morajo na aktualne generacijske probleme in zamisli,
- komunicirajo naj z drugimi podobnimi razstavišči in se tako primerjajo in seznanjajo s "problemi" iste generacije,
- poslanstvo otroških razstavišč je tudi v tem, da lahko otroci opozarjajo in seznanjajo "svet odraslih" s svojimi zamislimi in idejami,
- otroška razstavišča morajo biti namenjena predvsem ekspanziji kulture mladih, pa tudi dvigu kulturne in generacijske zavesti med mladimi (s tem se poveča možnost identifikacije mladih z določenim kulturnim okoljem...), otroška razstavišča morajo biti "odprta", zavzemati morajo čim aktivnejšo vlogo v utripu kraja, vasi...,
- pri formiranju stalnih ali občasnih zbirk v otroških razstaviščih je še kako pomembno, da otroci zbirajo tudi predmete iz sedanjosti,
- še kako pomembno pa je tudi ohranjanje "preraslih" ali "zavrženih" zbirk iz otroštva,
- otroška razstavišča in zbirke ne smejo biti le dekor ali del inventarja razredov ali šole. Igrati morajo aktivnejšo vlogo pri varovanju, raziskovanju in promociji predvsem dediščine otrok v primarnem naravnem in kulturnem okolju,
- biti morajo tudi relativno avtonomna in ne zgolj podaljšek šolskega sistema ali kakih drugih kulturnih institucij (kar pa ne pomeni, da z njimi ne bi sodelovali),
- otroška razstavišča morajo postati generatorji in ilustratorji novega znanja na podlagi tradicije in pričakovanj v prihodnosti,
- skratka, otroške zbirke, razstavišča in galerije naj postanejo eden od členov v verigi formalnih in neformalnih institucij, ki se ukvarjajo z varovanjem, raziskovanjem in promocijo naše naravne in kulturne dediščine, seveda na sodoben in predvsem na otrokom razumljiv način.

Prek raziskav zbirateljstva lahko pridemo do še kako pomembnih podatkov o nas samih, o zgodovini človeštva, zgodovini etnologije, zbirateljstva, muzealstva in muzeologije. Pedagoškim delavcem lahko razumevanje fenomena otroškega zbirateljstva pomaga pri spoznavanju načina življenja otrok, njihovih tegob in želja, hrepenenja in pričakovanja, čustvovanja in upanja...

SUMMARY

ABOUT THE PHENOMENON OF (CHILDREN'S) COLLECTING AND ABOUT THE COLLECTIONS AND EXHIBITION GROUNDS IN ELEMENTARY SCHOOLS

Aleš Gačnik

The collecting phenomenon can be structured into four phases: the preschool period, the elementary school period, the secondary school period and the period of "adults". Above all, the text presents the first two periods and deals with the subjects that are most popular collecting items among the modern children, and with children's exhibition grounds.

- The latter should be attractive and up-to-date, they should respond to the current generational problems and ideas
- they should communicate with other similar exhibition grounds and so compare with one another and get acquainted with the problems of the same generation
- the calling of children's exhibition grounds is also in enabling children to draw the attention of "the world of adults" and to make it acquainted with their thoughts and ideas
- the purpose of children's exhibition grounds should lie primarily in the expansion of the culture of the young as well as in the raise of cultural and generational consciousness among the young (this increases the possibility of identification of the young with a certain cultural sphere...) - children's exhibition grounds should be "open", they should take an active part in the life of the town, village...
- when forming permanent or temporal collections in children's exhibition grounds it is very important that children collect not only objects from the past, but also those from the present
- preservation of the "outgrown" or "outcast" collections from childhood is also of great importance
- children's exhibition grounds and collections must not be just a decoration or a part of the classroom's or the school's inventory. They should assume a more active role in protection, research and promotion of (above all) children's heritage in the primary natural and cultural environment.
- they should be relatively autonomous and not a mere extension of the school system or some other cultural institutions (but which does not mean that they should not cooperate with them)
- children's exhibition grounds should become the generators and illustrators of the new knowledge based on tradition and anticipations in the future
- in short, children's collections, exhibition grounds and galleries should become a link in the chain of formal and informal institutions that deal with the protection, research and promotion of our natural and cultural heritage, of course in a modern and, what is most important, clear way, so that children can understand it.

KULTURA NA VASI IN NJENA VLOGA V RAZVOJU PODEŽELJA

Kultura na vasi je tudi dandanes zelo raznolika, tako kot je različna poklicna sestava njenih prebivalcev-nosilcev in oblikovalcev kulture. Poleg kmetov in kmetov-delavcev prebivajo na vasi ljudje raznih drugih poklicev. V zadnjih letih se je celo povečalo število vaških naselij, v katerih prevladujejo delavci in drugi uslužbenci. Precej drugače je bilo v preteklosti, saj je na podeželju nekako do druge svetovne vojne prevladovalo kmečko prebivalstvo.

V našem članku se bomo ukvarjali predvsem s kulturo prevladujočega kmečkega in kmečko-delavskega prebivalstva ter skušali nakazati njeno vlogo v razvoju podeželja. Takšno omejitev narekuje predvsem dejstvo, da je kultura kmečkega prebivalstva oblikovno in vsebinsko bolj slikovita in bogata kot kultura vaškega delavskega prebivalstva, predvsem pa se oblikuje in preoblikuje na temeljih podedovanih kulturnih sestavin. Zato se lahko prenekatero sestavine kmečke kulture, naj so gmotne, duhovne ali družbene, primerno in učinkovito vključujejo v različne razvojne procese podeželja.

O kmečki kulturi in njeni vlogi v razvoju podeželja razpravljamo na primerih podedovanih in današnjih kulturnih sestavin s posebnim poudarkom na stopnji njihove vključenosti v razvoj podeželja. Opozorjamo pa tudi na velik pomen dejavnega, ustvarjalnega istovetenja vaščanov s kulturo obdajajočega družbenega in naravnega okolja.

PODEDOVANE IN DANAŠNJE KULTURNE SESTAVINE

Doslej je bila še najbolj nadrobno raziskovana kmečka kultura 19. stoletja. Predvsem v starejši narodopisni literaturi je večinoma ohlapneje poimenovana ljudska kultura. Ta je v zaokroženih strokovnih pregledih, ki upoštevajo zemljepisne in kulturne značilnosti, še ožje razdeljena na kulturo alpskega, panonskega in sredozemskega območja. Očitno je, da med posameznimi območji ni ostrih meja. Skladno z navedenim zemljepisnim opredeljevanjem pa so tudi posamezne kulturne sestavine, na primer stavbe, noše, plesi, označene kot alpske, panonske in sredozemske. Navedene opredelitve, ki upoštevajo poleg oblike tudi vsebino posameznih kulturnih sestavin, so veljavne zlasti za 19. stoletje. To pa je tudi obdobje, čigar kulturna dediščina je dandanes navzoča v razvoju podeželja na raznih ravneh.

1. Na alpskem, panonskem in sredozemskem območju so bile opazne v 19. in deloma tudi še na začetku 20. stoletja bolj ali manj značilne kulturne sestavine. Nekatere izmed njih so že vključene v ustrezne razvojne procese. Vse kaže,

da je pri njihovem izboru in tudi uveljavljanju sodeloval estetski (lepotni, gledljivi) kriterij. Med takšnimi gledljivimi kulturnimi sestavinami omenjamo in obravnavamo le poglavitejše:

1. Stavbe (predvsem hiše in nekatera gospodarska poslopja)
2. Noša
3. Hišno delavnost in obrt
4. Likovno umetnost
5. Ples in glasbo
6. Šege in
7. Prehrano.

1.1. Hiše in gospodarska poslopja

Na alpskem območju so prevladovala v 19. stoletju pritlične lesene hiše. Tu in tam so bile znane v pritličju zidane in v nadstropju lesene ali zgolj zidane hiše. Slednje velja predvsem za hiše premožnih kmetov v nekaterih strnjenih vaseh (npr. v Poljanski dolini, Zgornji Savski dolini) in ponekod na območjih samotnih kmetij (npr. na Cerkljanskem).

Med gospodarskimi stavbami sta značilna za alpsko območje enojni ali dvojni kozolec in čebelnjak.

Panonsko območje je bilo v 19. stoletju in ponekod tudi še v prvi polovici 20. stoletja poseljeno z nizkimi lesenimi in marsikje z ilovico nabitimi bivališči.

Značilna gospodarska stavbica, koruznjak, je bila, kot tu in tam še vidimo, pletena iz protja ali zbita iz lat.

Na sredozemskem območju so bili hiše in gospodarska poslopja grajeni iz kamna in kriti s slamo ali kamnitimi ploščami. Le hiše premožnih so bile pokrite z razmeroma drago kritino, z žlebaki, korci. Tudi navzven dobro vidna hišna posebnost, spahnjenca z odprtim ognjiščem, je bila značilnost premožnih hiš. Med gospodarskimi poslopji so še najbolj značilne majhne pravokotne kamnite hiške, ki so postavljene na poljih in v vinogradih za zavetje pred vremenskimi nevšečnostmi.

Po izkušnjah strokovnjakov, ki delajo na zavodih za varstvo naravne in kulturne dediščine, je zaščita stavbne dediščine še najbolj učinkovita, če se zaščiteni stavba odkupi in vzdržuje na državne stroške. Zaradi stalnega pomanjkanja denarja v omenjenih zavodih pa so takšne rešitve v praksi le redkokdaj izvedene. Zato je še vedno v veljavi ustaljena praksa, da lastniki zaščiteni stavbo bolj ali manj na lastno pest obnovijo in predelajo ali celo porušijo. Prijateljsko strokovno prepričevanje, da sta stara hiša ali gospodarsko poslopje lepa in za krajevno zgodovino ali za zgodovino slovenskega naroda velikega pomena, bo redkokdaj naletelo na razumevanje. Predvidevamo, da bi vsaj nekateri lastniki zaščitenih hiš prisluhnili, če bi videli v stavbi vir dohodkov (npr. vstopnino za ogled stavbe, najemnino za oddajanje stavbe, občasno prodajo na ognjišču kuhane hrane in v peči pečenega kruha napovedanim obiskovalcem ipd.).

1.2. Noša

V prvi polovici 19. stoletja je dosegla tudi naša slovenskega kmeta, tako kot drugod po Evropi, svoj oblikovni razcvet. Vendar je to še vedno obdobje, ko so se prebivalci na alpskem, panonskem in sredozemskem oblačilnem območju razlikovali na zunaj tudi po noši. Proti koncu 19. stoletja pa so posebnosti v noši, ki so na zunaj razlikovale prebivalce posameznih pokrajin, že skorajda izginile. Pod vplivom sočasne preproste mestne oblačilne mode se je tudi kmečka noša spremenila v tolikšni meri, da skorajda ne moremo več govoriti o noši Gorenjcev, Korošcev, Štajercev,

¹⁾ Objavljeno v: Pristop k razvoju podeželja 1/1992. Ljubljana 1992.

Prekmurcev, Belokranjcev itn. Do danes se je ohranila le ena izjema. Rateče v Zgornji Savski dolini so edino vaško naselje na Slovenskem, kjer se zlasti ženske enkrat na leto, na Telovo, oblečejo po šegi 19. stoletja. To pa je tudi edina vas v Sloveniji, ki priča, da je veliko vrednotenje kulturne dediščine, ki ga kažejo vaščani, vplivalo na njeno neprekinjeno ohranjanje.

Opazamo, da je v zadnjih dveh, treh desetletjih močno naraslo zanimanje za kmečko nošo 19. stoletja. O tem pričajo razne kulturne prireditve, kjer nosijo nastopajoči obleko, ki je krojena po zgledih noš 19. stoletja.

V stikih z dejavnimi skupinami kmečkih in drugih vaških žensk opazujemo, da se tudi pri njih krepijo prizadevanja, da bi za razne javne nastope nosile primerno "domačo narodno nošo". Če jim svetujemo, da naj se tudi za takšne priložnosti oblečejo kot po navadi ob praznikih ali delavnikih (glede na vrsto prireditve), so navadno vidno razočarane. Zato jim kaže svetovati, naj se raje kot za nošo 19. stoletja odločijo za nošo izpred prve svetovne vojne. Na fotografijah iz tega časa je ohranjena podoba praznjice in tudi delovne obleke in obutve ter pokrival, ki se lahko izdelajo v mnogih različicah. Tako se bodo izognile uniformiranemu oblačenju, ki je še vedno značilno za nekatere folklorne skupine.

1.3. Hišna delavnost in obrt

Hišna delavnost in obrt sta vsaj še ob koncu 19. stoletja vključevali blizu dvesto panog. Redke, kot na primer klekljanje čipk, pletenje kit za slavnike, piparstvo, sitarstvo, so bile krajevno omejene. Na splošno so bile razne hišne in obrtne dejavnosti znane na celotnem slovenskem ozemlju. Naj navedemo samo platnarstvo in suknarstvo oziroma delo, ki je povezano s pridelovanjem in s predelovanjem surovin za platno (lan, konoplja) in sukno (volna), dalje lončarstvo, izdelovanje raznega poljedelskega orodja in naprav itn.

Nekateri izdelki domače obrti (npr. glinaste posode, suha roba, čipke) se že več desetletij bolj ali manj uspešno prodajajo na domačem in tujem trgu. Spričo tega se je ohranila ali oživila marsikatera skorajda pozabljena obrt. Prenekatera, četudi bolj skromna in ne tako uporabna obrt, npr. tkanje okrasnih in praktičnih trakov, izdelovanje vrvi, izdelovanje preprostih otroških igračk, peka nekaterih praznjih kruhov in peciva, pa še vedno čemi v pozabi.

V ohranjanju raznolikega, torej tudi obrtnega znanja pa se kaže pomembna, a še vedno premalo izkoriščena vloga te sestavine v razvoju podeželja.

1.4. Likovna umetnost

Na slovenskem podeželju so poznana različna likovna dela, ki so nastala predvsem za kmečke potrebe. Če povemo zelo posplošeno, potem so bili slikarski izdelki razširjeni predvsem na alpskem območju. Poslikane panjske končnice pa so sploh njegova posebnost. Kiparjenje, natančneje klesanje v kamnu, je prevladovalo na sredozemskem in le redkokje tudi na drugih območjih. Vodnjaki, ki so se ohranili na Krasu, ter umetelno klesani hišni portali s Krasa in iz Istre še vedno pričajo o tem. Umetelno tesarstvo, kot se kaže na prekmurskih skrinjah, pa je v glavnem posebnost panonskega območja.

Dejstvo je, da so danes številni pomniki likovnih del izginiti s kmečkih domačij in s podeželskega okolja. Zlasti po začetku 2. polovice 20. stoletja so bili pri obnavljanju domačij nemalokrat zavrženi in namerno uničeni, kar velja tudi za številna podeželska znamenja. Veliko likovnih del so pobrali zbiralci in prekupčevalci s starinami. Zato danes na Slovenskem ni nobene kmečke domačije, ki bi imela hišo opremljeno z likovnimi deli iz 19. stoletja. Tu in tam visi na steni, vendar v sodobno opremljenem stano-

vanju, kakšna slika na steklu ali pa stoji poslikana skrinja.

Če še enkrat poudarimo, so različna likovna dela iz prejšnjih stoletij in iz 19. stoletja dokončno izginila iz naših kmečkih domov. Tu in tam vstopajo vanje današnji, večinoma ceneni likovni izdelki. Nekateri kmetije pa krasijo tudi likovna dela, ki pričajo o dejavnosti, čeprav večinoma preprosti ustvarjalnosti posameznikov na kmetijah. Toda, ker jih izdelujejo iz lastne potrebe in iz lastnega veselja pa za lastno zadovoljstvo, vidimo v tem veliko duhovno vrednoto še tako preprostega likovnega ali kateregakoli drugega oblikovanja. To je vrednota, ki združuje osebno zadovoljstvo in dejavno izrabo prostega časa.

1.5. Ples in glasba

Razne oblike plesnega in glasbenega izročila so v različicah znane tako rekoč na vsem podeželju. Redke, med njimi na primer kolo "Pobeležo pole", ki so ga plesali v Predgradu v Poljanski dolini ob Kolpi, so značilne samo za posamezna območja ali pokrajine. Ples in glasba (tj. pēta in instrumentalna) pa še vedno sodita med priljubljene izraze družabnega življenja na vasi, le da sta se oblika in vsebina močno spremenili.

Plesno in glasbeno izročilo vedno bolj zamirata. Redke podeželske skupine in nekateri posamezniki še poznajo in tu pa tam tudi izvajajo glasbeno, to je pevsko in godčevsko izročilo. Vse več je skupin, ki pod obetavnimi domačijskimi imeni podajajo izkrivljeno podobo o starejšem glasbenem izročilu. To počnejo še mnogo slabše kot njihovi vzorniki in začetniki izkrivljenega podajanja podedovanega glasbenega izročila Avseniki in podobni narodnozabavni ansambli. Kar zadeva plesno izročilo, pa ga v zadnjih letih gojijo samo še podeželske in mestne folklorne skupine.

Kakorkoli že ocenjujemo folklorno dejavnost, ji ne gre očitati, da je skomercializirana. Vsaj v zadnjih letih pa so več kot opazna prizadevanja, da skuša podajati plesno in drugo izročilo v čim bolj pristni podobi. Vrh tega pa ima tovrstna dejavnost velik kulturni in družbeni pomen za sodelujoče in za okolje, v katerem folklorna skupina deluje. Samo tisti, ki pozna in sodoživlja bivanjske stiske vaščanov v odmirajočih vaseh in večje ali manjše pojave odtujenosti v sicer vitalnih, živih vaseh, bo priznal kulturni in družbeni pomen takšnega družabnega povezovanja. Kaže se v dejavnem istovetenju s kulturo na vasi, in tudi v dejavnem povezovanju mlajših in starejših vaščanov, ki bi marsikje in marsikdaj brezvoljno čemeli po svojih osamelih domovih.

1.6. Šege

Šege življenjskega kroga (ob rojstvu, poroki in smrti), letne in delovne šege imajo po obliki in vsebini mnogo skupnega na celotnem slovenskem ozemlju. Razmeroma redke šege ali vsaj prvine posameznih šeg pa so tudi krajevne posebnosti. Omenimo naj šege o pustu, ki so povezane z maskiranjem. Tako so koranti značilnost Ptujškega polja, laufarji so doma v Cerknem, mačkare v Dobropolju, škoromati v Brkinih, pustovi v Drežnici. Med prvini delovnih šeg je nekaj posebnega žetveni venec, dožnjek. V Prekmurju so ga ženjice spletale v času, ko so žele še na roke.

V kulturni ponudbi podeželja imajo šege precejšnji delež, med njimi predvsem ženitovnjaške in delovne šege. Šege, iztrgane iz preteklega kmečkega življenja, pa so tudi ob najbolj prizadevno pripravljenih prireditvah le neka zelo posplošena vzorčna predstavitev te ali one šege.

Ob oživljenih šegah, ki občasno zaživijo na odru, so v velikem delu našega podeželja žive poleg podedovanih tudi mlajše šege. Obhajajo jih v družinskem (npr. ženitovanje, razne obletnice) in v vaškem okolju (npr. obhodi otrok o pustu in na dan nedolžnih otročičev). Te so oblikovno in

vsebinsko verodostojni, pristni izrazi današnjega običajskega življenja. Samodejno izvajane šege pa pričajo o živem odnosu vaščanov do preteklosti in do sedanjosti ter krepijo družbene vezi na vasi.

1.7. Prehrana

Prehrana kmečkega prebivalstva je bila še v obdobju med svetovnimi vojnami na splošno skromna in predvsem enolična. Pestrejša in obilnejša hrana je bila v navadi ob praznikih in nekaterih težjih kmečkih delih. Vsaj že v 19. stoletju so bile znane na slovenskem ozemlju številne različice podobnih jedi, tu in tam pa tudi nekatere posebnosti. Znano je tudi, da so ponekod nekatere jedi prevladovali. Na primorskem in deloma na alpskem območju je bila na primer razširjena polenta, pri morju jedi iz rib. Dalje so na panonskem območju, v Prekmurju in na vzhodnem Štajerskem belili z bučnim oljem, v sredozemskem pasu pa z oljnim oljem.

Stare domače jedi so na podeželju priljubljena razstavna tema. V glavnem so pripravljene praznje jedi, kruh in pečivo. Na ta način se v praksi, vsaj do neke mere, ohranja podedovano kuharsko znanje. Toda s predstavljivo vsakdanje hrane in morda s prikazi hrane po kmečkih in bajtarskih družinah bi bila vsekakor podana celovitejša in vernejša podoba nekdanje, kot rečeno, na splošno borne prehrane. Res pa je, da nekaterih jedi ni mogoče pripraviti, ker so na kmetijah skorajda ali povsem prenehali gojiti kulturne rastline iz katerih so bile pripravljene (npr. bob, cizaro, čičerko). Hranljive in nezahtevne rastline bi kazalo posejati vsaj za razstavne namene. S tem pa bi morda opozorili na potrebo ponovnega pridelovanja opuščenih kultur.

2. Obravnane sestavine kulturne dediščine zavzemajo bolj ali manj ustrezno mesto v razvoju podeželja. Vse kaže, da je pri njihovi izbiri prevladoval estetski kriterij. Tudi uveljavile so se zaradi svoje estetske podobe in vsebine. Poleg estetskih kulturnih sestavin so še druge, ki jih ne moremo meriti z lepotnimi merili. Predvidevamo pa, da so za nadaljnji razvoj podeželja prav tako pomembne kot sestavine, ki se lahko uporabijo v kulturne, gospodarske in kuharske namene. Kažejo se v raznolikih medsebojnih odnosih na ravni družinske in vaške skupnosti, pa tudi na ravni posameznika. Omenjamo samo nekatere:

1. Delovna vzgoja otrok
2. Odnos do starih ljudi na kmetiji (v družinski skupnosti)
3. Medsebojna pomoč (v vaški skupnosti) in
4. Samski gospodarji/gospodarice kmetij.

2.1. Delovna vzgoja otrok

Ob starih, ob delovnih zgledih staršev, se otroci s kmetij in z mešanih kmetij že od rane mladosti privajajo raznemu kmečkemu delu. V delo se večinoma vključujejo sami od sebe ali kot pravijo starši: "Še ko so čisto majhni, tiščijo zraven in se skušajo priučiti tega ali onega dela in predvsem po svojih močeh pomagati." Tako si kmečki otroci že v zgodnji otroški dobi pridobivajo delovne navade, znanje in izkušnje. Otroci se na lastnih kmetijah nenehno učijo, da edinole prizadevno in dobro načrtovano delo, kjer se je treba vsekakor navaditi tudi na morebitne izgube, ki jih prinašajo vremenske in druge nevšečnosti, prinaša dobre delovne dosežke in resnično plačilo po delu. In predvsem: otroci s kmetij vidijo sadove svojega prizadevanja, zakaj končni proizvod ni ločen od ljudi. Zato občutijo ob tej zavesti, nedvomno tudi pod vplivom odraslih, zadovoljstvo že ob delu samem, še bolj pa potem, ko pomagajo pospravljati razne pridelke.

Kmečki otroci se vključujejo v delo in priučujejo delu po najpreprostejšem in najprimernejšem načinu "učenje ob

delu." Ker se otroci raznega dela počasi in igrave naučijo, na splošno ne čutijo odpora do kmečkega dela. Veliko pripomorejo k delovnemu veselju tudi kmetijski stroji.

Z delom se otroci vključujejo v svet odraslih, v družinsko in vaško skupnosti. Kadar jih starši pohvalijo in primerno nagradijo, raste njihova samozavest. Vedo, da so pohvaljeni zato, ker so prispevali svoj delež k skupnim prizadevanjem za preživljanje. V tako naravnem kmečkem in kmečko-delavskem okolju se vprašanja, ki jih pogosto izrekajo njihovi mestni vrstniki in spravljajo v zadrego, če že ne v obup starše in otroke: "Mama, dolgčas mi je, kaj naj delam?", ne pojavljajo.

Kmečki starši radi zatrjujejo, da njihovi otroci še zdaleč ne delajo toliko, kot so morali delati oni, ko so bili sami otroci. Bržkone je to res. Kljub temu pa so kmečki otroci usposobljeni vsaj za en poklic, to je kmetovanje. V mladosti si pridobijo poglobljeno znanje, ki jim omogoča, da se lahko posvetijo kmetovanju, če jim bodo starši izročili posestvo. Upajmo, da bo kmetijsko znanje in z njim povezano kmetovanje in posedovanje kmetije ponovno dobilo tisto ceno, ki mu gre.

V času, ki je uničeval, vendar ne uničil zasebno kmetijstvo, so prenekateri obupani starši sami vcepljali otrokom odklonilni odnos do kmetovanja, do kmetije. Družba jim je pri tem izdatno pomagala. Zdaj sta na vrsti obe "instituciji", da storjeno popravita. Ustvarjalni odnos kmečkih otrok do kmečkega dela jima bo pri tem v veliko pomoč.

2.1. Odnos do ostarelih ljudi

Pravica do dela na kmetiji je doživljenjska ali kot preprosteje povedo ostareli kmetje: "Mi delamo do smrti, če smo le kolikor toliko pri močeh in zdravju." Zato za delo sposobni starši in prav tako morebitne ostarele "tete" in "strici" delajo na kmetiji, vse dokler so zdravi. Zaradi pomanjkanja delovne sile je zlasti pri varovanju otrok njihova pomoč še kako koristna in zaželena. Zlasti na kmečko-delavskih domačijah, kjer je gospodar večji del dneva zdoma, skupaj z gospodinjo načrtujejo vsakodnevno delo. Ker so še vedno ustvarjalni in tudi zaradi tega cenjeni, nimajo občutka, da so na stara leta odrinjeni in nekoristni. V takšnem okolju ostareli ljudje večinoma ne razmišljajo o tem, da bi odšli v dom za ostarele ljudi. Po drugi strani pa tudi domači večinoma ne pomislijo, da bi stare starše oddali v dom, tudi tedaj ne, ko začnejo bolehati.

Vse kaže, da je v kmečkem in kmečko-delavskem okolju starost obdana z veliko večjo mero človečnosti kot v mestih. Dragocena vrednota pa živi le na vitalnih kmetijah. Ponekod, kjer živijo ostareli in bolehnih stari ljudje sami na odmirajočih kmetijah, je beda njihove osamljenosti marsikdaj neizrekljiva. Prenekateri jo premagujejo z alkoholom, najbolj obupani pa tudi končajo s samovoljnim odhodom s sveta.

2.3. Medsebojna delovna in moralna pomoč

Mehanizacija kmetijstva in sodobnejši načini kmetovanja so odpravili marsikatero obliko medsebojne pomoči na vasi. Kljub temu pa še vedno ostaja vrsta kmečkih del, ki terjajo, podobno kot v preteklosti, človekovo ročno oziroma skupinsko delo. Da bi bila takšna dela pravočasno in gospodarneje opravljena, si marsikje drug drugemu pomagajo (npr. pri sajenju in oranju krompirja, ob mlatvi z motorno mlatilnico, pri vožnji gnoja in napravljanju stelje). V primerjavi z obdobjem pred drugo svetovno vojno so nastale v zadnjih treh desetletjih velike spremembe v običajskem življenju vasi. Prenekatero sodelovanje, npr. ob poroki, je zamrlo. Toda ne povsod. Ponekod, na primer v Prekmurju in na Dolenjskem, sosedje in sorodniki še vedno prinašajo različno hrano, kar omogoči domačim, da pripravijo bogato

ženitovanjsko gostijo za številne svate. Isto velja za obhajanje nove maše. Povsod tam, kjer umrli leži do pokopa na parah, pa sosedje in drugi vaščani še vedno izkažejo družini umrlega delovno ali vsaj moralno pomoč. Na splošno so se, vsaj v strnjenih vaseh, marsikje samodejno povečale oblike humane pomoči osamljenim ostarelim in bolehnim vaščanom. V mestnih blokih je osamljenost starih stanovalcev že kar vsem, tudi najbližjim sosedom, sam po sebi razumljiv način življenja. Menijo: naj ga rešujejo za takšno delo plačane institucije. Vse kaže, da pomeni tudi dandanes medsebojna, vzajemna pomoč na vasi, naj je delovnega ali moralnega značaja, eno izmed poglavitnih neformalnih in morda zato bolj uspešnih družbenih institucij. Medsebojna pomoč, ki jo porajajo isti gospodarski in družbeni interesi in isti vaški prostor, pa naj si pomagajo sorodniki, sosedje ali drugi vaščani, vsekakor vzdržuje in celo krepi tesnejše stike med vaščani.

2.4. Samski gospodarji/gospodarice kmetij

V obdobju po socialistični revoluciji je bila gospodarska politika nenaklonjena zasebnemu kmetijstvu in s tem tudi kmetom in kmečkemu poklicu. Niso redki primeri, ko so kmečke sinove in gospodarje s kmetij dobesedno s silo odganjali na delo v tovarne in rudnike. Tam, kjer ni bilo možnosti zaposlitve, pa so zvečine odrasli otroci drug za drugim odhajali z doma. Marsikje so odšli tudi zaradi ne-nehnega pritiska staršev, češ da se v "takšni državi ne da preživljati s kmetijstvom, da v takšni državi zasebno kmetijstvo nima bodočnosti." Zato so in še ostajajo nekatere med njimi celo večje kmetije, brez prevzemnikov. Nič drugače ni na tistih kmetijah, kjer še vedno vztrajno gospodarijo neporočeni gospodarji ali gospodarice. Prenekateri so v osebnem življenju žrtve neke nezdrave politike, ki je manipulirala kmečko mladino: marsikje so se dekleta in fantje, raje kot da bi se poročili in delali na kmetiji, usmerili v druge, nemalokrat težje in manj svobodne poklice. Tako so ostala celotna območja (npr. Poljanska dolina ob Kolpi, Kostel) brez mladine, tisti, ki so vztrajali na kmetijah, pa tako rekoč brez možnosti, da bi si v svojem okolišju našli življenjskega sopotnika/sopotnico.

Menimo, da je treba vsaj na tem mestu ovrednotiti vlogo neporočenih kmečkih gospodarjev in gospodaric pri ohranjanju kmetij in s tem tudi v razvoju podeželja.

Čeprav so bili samski gospodarji in gospodarice za marsikaj prikrajšani in jih je nemalokrat peklo vprašanje: "Za koga naj sploh delam, če nimam naslednikov?", so vseeno vztrajali na kmetiji in jo po svojih močeh reševali pred propadom. Prav zato imajo, če že ne pri razvoju, pa vsaj pri vzdrževanju podeželja svoje pomembno mesto. Po zaslugi neporočenih gospodarjev/gospodaric, ki so vztrajali na kmetiji, so posestva vsaj do neke mere, redko pa celo vzorno obdelana in opremljena s kmetijskimi stroji. To pa je temeljni pogoj, da lahko katerikoli prevzemnik kmetije nadaljuje s kmetovanjem. S svojim dejavnim odnosom do kmetije so samski kmetovalci rešili tudi naravno okolje, ki bi ga sicer, kot marsikje opažamo, preraslo zanikrno grmičevje in cenen gozd.

DEJAVNO ISTOVETENJE S KULTURO NA VASI

Z orisom nekaterih sestavin kmečke kulture smo opozorili na njihovo bolj ali manj pomembno vlogo v razvoju podeželja. Opozorili pa smo tudi na tiste kulturne sestavine, ki so bile doslej prezrte, čeprav je njihova vloga v razvoju podeželja nedvoumna. Tudi ni nobenega dvoma, da ima kultura na vasi ustežno vlogo v razvoju podeželja le tedaj, če sodelujejo pri prenosu kulture sami vaščani. V nekaterih, predvsem vitalnih kmečkih in kmečko-delavskih naseljih opažamo uspehe takšnega sodelovanja. Naj podčrtamo samo duhovni pomen, ki se razkriva v stvarnem istovetenju

s krajevno kulturo, npr. moralno pomoč, navezanost na domači kraj, druženje v ustvarjalnih skupinah.

Na slovenskem ozemlju pa je poleg vitalnih kmetij več kot četrtina odmirajočih kmetij in območij na katerih se nahajajo. To pomeni, da tankaj umirajo poleg populacijskih tudi gospodarske in kulturne funkcije. Pomeni pa tudi, da so pred tiste, ki si prizadevajo oživiti takšna območja, postavljene skorajda nepremostljive ovire.

V nekaterih domala opustelih in pretežno s starimi ljudmi poseljenih območjih jih rešujejo na precej domiselne načine. V razne kulturno-prosvetne in vzajemne dejavnosti so vključeni poleg redkih mlajših domačinov - ti so največkrat pobudniki raznih dejavnosti - tudi tisti, ki prihajajo domov le ob koncu tedna ali celo takšni, ki so se že odselili. Z medsebojnim družbenim sodelovanjem, pa se utrjuje in tudi oživlja istovetenje s kulturno dediščino domačega kraja in vzdržujejo medsebojni stiki.

LITERATURA

- BARBIČ Ana, *Kmetov vsakdan*. Ljubljana 1990.
- BRAS Ljudmila, *Obrt*. V: *Slovensko ljudsko izročilo*. Ljubljana 1980.
- KOVACIČ Matija, *Kmetijstvo v razvoju podeželja*. V: *Prihodnost slovenskega podeželja*. Novo mesto, oktober 1991.
- KUMER Zmaga, *Glasba*. V: *Slovensko ljudsko izročilo*. Ljubljana 1980.
- KURET Niko, *Letne ali koledarske šege*. V: *Slovensko ljudsko izročilo*. Ljubljana 1980.
- LOŽAR Podlogar Helena, *Šege življenjskega kroga*. V: *Slovensko ljudsko izročilo*. Ljubljana 1980.
- MAKAROVIC Gorazd, *Slovenska ljudska umetnost*. Ljubljana 1981.
- MAKAROVIC Marija, *Medsebojna pomoč na vasi na Slovenskem*. Ljubljana 1979.
- MAKAROVIC Marija, *Razmerje otrok s Šentriške gore do dela in poklica*. V: *Primorska srečanja*. Nova Gorica 1981.
- MAKAROVIC Marija, *Starostniki na kmetijah*. Gerontološki kongres v Ljubljani. Ljubljana 1984 (referat).
- NOVAK Vilko, *Slovenska ljudska kultura*. Ljubljana 1960.
- RAMOVŠ Mirko, *Ples*. V: *Slovensko ljudsko izročilo*. Ljubljana 1980.

SUMMARY

VILLAGE CULTURE AND ITS ROLE IN THE DEVELOPMENT OF COUNTRYSIDE

Marija Makarovič

Village culture is still very heterogeneous; just as the occupational structure of its inhabitants - the carriers and shapers of the culture. Besides farmers and farmers-workers there are also people of many other occupations living in a village. In the recent years the number of village settlements where workers and other employees prevail has even increased. It was quite different in the past when farmers prevailed in the countryside approximately until World War II. This article deals with the culture of predominant peasant and peasant-working inhabitants in the first place and tries to indicate its role in the development of countryside. This kind of limitation is very much due to the fact that by its form and contents the peasant culture is much more picturesque than the culture of peasant-working class. It forms and transforms on the basis of inherited cultural components. Many a peasant culture component, be it material, spiritual or social, can therefore appropriately and efficiently incorporate into different kinds of developmental processes of the countryside.

MNOŽIČNA, SODOBNA KULTURA NA ETNOLOŠKI NAČIN

Smoter osnovnošolskih obdelav fenomenov iz množične kulture je predvsem v spodbujanju prvega premisleka o lastnem življenjskem okolju, v katerem živijo otroci. Proces sodobne inkulturacije skozi/v množično kulturo se začne že s prvimi igračkami (barbi punčke), posebej pomembni pa postanejo vidiki množične kulture v zgodnjem adolescenčnem obdobju. Že zato bi bilo tovrstno delo osnovnošolcem dovolj zanimivo in privlačno.

V grobem lahko razdelimo segmente kulture na tradicionalno oz. ljudsko, na visoko oz. "umetno" ali elitno kulturo (ki je nekakšen vrh pedagoških smotrov), tako nacionalno kot svetovno, tretji segment pa je množična kultura. Glede na to, da etnologijo zanima način življenja vseh slojev v vseh zgodovinskih obdobjih, sodi tudi raziskovanje množične kulture v polje etnološkega zanimanja.

Eden od smotrov raziskav množične kulture je izboljšanje kvalitete pedagoškega dela v šoli. Izpostavljanje tistih občolskih raziskovalnih tem, ki otroke zadevajo v živo, v vsakdanjem življenju, je sredstvo, s katerim bi lahko dosegli uporabne stranske učinke tako v raziskovalnem (etnografskem) smislu - z gradivom, ki bi strokovnjaki potem obdelali bolj celovito in poglobljeno - kot v povsem pedagoškem in didaktičnem smislu.

UVODNA ZGodbICA

Pomemben del etnološke dejavnosti - pravzaprav etnografske, če razumemo etnografijo kot (p)opisovanje življenja in kulture neke določene skupine ljudi - je pisanje poročila, ubesedovanje neke določene zgodbe. Ta zgodba je sicer plod dolgotrajnega znanstvenega dela in zelo strogih metod ter zahtev, ki jih tovrstno delo nalaga piscu, toda vendarle je zgodba. Tudi zato lahko začnem svoje pisanje s poučno zgodbico s sklepno moralo.

Nekega lepega dne se je zgodilo, da so v neki javni knjižnici otroci iz osnovne šole prosili knjižničarko, naj jim poišče po deset ljudskih in narodnih pravljic. Ker so naleteli na knjižničarko etnologinjo, so bili deležni najprej velikega začudenja, potem pa previdnega opozorila, da morajo najverjetneje prebrati nekaj umetnih in ljudskih pravljic. Toda ne: ljudske in narodne. Tako so prebrali dvajset ljudskih - morda pa celo narodnih? - pravljic. Takšno razpihavanje megle v (otroški) terminološki svet ni mogoče imenovati drugače kot pedagoški kriminal. Še vedno mislim tako, čeprav priznavam, da s(m)o tudi etnologi po svoje krivi, da terminološka raba oznak "ljudsko", "narodno" (in še marsikaj drugega) ni dovolj razjasnjena. Glavni krivec pa vseeno ostaja šola in izobraževalni sistem v celoti. Šolniki pač o etnologiji (če je niso slučajno študirali kot B- ali -nekoč - C-predmet) ne vedo kaj prida. In glede na to, da etnologija, kot vse kaže, (in tudi antropologija) še zlepa ne bo našla

samostojnega mesta v osnovnošolskem predmetniku, je največ, kar lahko storimo etnologi (in antropologi), da pedagogom (mentorjem) podamo nekaj smernic in poskušamo razjasniti nekaj temeljnih pojmov in usmeritev, da bo nadaljnje delo učiteljev nekoliko lažje in strokovno bolj ustrezno. Izredno široko področje etnologije obravnava veliko stvari, ki lahko prek spoznavanja vsakdanjega življenja ogromno prispevajo k razumevanju "drugega" in "drugih".

Tematsko področje sodobnih etnoloških raziskav

Mentorji, ki vodijo različne etnološke raziskovalne projekte na osnovnih in srednjih šolah, najpogosteje izbirajo klasične etnološke teme. Največkrat se lotevajo zgodovinsko in domoznansko obarvanih raziskav (iz) ljudskega življenja in kulture: ljudskega stavbarstva, obrti, šeg in navad, folklorne tradicije itd. Zato predvidevam, da mentorji-pedagogi prepogosto ne vedo, da se sodobna etnologija ne ukvarja več samo z razpadajočimi skrinjami, starimi krpami, umirajočimi pesmimi, kmečkim gospodarstvom in podobnimi "narodnimi starinami", pač pa obravnava človeško življenje in kulturo iz svojega specifičnega zornega kota. Zanima jo vsakdanje življenje, artikulacija tega življenja skozi predmete, norme in pravila, zanimata jo preteklost in sedanjost, zanimajo jo kmetje in delavci, plemstvo in birokracija, umetniki in rokovnjači, zanima jo življenje na vasi in v mestu, zanimajo jo vse manifestacije kulture, vendar le v tisti meri, v kateri se vežejo na vsakdanje (in kakopak tudi praznično) življenje. Etnologa torej zanimajo trivialnosti, ki jih imamo vsi skupaj pred nosom. Te trivialnosti nas lahko popeljejo do nenadejanih globin samo(s)poznavaanja, zato je etnologijo pogosto težko ločiti od sorodnih ved, recimo zgodovine, sociologije ali antropologije. Še posebej pomembna je vez etnologije z antropologijo prek skupne temeljne metode (etnografske oz. metode terenskega dela). Zaradi bogate izbire metodoloških pristopov kulturne in socialne antropologije ter zaradi učinkovitosti razlagalnega aparata se sam nagibam h kulturni antropologiji. Ni pa rečeno, da so za raziskovanje množične kulture kulturnoantropološki pristopi primernejši od etnoloških. Ameriški antropolog Bernard DeVoto je, recimo, soočen s precej oporečnimi pristopi kulturnih antropologov do problemov sodobne družbe, resignirano izjavil, da holj ko spoznava antropološke raziskave moderne Amerike, manj verjame temu, kar so antropologi napisali o Samoju.¹⁾ Pri raziskovanju pojavov znotraj lastne kulture, še posebej kadar se lotevamo sodobnega življenja, katerega del smo, nas kaj rada zapelje lahkotnost sklepanja po prvih površnih vtisih. Rezultat je lahko celo ponesrečena samoparodija, pa še z različnimi ideološkimi stereotipi smo obteženi. Kaj pravzaprav sploh lahko izpade iz tega tako delikatnega in po svojem bistvu spolzkega početja? Veliko.

Slavko Kremenšek je med slovenskimi etnologi najpogosteje pisal o predmetu slovenske etnologije. Tako je nekajkrat zapisal, da moramo v industrijski dobi oz. meščanski družbi²⁾ govoriti o pojavih množične kulture, ki so nadomestili pojave ljudske kulture iz prejšnjega zgodovinskega obdobja. Oba pojma sta po njegovem preširoka in premalo opredeljiva,³⁾ a je vseeno mogoče ljudsko kulturo izenačiti

1) BOROFSKY Robert (ur.), *Assessing Cultural Anthropology*, str. 124.

2) KREMENŠEK Slavko, *Etnološki razgledi in dileme 1*, str. 127.

3) KREMENŠEK Slavko, *Baševemu "eseju" ob rob*, str. 62.

z množično kulturo določenih obdobj.⁴⁾ Množičnokulturni pojavi (ob razkroju tradicionalne kulture) brez dvoma najbolj determinirajo sodoben način življenja in v tem smislu je za etnologe množična kultura celo relevantnejša in bolj "povedna" od izginjajoče tradicionalne. Toda ta vidik je mogoče zagovarjati le, če postavljamo v ospredje človeka kot nosilca kulture in s tem antropologiziramo etnološko stroko.

Večplastno obravnavanje kulturnih pojavov na ravni vsakdanjosti, torej sodobne množične kulture, je torej evidentno etnološka dejavnost. Kaj pa je bolj vznemirljivega kot raziskovanje (in reflektiranje) trenutka, v katerem živimo? Cilj etnološkega početja ni analiza širših družbenih razsežnosti množičnokulturnih dejavnosti in pojavov (ti zanimajo sociologe kulture) niti razkrivanje skritih kulturnih kodov (s tem se ukvarjajo kulturologi-semiologi), etnologe zanima učinkovanje množičnokulturnih pojavov na ravni vsakdanjosti, v kontekstu življenja posameznikov in (družbenih) skupin v sodobni družbi. Cilj etnoloških raziskav je čimbolj celovito (s)poznavanje vsakdanjega življenja (Slovencev).

Del tega načina življenja (Slovencev) je tudi otroško življenje. In množična kultura je že lep čas dominantno kulturno okolje vsakdanjega življenja otroške populacije, tako v specifičnem ožjem lokalnem okolju kot v nacionalnem, evropskem in svetovnem merilu.

Skupni preseki pogledov in zanimanj etnologov, antropologov in pedagogov

Etnologom gre za to, da se etnologija prebije v šole kot samostojna stroka z lastno identiteto, vendar to ne pomeni nujno, da bi bilo treba širiti predmetnik. Za začetek bo dovolj, če bi učitelji v učno snov smiselno vpletli določene etnološke vsebine in jo s tem izdatno popestrili. Koristi bodo večplastne, posebej pedagoške. Vsak učitelj mora spoznati in se poskušati vživeti v svet učencev, da bi bilo njegovo pedagoško delo čimbolj uspešno (kajti otrokom je proces učenja vsiljen in nimajo veliko izbire pri izbiri učnih vsebin). Prav v neposrednem stiku in težnji zunanega opazovalca po razumevanju je moč metode, ki jo je razvila etnologija. Imenuje se, vsaj v sodobni anglosaksonski rabi, etnografija.

Zgodovina kulturne in socialne antropologije ter etnologije dokazuje, da je mogoče razumeti tujo kulturo in se ji približati v zadovoljivi meri. Kot vemo, so antropologi in etnologi doslej najpogosteje raziskovali kulture, ki so bile popolnoma tuje kulturnemu krogu raziskovalcev. Pri tem so razvili metode za možnosti razumevanja določenih kulturnih pojavov. Temeljna etnološka in antropološka metoda je opazovanje z udeležbo, kar pomeni vsaj enoletno bivanje pri nekem tujem ljudstvu, učenje jezika, učenje navad, vseh elementarnih stvari, ki tvorijo način življenja oz. vedenjski kod neke skupnosti v celoti. Ključna prvina uspeha opazovanja z udeležbo temelji na tem, da pripadniki opazovane skupnosti sprejmejo raziskovalca kot nevedneža, bedaka, ki mu je treba pomagati, obenem pa jih privlači dejstvo, da se nekdo za njih zanima in da jih hoče spoznati. Prav ta temeljni odnos, ki temelji na podstavljenih, a nejasnih vrednostnih sodbah, je točka, na kateri bi lahko našli nekaj razsežnosti "moči" naše stroke, ki bi lahko prišla prav tudi pedagogom v vsakdanji praksi (pri zblizanju z otroki). Prednosti metodične plati "mehkega" etnografskega pristopa, obetavna uporaba notranjega, "emskega" pristopa,

doživetega vživljanja, so očitne. Pristop, značilen za etnografsko delo, torej vživljanje v kulturni svet nekoga drugega, je eden od vzvodov možnega reflektiranja samega pedagoškega procesa.

Izhodišča zanimanja etnologov (kulturnih antropologov) in pedagogov so karseda različna. Čeprav je v sodobni pedagogiki etnografija kot metoda pridobivanja vzratnih informacij s pedagoškega "terena" izjemno pomembna in razvejana,⁵⁾ so izhodišča in nameni obeh znanosti povsem različni. Toda stičnih točk je vendarle dovolj, da se kar ne morem odločiti, s katero platjo skupnega srečanja naj začnem. Veliko stičnih točk ponuja sklop, ki nas zanima v tem prispevku, torej množična kultura kot temeljno kulturno okolje, v katerem odraščajo otroci. Pri refleksiji interakcije med otroki in učitelji je etnografski "oddaljeni" pogled zmeraj uprt v nosilce te interakcije, v osebe.

Etnoloških raziskav otroškega sveta - procesa, kot bi rekli sociologi, sekundarne (in obšolske terciarne in bolj subtilne kvartarne) socializacije - imamo na Slovenskem izjemno malo. Kljub temu, da je otroški svet - poleg sveta žensk in moških ter starcev - eden od bistvenih delov človeškega sveta; antropološko gledano je "učlovečevalno" okolje par excellence.

Vprašajmo se najprej, če z otroki sploh živimo v istem svetu? Da, seveda, naše ure tečejo enako hitro, a časa še približno ne doživljamo enako; uživamo isto, ali vsaj podobno hrano, a naš okus še zdaleč ni enak; gledamo isto televizijo, vidimo pa povsem druge stvari itd. Ta razkorak med otroškim svetom in svetom odraslih je eden od večnih pedagoških problemov in prepričan sem, da je prav spoznavanje in obravnavanje tistih reči, ki otrokom nekaj (ali veliko) pomenijo v vsakdanjem življenju, tista podlaga, na kateri bi bilo mogoče premoščati medsebojno nepoznavanje (in nezaupanje).

Ključno vprašanje je pravzaprav radikalno naivno in subverzivno: ali se je mogoče vživeti v otroški svet? Če je to mogoče - in je mogoče, ker se je mogoče vživeti v vse različne človeške svetove, če vsaj približno držijo temeljne antropološke dogme -, se moramo vprašati, kako. Tehnike in metode etnografskega dela nam to vsaj do določene mere omogočajo. In s kakšnim smotrom? S pedagoškim in celo didaktičnim. Glavni pedagoški smoter ukvarjanja z množično kulturo je v boljšem razumevanju otroškega sveta (sistema vrednot, mišljenja, sistema spoznavanja sveta, ki bi pedagogom ostal tuj, če bi se distancirali od pojavov, ki oblikujejo otroški svet na odraslim pač precej nedojemljive načine). Ob poznavanju vrednostnih sistemov otrok bi znali poiskati tiste zanimive primere (in dejavnosti), s katerimi bi olajšali podajanje same učne snovi in krepko zvišali motivacijo za učenje. Zato je pri didaktičnih pristopih in v vzgojnoizobraževalnem procesu v celoti vsekakor modro vnovčiti moč elementarnih (in)kulturacionjskih kodov.

Sodbe o tem, kaj nekdo drug ve in kaj pozna, so v veliki meri vrednostne (in v svojem bistvu transferne). Otroci so v šoli a priori postavljeni v podrejen položaj, učitelji pa delujejo s pozicije moči. Ta medsebojna interakcija vpliva tudi na vzajemno predpostavljeno vednost drug o drugem (ki učinkuje kot realna). Možnost za premoščanje medsebojne razdalje med učiteljem in učencem je v spodbujanju otroške motivacije skozi najrazličnejše dejavnosti in vzajemno ustvarjalno igro. Raziskovanje, opisovanje in sestavljanje mozaikov o podobi množične kulture je - tako kot množična kultura ali kultura nasploh - predvsem igra. Bistveno pa je to - in na tej točki postavljam učitelja v položaj kulturnega

4) KREMENŠEK Slavko, v: Bojan Kavčič, *Preučevanje vsakdanjega življenja (Slovencev)*. Pogovor, str. 150.

5) HAMMERSLEY Martyn, *What's Wrong With Ethnography?*, *Methodological Explorations*.

antropologa oz. etnologa -, da se učitelj "naredi" zvedavega nevedneža, ki se trudi spoznati nekatere stvari, ki jih poznajo samo opazovani, torej otroci. Točka, na kateri učitelj pokaže - kljub temu, da izhaja iz pozicije močnejšega - pripravljenost (se)stopiti na isto raven z otroki ali morda celo priznati, da nečesa ne ve in bi to rad zvedel, je ključ, ki odpira dostop do sveta otrok. To je izkušnja antropologa, ki se je prisiljen ponižati ter razgaliti svojo nevednost, da spozna druge.

Poleg premoščanja razlik lahko s spodbujanjem resnega obravnavanja tem iz množične kulture pomagamo zapolniti - za postmoderno dobo nevzdržno - razpoko med množično (profano in "najmanj vredno") in visoko kulturo, ki je vrednota sama po sebi in - bržkone še zmeraj, kljub drugačni življenjski izkušnji otrok - ultimativni vzgojnoizobraževalni kult naše šole (oz. družbe v celoti).⁶⁾ Priznam, da ne vem, kakšna je šola danes, učnih programov in njihovega izvajanja na višjih stopnjah ne poznam podrobno, vem pa, da se vsaj o nekaterih množičnokulturnih pojavih po novem govori (predpostavljam, da vrednostno nevtralnno) tudi v rednem učnem programu.

Nenazadnje pa bodo (učiteljem) za liberalnejše pristope hvaležni tudi otroci. Mimogrede: nekoč je v pedagogiki veljalo dogma o dialektični zvezi med vzgojo in izobraževanjem. Američani imajo skupen izraz edukacija, toda vseeno mislim, da ju je smiselno razlikovati. Vzgoja je straniški produkt dobrega izobraževanja in narobe. Ne mislim soliti pameti bralcem pedagogom, toda kako naj bi bilo učenje uspešno, če bi bil velik del učnih vsebin v radikalnem neskladju z mnenjskimi in vrednostnimi sistemi učencev? Kako nekemu učencu vbiti v glavo, da je strip o kralju Arthurju kič, ki se ga mora sramovati, medtem ko naj bi bilo kakšno solzavo dolgočasje slovenske literature iz 19. stoletja višek umetnosti? Ob tovrstnem neskladju se znajdejo otroci v shizoidni poziciji in se jim zavrejo še tisti potenciali, ki bi jih morda kdaj privedli do uživanja v "visoki" umetnosti.

Kaj je množična kultura?

Kaj je kultura? Eden od približkov bi lahko bil govor o vedenskih in življenjskih kodih, o človeškem okolju onkraj naravnega. Kultura deluje kot sistem pravil, kot kontrolni mehanizem človeškega vedenja, kot program. Vse prvine kulture imajo živ naboj in učinkujejo v oblikovanju ustvarjalnega in prilagoditvenega nemira vsakdanjega življenja. Njihova vsebina je način prepleta interakcij med ljudmi.

"Množična kultura"⁸⁾ (angleško "mass culture") je zbirni pojem za sodobno kulturo, posredovano skozi množične medije, čeprav so nastajki za pojave iz množične kulture že zelo stari. Popularnost,⁹⁾ sledenje modnim muham in zgledom ter podobni pojavi so bržkone kar univerzalni kulturni pojavi. Pojavov iz množične kulture ne moremo brez preostanka izvajati iz procesov industrijske revolucije v 19. stoletju niti iz tehnološke revolucije (posebej elektronskih medijev) v tem stoletju. Res pa je, da je bilo mogoče izgraditi

potrošniško kulturo šele takrat, ko je bilo mogoče dovolj dobro in poceni reproducirati kulturne produkte, da so postali dostopni "množicam".

Eden od prvih pojavov iz množične kulture gotovo izhaja iz kulturnih sprememb ob razmnoževanju (kasneje tiskanju) denarja in s tem povezanim razvojem novega menjalnega sistema že pred tisočletji.¹⁰⁾ Pomemben impulz za množično kulturo je pomenila iznajdba tiska, še kasneje so se v vsakdanje življenje vpisali industrijski izdelki za vsakdanjo rabo, in nazadnje so kulturno okolje človeka preoblikovali sodobni množični mediji ter zapovedi potrošnje.

Glavni vzvod "delovanja" množične kulture so torej tehnična sredstva, ki omogočajo reprodukcijo kulturnih dobrin. Walter Benjamin¹¹⁾ je pisal o izgubljeni "avri" v sodobni reproduktivni umetnosti, ločnico med staro in sodobno kulturo pa bi lahko iskali tudi ob upoštevanju klasične Tönniesove sociološke delitve na skupnost (občestvo, Gemeinschaft) in razvito družbo (Gesellschaft).¹²⁾ Vprašanje množične kulture so v kritiko sodobne družbe pogosto vpeljali sociologi in filozofi iz t. i. frankfurtske šole kritične teorije.¹³⁾ Raziskave industrije množične oz. popularne kulture in formacij javne zavesti so med najbolj izrazitimi novimi raziskovalnimi smermi v kulturni antropologiji.¹⁴⁾

Čeprav je za večino množičnokulturnih pojavov "kriv" ameriški kulturni imperializem, še posebej na podlagi tehnološke dominacije, so avtentične oblike lokalnega sprejemanja množične kulture zmeraj (ali vsaj praviloma) vezane na lokalne specifikke.¹⁵⁾ To velja na primer za reggae na Jamajki, italijanski film ali francoski strip. Tudi pri nas je dovolj tovrstnih pojavov, najbolj "slovenska" pa je gotovo postala narodnozabavna glasba.

Pojavi iz množične kulture so večinoma trivialnosti, v katere smo vpeti vsak dan in jih praviloma ne zaznavamo kot nekaj pomembnega, značilnega in zanimivega. Pri tem pa ne moremo govoriti o množični kulturi kot o celovitem in samostojnem sklopu kulturnih sestavin, ampak o različnih manifestacijah te kulture, ki so izrazito vezane na način življenja določenih podkulturnih slojev v celotni populaciji. Vsekakor se moramo zavedati, da nobenih kulturnih sestavin ne sprejemamo zgolj in samo kot posamezniki, čeprav nas zadevajo kot posameznike, kajti naš osebni način življenja je povezan z različnimi (pod)kulturnimi (pod)sistemi. Procesi inkulturacije se v resnici ne končajo z obdobjem adolescence, ampak nas spremljajo vse življenje. Ves čas se moramo prilagajati novim in novim (množično)kulturnim inovacijam, vrednotam in normam. To je proces obvladovanja sveta, v katerem živimo.

Prav obvladovanje sveta je bistven antropološki problem. Obvladovanje sveta ni le produkt inkulturacije (vkulturjenja), prilaganjanja posameznika na obstoječe kulturne norme, pravila in artefakte, ampak je permanentna kultura človeškega sveta, ki sicer poteka na individualni ravni, a je venomer posredovana skozi kolektivno preverjanje pravih in napačnih dejanj. In prav ta sklop je v ospredju našega zanimanja za množično kulturo.

Množična kultura je - tako kot kultura nasploh - zelo razcepljena in razslojena tvorba, je korpus fenomenov, ki jih je težko spraviti pod isto streho. Pojem (množične) kulture je

6) Ob tem pa ima stara, ljudska kultura še tretjo povezovalno vlogo, čeprav v njej vsi skupaj prepogosto vidimo nacionalno pomemben relikv. Ljudska kultura nastopa - znotraj nacionalne kulture - kot nekakšno miško izhodišče sodobne (nacionalne) identitete, vendar - paradoksalno! - ne kot jedro najbolj elementarno človeške izebine kulture nasploh, temveč je - vsaj v avtentičnih anacionalnih oblikah - zasramovano pometena pod preprogo neposrednih izobraževalnih izebin.

7) Clifford Geertz, *The Interpretation of Cultures*, str. 44.

8) Čeprav ima ta izraz marsikdaj tudi pejorativen predznak, ga lahko brez zadržkov uporabljamo kot tehnični (znanstveni) termin. Pri tem velja opozoriti na nekoliko paradoksalno dejstvo, da je marsikatera sestavina množične kulture v resnici značilna za zelo omejene družbene skupine.

9) Angleški izraz "popular culture" je lahko tudi sinonim za "ljudsko kulturo"; etimološko gledano pač zato, ker izhaja iz "populus", ljudstvo. Zato je uporaba izraza "množična kultura" ustreznjša.

10) Marxova analiza blagovnega/denarnega fetišizma v *Kapitalu* je še zmeraj nepresežena.

11) Walter Benjamin, *Umjetničko djelo u razdoblju tehničke reprodukcije*.

12) Po Harry Elmer Barnes, *Uvod u istoriju sociologije*, str. 270-273.

13) Prim.: Theodor W. Adorno, Max Horkheimer, *Sociološke studije*; Theodor W. Adorno, *Uvod v sociologijo glasbe*; Max Horkheimer, *Pomračenje uma*; Herbert Marcuse, *Čovjek jedne dimenzije*.

14) George E. Marcus, Michael M. J. Fischer, *Anthropology as Cultural Critique: An Experimental Moment in the Human Sciences*, str. 153.

15) Zdravko Mlinar, Milko Poštrak, *Svetovna homogenizacija in/ali kulturni pluralizem? Rock glasba in narodno kulturno izročilo*.

le pojem v naših glavah, kultura ni nekaj realno oprijemljivega, "obstoječega", dostopni so nam samo konkretni rezultati raznolikih kulturnih praks, sledovi ponotranjenega "kulturnega scenarija", nekakšne "življenjske partiture", brez katere(ga) ne znamo in ne moremo živeti. Sestavine množične kulture so tiste, ki jih konzumiramo (in ponotranjimo) prek množičnih medijev (radio, TV, film, video, elektronski mediji, tisk, plošče...) in so vezane - vsaj deloma - na potrošnja. Odnos posameznikov in skupin do teh kulturnih sestavin in sledovi teh sestavin v vsakdanjem življenju (ustvarjalno sprejemanje ter nadgradnja) - in ne množičnokulturne sestavine same na sebi - pa zanima etnologa.

Predlogi in napotki k raziskavam množične kulture v osnovni šoli

Delo v zvezi z množično kulturo je mogoče vpeti v posamezne učne vsebine ali v posebne raziskovalne projekte na osnovni šoli. Vsekakor je bolj ali manj jasno, da je mogoče več napraviti na višji stopnji, čeprav bi bilo mogoče marsikatero reč obdelati tudi na nižji stopnji. Obeh stopenj pri predlogih tem nisem nasilno ločeval. S stališča etnologa oz. kulturnega antropologa je najbolj zanimivo obdobje zgodnje adolescence (proces inkulturacije od 10. ali 11. leta starosti dalje). Pri otrocih od 1. do 4. razreda lahko govorimo predvsem o določenih igrah in simbolih, ki izhajajo iz sfer množične kulture.

Način dela je lahko zelo pester. Ni nujno, da bi otroci (posamezno ali v skupinah) pripravljali le klasične raziskovalne projekte in jih predstavljali v šolskih urah ali šolskem zborniku. Možen (in zaželen) je bolj fleksibilen in ustvarjalen pristop.

Glasbena vzgoja:¹⁶⁾

Pri glasbenem pouku se gotovo dobro obnese metoda izdelave lestvic glasbenih hitov ali morebiti celo izdelave stenčasa ali plakatov (s posterji in grafiti). Lastna pobuda naj se kaže tudi pri predstavitvi glasbe, ki jo imajo otroci radi, s tem da lahko učitelj prefinjeno usmerja poudarke na kvaliteto, estetske prvine in navezave na zgodovino glasbe. Klasična glasba praviloma postane otrokom zanimiva prek pop glasbe. Debate o tem, kaj je dobra in kaj slaba glasba in zakaj, so dobra metoda za globlje (s)poznovanje "stvari same", še posebej tiste glasbe, ki je v učnem programu, a otrokom ni neposredno dostopna ("razumljiva").

Ob morebitni tehnični opremi je možno snemanje video spota s petjem kakšne pesmi - celo njihove avtorske - ter razprava o tem.

Glasbeni idoli: pogovori o njih, vrednotenje njihovega dela; plošče, poraba časa za poslušanje plošč; spremljanje tiska, radia, televizije in videa v zvezi z njimi; razlike med domačimi in tujimi skupinami/pevci; razlikovanje med otroki na podlagi nagnjenj do določene glasbe (subkulture), obiskovanje koncertov, izbor glasbe na domačih zabavah itd.

Poznavanje in ocenjevanje skupin. Popis lokalnih popularnoglasbenih skupin; vprašanje obvladovanja glasbil; obiskovanje glasbene šole; želje po aktivnem igranju instrumentov; prednostne lestvice priljubljenosti glasbil. Top hit lestvice. Način spoznavanja glasbe; način pridobivanja informacij; kupovanje plošč in kaset.

Pevski repertoar: spisek pesmi, ki jih poznajo na pamet, izbor pesmi, ki jih imajo najraje. Poznavanje popevk in drugih pesmi (ljudskih) ter razmerje med njimi; način spoznavanja in učenja pesmi; priložnosti za petje.

Poslušanje radia (katerega, katerih oddaj); branje revialnega tiska (tudi tujega).

Likovna vzgoja:

Analiza (primerjave, tolmačenje) posterjev in (reklamnih) plakatov (tudi izdelovanje), fotografija (skupaj s tehničnim poukom), video.

Slovenski jezik:

Znanstvena fantastika in druga t.i. manjvredna literatura (šund), njena priljubljenost in pomen; strip (morda v navezavi z likovno vzgojo). Razlike v preferencah med dečki in deklicami.

Posebej zanimivi bi lahko bili prosti spisi o idolih (pevcih, igralcih, športnikih, junakih stripov itd), modnih zadevah. Tudi pri vprašanih stripovskih junakov bi bilo mogoče narediti globlje analize nekega množičnokulturnega pojava na večplasten način.

Zelo zanimiv bi bil morda slovarček, vokabular besednjaka, ki ga otroci uporabljajo med seboj (argo, sleng), odnos (uporaba) do narečja, uporaba tujk (angleščina).

Obiskovanje knjižnic in statistične analize bralnih navad.

Druge teme:

Tisk:

Posebej pomembna je izdelava šolskih glasil, v katerih je mogoče predstaviti rezultate raziskovalnega (in ustvarjalnega) dela. To je marsikje že ustaljena praksa. Poseben izziv bi bila tematska glasila v obliki "fanzinov" (ljubiteljskih časopisov).

Analize branja dnevnega in revialnega tiska.

Film in TV:

Obiskovanje kina, izposojanje video kaset, morebitno skupinsko gledanje video kaset, komentiranje filmov/nadaljevanj...

Ocenjevanje (vrednotenje) filmov, lestvice najboljših, izbira priljubljenih filmskih igralcev, vprašanje "zvezd".

Televizija: izbor TV oddaj glede na privlačnost, porabljen čas ob TV, odnos do TV, ponavljanje TV vzorcev v pogovorih, nasilje na TV itd. Vloge družinskih članov pri izbiri programov.

Računalništvo:

Video in računalniške igre; katere so najprivlačnejše in zakaj; koliko jih igrajo, kako; vprašanje družabne konotacije teh iger. Opisi, analize in komentarji video/računalniških iger.

Računalniške družčine (hekerji): njihov lastni komunikacijski kod (argo), igrice, raziskovanja, tekmovalnost itd.

Vsakdanje življenje:

Bivalna kultura:

Vprašanje obvladovanja življenjskega prostora je izrazito etnološka tema, hkrati pa se klasična etnologija ne zaveda dovolj njenega realnega pomena in dometa. Gre za vprašanje t. i. habitusa, življenjskega prostora, v katerem živimo. Kot vemo, ni mogoče najti, recimo, otroške sobe, ki ne bi bila povsem individualno obdelana, opremljena z vizualnimi (simbolnimi) predmeti, igračkami, športnimi pripomočki in podobnim. Na empirični ravni nas torej najprej zanima opremljanje otroških sob s posterji in drugim vizualnim gradivom, na simbolni ravni vsebina dodatkov, na naslednji stopnji pa še samo življenje v teh prostorih: dostopnost tega prostora drugim (vstopanje staršev, prijateljev), opremljenost z napravami za reprodukcijo zvoka/slike, video igrami... V primerjavi z več različnimi opisi/analizami je mogoče dobiti ogromno gradiva in poseči dokaj globoko v vprašanje obvladovanja življenjskega prostora.

¹⁶⁾ Sam se pač ukvarjam z vprašanji popularne glasbe, posebej rocka, zato bom v tem smislu izčrpnjši.

Oblačilna kultura in moda:

Odnos do oblačenja, nepogrešljiva oblačila (pomen glede na znamke), cenjena oblačila, okus pri oblačenju (lepo in "grdo" oblačenje), simbolika oblačenja itd. Oblačila glede na starost.

Zanimiva bi bila tudi raziskava šolskih torbic (in potrebsčin), vendar ne samih po sebi, ampak z analizo risb in napisov (grafitov) na teh predmetih.

Kultura prehranjevanja:

Privlačnost prehranjevanja v "fast food" centrih, morda s preizkusom metode opazovanja z udeležbo (pomeni in načini medsebojne komunikacije, izbira jedi, načini združevanja, zadrževanja v lokalih, izgled itd.).

Nenazadnje je tudi vprašanje okusa (boljše in slabše, torej bolj dobre in manj dobre hrane) dovolj zanimivo; skupaj z vprašanjem tistih jedi, ki jih posamezniki sploh ne jedo; analiza mnenja o šolskih in obšolskih malicah, sladica, sadju; vprašanje fenomena žvečilnega gumija, uživanja brezalkoholnih pijač (morebiti celo vprašanja o alkoholu, kavi, kajenju in drogah) itd.

Šport:

Najbolj cenjeni športi, obiskovanje športnih prireditev, posnemanje vzornikov, športniki-zvezde itd.

Praznovanja:

Morda bi bilo dobro, če bi v skupinskem delu podrobno opisali priložnosti, pogostost in način(e) praznovanja (od hrane prek pijače do uporabe glasbe, oblačil, pogovorov, iger itd.). Zanimivo bi bilo vedeti tudi, če imajo raje praznovanja s starši ali brez njih (in v kateri starosti pri tem postavijo starše "na cesto"). Tu je mogoče obdelovati zelo širok spekter aktivnosti, ki bi jih lahko otroci pokrili v raziskovalnih nalogah (in spoznali razliko med empiričnim zbiranjem gradiva ter začetno analizo simbolne in primerjalne ravni, še posebej med starimi in modernimi prazniki).

Drugo:

Nakupovanje v veleblagovnicah, pravila vedenja pri tem (kdaj in kaj lahko otroci kupujejo sami, kdaj nakupuje cela družina, kdaj samo eden od staršev, opredelitev vlog pri tem). Denar in prihranki, pomen denarja.

Večno zanimive teme so še vprašanje zbirateljstva, počitnikovanja (opisi počitnic, ki niso prosti spisi, ampak - recimo - opazovanje turistov, letoviščarjev...). Veliko pa je še tem, ki jih v tem prispevku nisem nakazal.

Metode in tehnike raziskovalnega dela

Množična kultura je torej most, po katerem se učitelji lahko približajo otrokom in njihovemu svetu. Toda kako? In s kakšnim ciljem? Vsak etnograf ve, da je sogovornika treba prepustiti h govoru, vedeti pa je treba, katere so "top" teme, o katerih je sploh mogoče govoriti. Verjamem, da pedagogi v svoji praksi te tehnike obvladajo in da imajo med pedagoškim procesom tudi dovolj možnosti za spodbujanje iznajdljivosti in kreativnosti otrok, da o skupinskem delu na govorimo.

Otrokom je treba prepustiti iniciativo in zgolj svetovati ter predlagati teme, saj otroci kar kipijo od domišljije. Vloga mentorja bi bila v idealnem primeru le spremljevalna oz. svetovalna, dajanje temeljnih impulzov in napotkov za delo. Pogoj za uspeh pri raziskovanju množične kulture je, da učitelji-mentorji pozabijo na svoje osebne vrednostne sodbe

o elementih množične kulture. Sodelovanje med seboj enakih (zgolj z "moralno" avtoriteto) je idealna možnost.

Tehnike dela, ki jih izbere učitelj-mentor, so odvisne od različnih naključnih dejavnikov: teme raziskave, poznavanja otrok (skupine) in njihovih zmožnosti, tudi od osebnih preferenc posameznih učiteljev-mentorjev. Ko hočemo spodbuditi osebno motivacijo otrok, pa se moramo vprašati o tehnikah dela na podlagi ciljev našega dela.

Zmeraj primerne so klasične pomožne tehnike etnografskega raziskovalnega dela - vprašalniki (ti naj bi bili pomožno orodje le za mentorje!) in anketni listi -, v ospredju pa naj ostanejo tehnike pogovorov (vodeni intervju) in metoda neposrednega opazovanja (avtopsija), oplemenitene z načini opisovanja opazovanih pojavov (skice, opisi, tabele, fotografije, video, zvočni posnetki...). Prednost naj ima - če je le mogoče - skupinsko delo otrok ob asistenci mentorja/učitelja, ob tem pa bi bilo dobro vsaj del raziskovalnega dela pri otrocih zastaviti tudi povsem individualno. S pedagoškega vidika je gotovo izjemno pomembna tudi končna faza predstavitve nekega določenega raziskovalnega dela, ki naj bi bilo čimbolj kreativno: snemanje, pisanje, risanje... Pri tehniki raziskovalnega dela morajo učitelji-mentorji še posebej paziti na to, da uporabljajo predvsem sodobna tehnična sredstva, s katerimi se otroci lahko tudi ustvarjalno igrajo (video, fotografija, računalniška grafika...).

LITERATURA:

- ADORNO Theodor W., *Uvod v sociologijo glasbe*, Ljubljana 1986.
- ADORNO Theodor W., Max HORKHEIMER, *Sociološke studije*, Zagreb 1980.
- BARNES Harry Elmer, *Uvod u istoriju sociologije*, Beograd 1982.
- BENJAMIN Walter, *Umjetničko djelo u razdoblju tehničke reprodukcije*. V: *Estetički ogledi*. Zagreb 1986, str. 125-151.
- BOROFKY Robert (ur.), *Assessing Cultural Anthropology*. New York, St. Louis, San Francisco, Auckland, Bogotá, Caracas, Lisbon, London, Madrid, Mexico City, Milan, Montreal, New Delhi, San Juan, Singapore, Sydney, Tokyo, Toronto 1994.
- GEERTZ Clifford, *The Interpretation of Cultures*, New York 1973.
- HAMMERSLEY Martyn, *What's Wrong With Ethnography? Methodological Explorations*. London and New York 1992.
- HORKHEIMER Max, *Pomračenje uma*, Sarajevo 1989.
- KAVČIČ Bojan, *Preučevanje vsakdanjega življenja (Slovenec)*. Pogovor. "Etnologija danes" - Prispevki k raziskovanju načina življenja. V: *Problemi*, let. 18, št. 197 (4/1980), Ljubljana 1980, str. 149-151.
- KREMENŠEK Slavko, *Baševemu "eseju" ob rob*. V: *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*, let. 19, št. 3, Ljubljana 1979, str. 61-62.
- KREMENŠEK Slavko, *Etnološki razgledi in dileme 1*, Ljubljana 1983.
- MARCUS George E., Michael M. J. FISCHER, *Anthropology as Cultural Critique: An Experimental Moment in the Human Sciences*, Chicago and London 1986.
- MARCUSE Herbert, *Čovjek jedne dimenzije*, Sarajevo 1989.
- MARX Karl, *Kapital. Kritika politične ekonomije*. 1. zv., *Blago in denar*. Ljubljana 1986, str. 39-90.
- MLINAR, Zdravko, Milko POŠTRAK, *Svetovna homogenizacija in/ali kulturni pluralizem? Rock glasba in narodno kulturno izročilo*. V: *Teorija in praksa*, let. 28, št. 12, Ljubljana, december 1991, str. 1363-1375.

Summary

MASS, CONTEMPORARY CULTURE FROM THE ETHNOLOGICAL POINT OF VIEW

Rajko Muršič

The aim of the elementary schools' treatments of the mass culture phenomena is, above all, stimulating the first reflection about a child's own everyday environment. The process of contemporary inculturation through or into mass culture starts with the first toys (Barbie dolls), but the viewpoints of the mass culture become particularly important in the early adolescent period. For that reason alone the elementary-school pupils would find that kind of work rather interesting and attractive.

The segments of culture can be roughly divided into traditional or folk - culture, high -"artificial" or elite culture (that may be considered the summit of pedagogical aims) - national as well as worldwide, the third segment being mass culture. Taking into account that ethnology is interested in the life-style of all classes in all periods of history we can accept the research of mass culture into the field of ethnological interest.

One of the aims of the research of mass culture is also the improvement of the quality of pedagogical work in school.

The exposure of those extracurricular research topics that strike children in their everyday lives is the means with which we could reach useful side-effects not only in the sense of research (ethnographic sense) - with the material that would later be more thoroughly treated by the experts - but also in a completely pedagogical and didactical sense.

Albinca Pesek, Svanibor Pettan

UDK 379.825:398.8

MULTIKULTURNA GLASBENA VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE

Multikulturna glasbena vzgoja in izobraževanje temeljita na zavesti o obstoju veliko različnih glasbenih kultur po vsem svetu in spodbujata k spoštovanju različnih načinov glasbenega izražanja in k spoštovanju različnih ljudi, ki te glasbe ustvarjajo, izvajajo in poslušajo. K utemeljenosti in razvoju multikulture glasbene vzgoje in izobraževanja je pomembno prispevala sodobna etnomuzikologija, ki kot svoj predmet študija vidi glasbo v kontekstu kulture vseh krajev in časov. V članku sta multikulturna glasbena vzgoja in izobraževanje predstavljena skozi zgodovinski pregled, cilje in elemente ter skozi primer obravnave glasbene kulture posameznega območja.

Koncept multikulture glasbene vzgoje in izobraževanja je zaživel pred nekaj desetletji v Združenih državah Amerike in se postopoma uveljavlja po vsem svetu, v zadnjem času skozi iniciative posameznikov tudi v Sloveniji. Njegov potencial je razviden skozi cilje, kot so: seznanjanje z glasbami različnih prostorov in časov, razvoj razumevanja o njihovi relativni enakovrednosti, spoznavanje njihovih zakonitosti, razvoj polimuzikalnosti in razvoj strpnosti do razlik med kulturami in ljudmi. Vzgojno-izobraževalno delo na podlagi multikulturenega izhodišča se realizira skozi vodenno poslušanje, izvajanje (petje in instrumentalno igro), gibanje ob glasbi in razvijanje glasbenih pojmov.

Primer obravnave posamezne glasbene kulture (Mehika) je izbran iz eksperimentalnega glasbenega kurikuluma, ki ga je A. Pesek testirala s pomočjo predšolskih otrok in njihovih staršev v Ljubljani v šolskem letu 1992/93. Glasba je predstavljena v kontekstu kulture, ki vključuje zemljepisne, zgodovinske, demografske in jezikovne značilnosti Mehike. Podrobna priprava učne ure kaže, da so upoštevani kognitivni, afektivni in psihomotorični smotri vzgoje in izo-

braževanja ter predstavlja eno izmed možnosti, kako multikultureni koncept uveljaviti v glasbeno-pedagoški praksi v Sloveniji.

1. MULTIKULTURNI PRISTOP H GLASBENI VZGOJI IN IZOBRAŽEVANJU

Multikultureni pristop h glasbeni vzgoji in izobraževanju vzpodbuja razumevanje in občutljivost do ljudi iz različnih krajev in časov ter njihovega izročila. Razvija spoznanje, da je v svetu veliko različnih oblik umetniškega izražanja in hkrati uči spoštovati glasbene vsebine in principe organiziranosti zvoka, ki izvirajo iz "tujih" kultur.

Multikultureni pristop v vzgojno-izobraževalnem procesu ima izrazito vlogo pri razumevanju glasbe kot svetovnega fenomena. Raziskave etnomuzikologov so pokazale, da sestavlja svet veliko zelo umetelnih glasbenih kultur, ki bazirajo na različnih, toda enako logičnih principih. Mnogi, ki so skozi poglobljen študij spoznali več glasebnih kultur, se strinjajo, da pogosto uporabljen koncept "glasbe kot internacionalnega jezika", nima osnove.¹⁾ Različne glasbene kulture namreč temeljijo na različnih principih in posameznik mora obvladati njihove zakonitosti, če jih hoče razumeti. V preteklosti so učitelji prepričevali svoje učence, da v svetu obstaja le en "pravi" glasbeni sistem, to je sistem zahodne klasične glasbe. S poudarjanjem dovršenosti tega sistema so drugim glasbenim sistemom, hote ali nehote, dali predznak inferiornosti. Današnji glasbeni kurikulumi na vseh stopnjah, od predšolskih institucij do fakultet, bi naj vsebovali uravnotežen program z reprezentativnimi glasbenimi primeri iz vsega sveta.

1.1. ZGODOVINA IDEJE O MULTIKULTURNI GLASBENI VZGOJI IN IZOBRAŽEVANJU

Spodbuda za multikultureno glasbeno vzgojo in izobraževanje izvira iz Združenih držav Amerike kot posledica teženj po sožitju ljudi, ki so se v to deželo priseljevali iz različnih koncev sveta. Glasba je pomenila most za premagovanje različnosti ter za približevanje ljudi različnih miselnosti in čustvovanj. Že okoli leta 1920 so se začeli pojavljati kurikulumi, ki so vsebovali glasbe iz različnih koncev sveta. Zgodovinske zahteve glasbene pedagogike po multikulturenem pristopu h glasbeni vzgoji in izo-

¹⁾ Prim.: Sachs 1965: 221

braževanju je spremljala ekspanzija informacij o različnih glasbah, ki so jih prinašali etnomuzikologi.

Zgodovinski prelom v smeri multikulturene vzgoje in izobraževanja je pomenil nacionalni simpozij glasbenih pedagogov leta 1963 na univerzi Yale. Udeleženci simpozija so ugotovili, da večina kurikulumov vsebuje le zahodno (evropsko) klasično glasbo, predvsem iz obdobja baroka, klasicizma in romantike, hkrati pa zapostavlja zgodnjo in sodobno zahodno klasično glasbo ter jazz, popularno in folklorno glasbo.²⁾

Simpoziju na Yaleu je sledilo srečanje glasbenikov, pedagogov, filozofov, teologov, glasbenih pedagogov in industrialcev v Tanglewoodu leta 1967. Ovrednotili so vlogo glasbe v ameriški družbi in izobraževanju ter zaključili, da mora imeti veliko vlogo v življenju, pri gradnji osebnostne integritete ter pri spodbujanju kreativnosti. Formulirali so deklaracijo za izboljšanje vzgoje in izobraževanja, ki med ostalimi vsebuje tudi naslednje postavke:³⁾

- v glasbene kurikulume je treba uvrščati glasbe vseh obdobj, kultur, stilov in oblik,
- glasbeni repertoar mora obsegati glasbo našega časa v vsej svoji bogati različnosti; vključevati mora popularno "teenage" glasbo, avantgardno glasbo, folklorno glasbo ter glasbo drugih kultur,
- šole in fakultete morajo omogočiti čas in prostor za izvajanje glasbenih vzgojno-izobraževalnih programov, tako predšolskih in šolskih kot tudi programov za odrasle,
- razviti je treba izobraževalno tehnologijo, ki bo v pomoč pri optimalnem izvajanju vzgojno-izobraževalnega procesa.

V sodobnih glasbenih kurikulumih v ZDA,⁴⁾ poudarjajo, da morajo otroci pridobivati glasbene izkušnje skozi:

- študij glasb vseh kultur in glasbenih obdobj,
- aktivno muziciranje in glasbeno učenje,
- individualno raziskovanje in neposredno uporabo oziroma aplikacijo glasbenih pojmov, informacij in spretnosti.

V srednjeevropskem prostoru se težnja po vsebinsko uravnoteženem kurikulumu glede zastopanosti glasb iz različnih prostorov in časov pojavlja v zadnjem desetletju, v Sloveniji pa se počasi uveljavlja šele v zadnjem času na podlagi spodbud in študija posameznikov.

1.2. CILJI MULTIKULTURNE GLASBENE VZGOJE IN IZOBRAŽEVNJA

Poleg znanih običajnih ciljev glasbene vzgoje in izobraževanja lahko pri multikultureno zasnovanem glasbenem kurikulumu izpostavimo še naslednje cilje:

1. Seznanjanje s široko paleto zvokov iz vsega sveta.

Otroci si z raznolikimi glasbenimi primeri razširjajo svoje zvočne predstave in tako postanejo dojemljivi za vse vrste glasbenega izražanja.

2. Razvijanje razumevanja, da obstaja veliko različnih, vendar relativno enakovrednih glasb.

Pod vplivom (zahodno) evropskega imperializma skozi stoletja ter politične in gospodarske podobe današnjega sveta ima prepričanje o superiornosti zahodne klasične glasbe globoke korenine. Multikulturena glasbena vzgoja in izobraževanje pa poudarjata, da je zahodna klasična glasba

le ena (ali nekaj) izmed glasb in da njena relativna umetnost ne zadostuje, da bi bila kriterij za presojanje drugih glasb.

3. Odkrivanje, da obstaja veliko različnih, vendar relativno enakovrednih poti za ustvarjanje glasbe.

Otroci ugotavljajo, da imajo glasbe drugih kultur pravila, ki se razlikujejo od tistih pravil, ki določajo glasbo v njihovi lastni kulturi. Kar na primer ni sprejemljivo v zahodni glasbi, je lahko čudovito sprejemljivo v kaki drugi glasbi na drugem koncu sveta. Vzporedne kvinte so v strogem harmonskem stavku zahodne klasične glasbe prepovedane, pri južnoafriškem ljudstvu Venda pa so običajni del glasbenega izraza.⁵⁾

4. Razvijanje polimuzikalnosti.

S spoznavanjem različnih glasb sveta otroci razvijajo večjo glasbeno fleksibilnost, ki jo nekateri imenujejo polimuzikalnost.⁶⁾ Na ta način povečajo svoje sposobnosti za izvajanje, poslušanje in pozitivno vrednotenje mnogih glasb. Raziskave so pokazale, da ko si otrok pridobi pozitivno stališče do ene "tuje" glasbe in jo je sposoben izvajati in analitično poslušati, postane bolj fleksibilen tudi do drugih glasb.⁷⁾ Z izvajanjem drugih glasb si otroci razvijajo številne vokalne in instrumentalne tehnike.

5. Razvijanje strpnosti do drugih kultur in etničnih skupin.

S sprejemanjem, izvajanjem in vrednotenjem glasb različnega geografskega in zgodovinskega izvora si otroci razvijajo razumevanje in strpnost do drugačnega in s tem neposredno premagujejo ovire, ki ločujejo ljudi različnih ras ter kulturnih in etničnih skupin.

1.3. ELEMENTI MULTIKULTURNE GLASBENE VZGOJE IN IZOBRAŽEVNJA

Vzgojno-izobraževalno delo na podlagi multikulturenega izhodišča izvajamo na različne načine. Učne ure naj vsebujejo vodenno poslušanje glasbe, izvajanje (petje in instrumentalno igro), gibanje ob glasbi ter razvijanje glasbenih pojmov.

1. Vodenno poslušanje. Pri učenju različnih glasbenih jezikov mora otrok prav tako kot pri učenju kateregakoli drugega jezika najprej poslušati njihove tonske in ritmične vzorce. Pomembno je, da otrok že v najzgodnejši starosti sliši veliko različnih glasbenih struktur, saj si bo le tako lahko gradil razumevanje na podlagi kontrastov. Skozi doživljanje teh kontrastov si pridobiva vedno bolj natančne diskriminativne sposobnosti.

2. Izvajanje glasbe. Otroci naj bi se že v predšolskih ustanovah učili peti enostavne pesmi različnih narodov na kar se le da avtentičen način in v originalnih jezikih. Učitelji naj ne uporabljajo harmonskih spremljav, če jih v določeni kulturi ni. Ob petju naj se otroci učijo igrati na avtentične instrumente iz različnih kultur. Če le-ti niso dosegljivi, naj učitelji sestavijo instrumente, ki so po obliki in zvoku podobni originalnim. Ob tem naj se poslužujejo zvočnih in vizualnih posnetkov originalov.

3. Gibanje ob glasbi. Gibanje je govornica telesa in je pomembna za otrokovo komunikacijo prav tako kot govorni jezik. S poslušanjem in gibanjem si otrok pridobiva prve izkušnje in znanja o različnih glasbenih kulturah. Poslušanje in ritmično gibanje omogočata osnove za glasbeno rast. Gibalne aktivnosti naj bodo usmerjene na

5) Prim.: Blacking 1980: 205.

6) Priporočljivo je prebrati članek "The Challenge of Bi-Musicality" etnomuzikologa Hooda (1960) ter njegovo mnenje o tej temi nekaj desetletij kasneje (v Pettan 1992: 161).

7) Prim.: Anderson in Shenan Campbell 1989: 4.

2) Prim.: Choksy et al 1986: 14.

3) Prim.: Choksy et al 1986: 17-18.

4) Prim.: Choksy et al 1986.

razumevanje osnovnih pojmov, kot sta ritem in oblika. Otroci bodo zlahka odkrivali različne glasbe z učenjem ljudskih plesov različnih tradicij. Zaradi tesne povezave med motoričnimi aktivnostmi in mentalnimi aktivnostmi gibanje poveča pojmovno učenje.

4. Razvijanje glasbenih pojmov. Kurikulum, ki bazira na multikulturalnih glasbenih izkušnjah, mora biti usmerjen na osnovne glasbene elemente: melodijo, ritem, harmonijo, zvočno barvo, dinamiko in obliko. Mnogi učitelji uporabljajo teh šest elementov kot osnovo, okoli katere organizirajo široko paleto glasbenih izkušenj. Posameznosti, ki jih razvijamo okoli teh osnov, pomagajo tako učiteljem kot otrokom organizirati glasbene informacije v pomenske in trajne izkušnje. Razumevanje, kako različne glasbene tradicije organizirajo stvarino, omogoča otrokom, da zaznajo podobnosti in različnosti glasbenih kultur.

1.4. MULTIKULTURNA GLASBENA VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE V SLOVENIJI

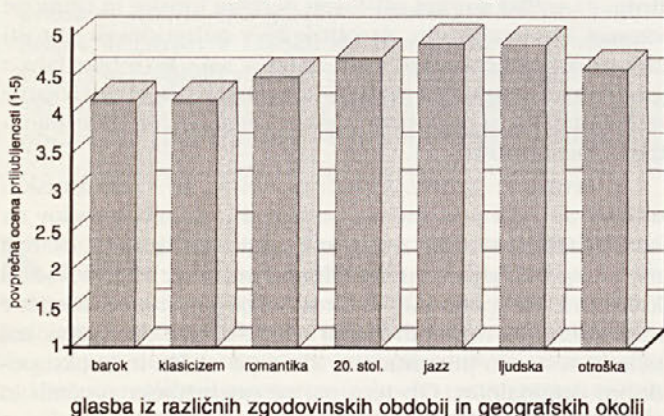
Prvi eksperimentalni multikulturalni glasbeni kurikulum na slovenskih tleh je bil namenjen predšolskim otrokom in njihovim staršem. Pedagoški proces je potekal v šolskem letu 1992/93 v Ljubljani.⁸⁾ Rezultati so med drugim pokazali, da je raznovrstnost glasbenih vsebin pomagala razviti tolerantnost otrok do glasb iz različnih zgodovinskih obdobj in geografskih okolij. Tabela prikazuje ocene staršev, ki so spremljali reagiranje svojih otrok do različnih glasb.⁹⁾

PRILJUBLJENOST POSAMEZNIH GLASB

Grafični prikaz dokazuje, da med priljubljenostjo posameznih glasb pri otrocih ni bilo bistvenih razlik. Z enakim veseljem so sprejeli glasbo Mozarta, Lutoslawskega in Indijancev. To dejstvo dokazuje, da je predšolsko obdobje čas, ko lahko otroku ponudimo kvalitetne glasbene vsebine, ki bodo postale del njegove glasbene govorice.

GRAFIČNI PRIKAZ

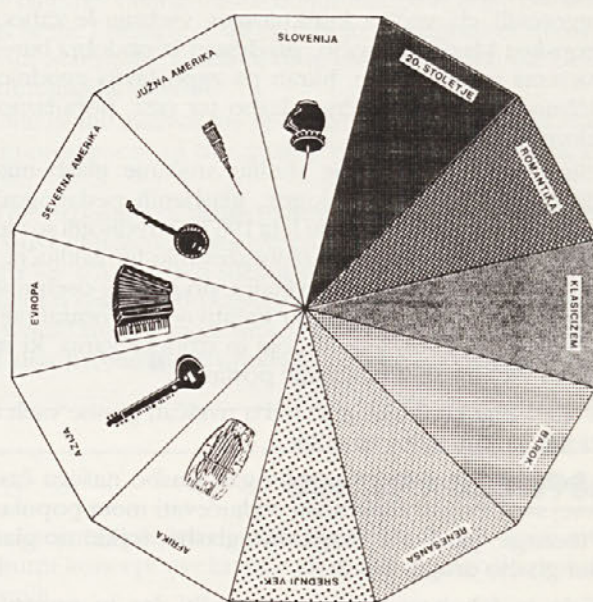
Priljubljenost posameznih glasb

8) Med osnovne cilje eksperimentalnega programa je avtorica eksperimenta A. Pesek uvrstila: 1. spodbujanje skupnega muziciranja v otrokovi družini, 2. multikulturalno prosvetljanje, 3. razvijanje otrokovega pojmovnega sistema glede skupnih značilnosti skladb iz različnih zgodovinskih obdobj in geografskih okolij, 4. spoznavanje slovenske kulturne dediščine, 5. razvijanje otrokovih interesov do glasbenih dejavnosti, 6. razvijanje otrokovih glasbenih sposobnosti, 7. razvijanje otrokovih spominskih sposobnosti, predvsem glasbenih, 8. širjenje otrokovega glasbenega znanja in 9. razvijanje delovnih navad (Pesek 1993).

9) Zaradi časovne omejenosti eksperimentalnega programa v kurikulum niso bile uvrščene glasbe pred barokom. Stolpec "ljudska glasba" se nanaša na slovensko in svetovno ljudsko glasbo, stolpec "otroška glasba" pa na otroško vokalno-instrumentalno glasbo slovenskega in tujega izvora.

Izhodišče za razvoj kurikuluma v Sloveniji na vseh stopnjah glasbenega vzgajanja in izobraževanja predstavlja naslednji grafični prikaz:¹⁰⁾

2. METODIČNI NAPOTKI ZA OBRAVNAVO GLASB SVETA

Glasbeni pedagog naj predstavi posamezno glasbo v kontekstu celotne kulture določene države ali območja. Pri tem naj upošteva zemljepisne, zgodovinske, demografske, jezikovne in religijske značilnosti. Otroci uživajo ob spoznavanju različnih ljudstev - njihovih običajev, slikarstva, arhitekture, literature, plesa in glasbe. Skozi povezavo različnih aspektov kulture otroci zaznavajo pomen in vlogo glasbe v življenju. Pri tem naj glasbeni pedagog uporablja audio in video posnetke, fotografije, glasbila in druge predmete, ki so nastali v obravnavani kulturi. Primerjave neznanega z znanim (Slovenijo) otrokom pomagajo pri nazornosti predstav. Pomembno je, zlasti pri mlajših otrocih, da učitelji pri obravnavi določene kulture upoštevajo vseh pet čutil: sluh, vid, tip, vonj in okus.¹¹⁾

2.1. ŠTUDIJ PRIMERA: MEHIKA

Mehika se razprostira na velikem območju, ki obsega skoraj 2 milijona km² to pa pomeni, da je večja od Slovenije skoraj sto krat. Na severu meji z Združenimi državami Amerike, na jugu pa z Gvatemalo in majhno srednjeameriško državo Belize.¹²⁾ Mehikancev je okrog 90 milijonov, se pravi 45 krat več kot Slovencev. Glavno mesto Mexico s 15 milijoni prebivalcev sodi med največja mesta sveta. Uradni jezik je španščina in lahko rečemo, da je Mehika največja dežela na svetu, v kateri je španščina uradni jezik. Večina Mehikancev je kristjanov - katolikov.

Na območju današnje Mehike so že od zdavnaj živela različna indijanska ljudstva. Med njimi so bili najmočnejši in tehnološko najbolj napredni Olmeki, Maji, Tolteki in Azteki. V zgodnjem 16. stoletju so njihovo ozemlje zasedli Španci. Srečanje s Španci je imelo za Indijance hude posledice:

10) Grafični prikaz ne določa natančnih razmerij med posameznimi glasbami, temveč le prisotnost glasb iz različnih geografskih okolij in zgodovinskih obdobj.

11) Vonj ali okus vključimo na primer pri spoznavanju hrane, začimb in rastlin, ki so značilne za določeno področje.

12) Otroci naj poiščejo Mehiko na zemljevidu.

veliko jih je padlo v bojih, še več jih je umrlo od evropskih boleznih, proti katerim niso imeli zaščite. Ostali so morali delati kot sužnji v rudnikih. Skozi tri stoletja španskega vladanja v Mehiki so se Indijanci in Evropejci med seboj mešali. Današnji prebivalci Mehike so večinoma t.i. mestici oziroma mešanci, čeprav obstajajo tudi indijanske skupnosti, ki še naprej ohranjajo svoje jezike in šege. Boj za samostojnost Mehike v 19. stoletju in potem številne državljanske vojne so terjale več kot 50 milijonov življenj. Kljub temu, da je Mehika bogata z nafto, sodi med srednje razvite države.

Da bi otroci bolje dojemali mehiško kulturo in še posebej glasbo, se naučimo nekaj španskih besed, ki jih prebivalci Mehike pogosto uporabljajo. Razdelimo jih lahko v tri kategorije.¹³⁾ Prva obsega štetje od ena do deset,¹⁴⁾ kar je pomembno za otroške izštevance, prav tako pa tudi za enega izmed izbranih glasbenih primerov.¹⁵⁾ Druga kategorija obsega pozdrave in nekaj besed za enostavno komuniciranje,¹⁶⁾ tretja pa se nanaša na najbolj karakteristične besede.¹⁷⁾

Glasba, ki danes dominira v mehiških medijih, je po poreklu in vzdušju evropska. Razen španskega vpliva je čutiti vpliv Nemcev in Čehov, ki so naselili sever Mehike v 19. stoletju. V mehiško glasbeno življenje so uvedli nekatera nova glasbila (harmoniko) in glasbeno-plesne žanre (polko, valček, redowo, mazurko). Značilnosti, kot so tridobni metrum, akordična spremljava ter imena in oblike plesov, ki jih glasba pogosto spremlja, nedvomno kažejo na evropske korenine. Indijanskih in črnskih sledi z bližnje Kube je v sodobni mehiški glasbi bolj malo.¹⁸⁾

Indijanska glasba živi predvsem znotraj indijanskih skupnosti. O glasbi Indijancev pred prihodom Evropejcev je malo znanega. Povezana je bila z religijo, duhovniki so imeli glasbeno izobrazbo. Azteki so muzicirali enoglasno, Maji pa po vsej verjetnosti tudi večglasno. Španska glasba, duhovna in posvetna, je postopoma izrinila indijansko iz več razlogov. Skupaj s španskimi vojaki so namreč v Mehiko prišli misionarji, ki so že leta 1523 odprli glasbeno šolo ter v njej poučevali koralno petje in igranje na evropska glasbila. V začetku 18. stoletja je nastala prva mehiška opera Partenope skladatelja Manuela de Sumaya. V 19. stoletju so ustanovili Filharmonično društvo in v 20. simfonični orkester. Več skladateljev, kot tudi Carlos Chavez, je na podlagi sinteze indijanskih glasbenih motivov in evropske skladateljske tehnike ustvarjalo mehiški nacionalni stil. Mestna aristokracija se je navduševala nad italijansko opero in na ta način je bel canto postopoma pridobil naklonjenost in zaživel v glasbi tudi v nižjih družbenih slojih po vsej Mehiki. Tako je nastal mehiški Cancion (kansjon), sentimentalna mestna pesem v počasnem tempu, kjer enega ali dva pevca spremlja kitara. Po šestdesetih letih je posebej priljubljena balada romantica (balada romantika) s petjem ob spremljavi orkestra. Corrido (korido) je naziv za politično

pesem. Son, jarabe in huapango (son, harabe in uapango) so vokalno-instrumentalni žanri s plesnimi asociacijami.

Seznam glasbil na območju Mehike je bogat in po poreklu raznovrsten. Vključuje, recimo, piščali indijanskega izvora, ksilofone afriškega izvora in harfe evropskega izvora. Najbolj priljubljeni tip ansambla, ki se imenuje mariachi (marjači), sestavljata dve violini, dve trobenti, vihuela in jarana (vihuela in harana).¹⁹⁾ Slednji glasbili lahko nadomestita kitara in harfa oziroma kitara in bas kitara. Za drugi tip ansambla, t.i. conjunto (konhunto), sta značilna harmonika in kitari podoben 12-žični bajo sexto (baho seksto).

2.2. PODROBNA PRIPRAVA UČNE URE²⁰⁾

DATUM: 20.5.1993

UČNA TEMA: Svetovne glasbe

UČNA ENOTA: Mehiška glasba

VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNI SMOTRI:

1. KOGNITIVNO PODROČJE

Otroci bodo znali:

- pokazati Mehiko na zemljevidu,
- povedati nekaj značilnosti Mehike in Mehičanov,
- izvajati in interpretirati pesem Uno, dos, y tres,
- izvajati makro in mikrodobe ter melodični ritem pesmi,²¹⁾
- analizirati pesem Uno, dos, y tres in instrumentalno skladbo Jarabe Tapatío (obliko in taktovski način).

2. AFEKTIVNO PODROČJE

Otroci bodo voljni:

- peti in poslušati glasbo z zadovoljstvom,
- igrati na instrumente in se ob glasbi gibati,
- ustvarjati ritmično-melodične vzorce k spremljavi pesmi in gibalne vzorce za ples,
- zavzemati se za vse vrste glasbenih dejavnosti.

3. PSIHOMOTORIČNO PODROČJE

Otroci bodo:

- natančno koordinirali motorične spretnosti ob igranju na instrumente ter ob plesu,
- samoiniciativno iskali vzorce za ritmično gibanje ob glasbi.

GLASBENE VSEBINE:

1. Mehiška otroška ljudska pesem Uno, dos, y tres in
2. Jarabe Tapatío - mehiški ples s klobuki

UČNE METODE: razgovor, pripovedovanje, glasbena demonstracija, doživljajsko in analitično poslušanje glasbe, izvajanje glasbenih primerov, ritmično-melodični odmev

UČNE OBLIKE: skupinska, individualna

UČNI PRIPOMOČKI: zemljevid, knjige z ilustracijami, kasetofon, klavir, Orffovi instrumenti

UREDITEV PROSTORA: igralnica brez pohištva, slike otrok z mehiškimi motivi, poncha in sombreri

LITERATURA:

- BEETHOVEN, Jane et al. 1991 *World of Music. Teachers Edition. Morris town: Silver Burdett & Ginn.*
- McNALLY, Rand 1983 *World Atlas of Nations. Chicago: Rand McNally.*
- VILFAN, Jože (ur. slovenske izdaje) 1979 *Ljudstva sveta II. Ljubljana: Mladinska knjiga.*
- Plošča: Los Paraguayos. 2 LP RTB 5723/5724

¹⁹⁾ To sta glasbili podobni kitari.

²⁰⁾ Podrobna priprava učne ure izhaja iz eksperimentalnega programa, ki je bil namenjen 5-6 letnim otrokom in njihovim staršem (Pesek 1993).

²¹⁾ Makrodoba se nanaša na osnovni impulz telesa v ritmičnem dogajanju skladbe, mikrodobe so poddelitve makrodob, melodični ritem pa je ritem melodije (npr.: pri ljudski pesmi Izidor ovčice pasel pomeni makrodoba gib telesa na vsako prvo dobo v taktu, mikrodoba enakomerno ploskanje na vsako dobo in melodični ritem ploskanje na besedne zloge oziroma na ritem poteka melodije.

¹³⁾ Za pravilno izgovorjavo poskrbimo s pomočjo slovarja za praktično uporabo, kot je na primer Vitas 1979.

¹⁴⁾ 1 - uno, 2 - dos, 3 - tres, 4 - cuatro (izg. kuarto), 5 - cinco (sinko), 6 - seis, 7 - siete, 8 - ocho (očo), 9 - nueve, 10 - diez (djes)

¹⁵⁾ Pri uri bomo obravnavali mehiško ljudsko pesem Uno, dos, y tres.

¹⁶⁾ Za ilustracijo lahko uporabimo naslednji dialog:

A: Hola! (ola) - Zdravo!

Por favor, que hora es? (por favor, ke ora es) - Prosim, koliko je ura?

B: Son las tres. - Ura je tri.

A: Gracias. (grasjas) - Hvala. Adios! (adjos) - Zbogom!

B: Hasta la vista! (asta la vista) - Na svidenje!

¹⁷⁾ To so na primer: amigo, amiga - prijatelj, prijateljica; caramba (karamba) - presneto (beseda, ki jo Mehikanci uporabljajo, ko jih nekdo ali nekaj preseneti); mariana (manjana) - jutri (tudi v pomenu, da z delom ni potrebno pretiravati in da vsako delo lahko opravimo tudi jutri); peso - mehiška denarna enota; poncho (pončo) - oblačilo, mehiško ogrinjalo; salsa - ostra omaka; señor, señora (senjor, senjora) - gospod, gospa; siesta - popoldanski počitek; sombrero - klobuk; taco (tako) - mehiška jed.

¹⁸⁾ Prim.: Manuel 1988

ETNOLOGIJA

POTEK URE IN UČNI KORAKI	PEDAGOGOVE DEJAVNOSTI	DEJAVNOSTI OTROK IN STARŠEV
UVOD	Pobuda za izbiro uvodne pesmi	Otroci izberejo nekaj uvodnih pesmi ter spremljajo mikrodobo in melodični ritem s ploskanjem. Eden izmed staršev spremlja petje s kitaro ali klavirjem.
A Uvodne dejavnosti 1. Petje pesmi		
2. Poslušanje skladbe in razgovor o njej	Pobuda za izbiro glasbe za poslušanje in vodenje razgovora o skladbi	Otroci si pred poslušanjem izberejo spremljevalne dejavnosti: mirno poslušanje, ples ali ploskanje ob skladbi.
3. Utrjevanje japonske ljudske: Angari me	Pobuda za petje pesmi in izbiro lastnih gibalnih vzorcev za ponazoritev vsebine	Ob petju japonske ljudske pesmi otroci ponazarjajo vsebino z mimiko in gibanjem.
B Razgovor o Mehiki in Mehicanih	Vodenje razgovora in postavljanje vprašanj: - kje je Mehika, Otroci na zemljevidu pokažejo Srednjo Ameriko in Mehiko. - kdo so prebivalci Mehike?	Na podlagi slikovnega materiala otroci ugotovijo, da so prebivalci Mehike Indijanci, belci in mestici.
	Pobuda za analizo jezikov: pedagog zapoje številke od ena do deset v angleščini, nemščini, španščini in slovensčini	Otroci skušajo prepoznati posamezne jezike ter ponovijo štetje do deset v španščini (uno, dos, tres, cuatro, cinco, seis, siete, ocho, nueve, diez).
	Razgovor o besedi mañana in pobuda za igro.	Otroci se na podlagi domačega razgovora s starši spomnijo, da beseda mañana pomeni jutri. Razložijo nagnjenost prebivalcev, ki delo radi prelagajo na "jutri". Otroci sedijo v krogu in si izmišljajo dejavnosti, ki naj bi jih njihovi sosede opravili. Le-ti pa raje sedijo v senci in ko bi morali nekaj narediti, zapojejo mañana.
	Pregled risb z mehiškimi motivi in mehiških oblačil, ki so jih otroci prinesli h glasbeni uri.	Otroci ovrednotijo risbe in poimenujejo oblačila, ki so jih prinesli s seboj - poncho in sombrero.
JEDRO	Navodila za ponovitev ritma in besedila pesmi	Otroci stopijo k svojim staršem in skupaj z njimi ploskajo dobe (plosk z dlanmi na težko dobo in udarec na dlan staršev na lahko dobo) ter ritmično izgovarjajo besedilo vseh treh kitic.
A Petje mehiške otroške ljudske pesmi	Navodila za utrjevanje pesmi po metodi odmeva.	Otroci in starši pojejo pesem po odmevu in ob tem ploskajo dobe.
	Pobuda za interpretacijo pesmi in ponovitev termina refren	Otroci predlagajo tempo, dinamiko in agogiko za izvajanje posameznih kitic in refrena. Povedo, da je refren glasbena misel, ki se ponavlja pri vsaki kitici.
B Spremljanje pesmi z Orffovimi instrumenti.	Pobuda za izbiro instrumentov	Otroci izberejo instrumente za izvajanje makro in mikrodoob ter melodičnega ritma. Vsaka instrumentalna skupina posebej ugotovi spremljevalne ritmične oziroma ritmično-melodične obrazce.
C Poslušanje skladbe Jarabe Tapatio.	Navodila za poslušanje glasbe in poslušalska vprašanja: do koliko ploskamo pri skladbi in koliko delov ima skladba?	Otroci stopijo k svojim staršem in skupaj z njimi ploskajo težke in lahke dobe. Ugotovijo, da v prvem delu ploskajo do dva, v drugem do tri in v tretjem znova do dva; skladba ima tri dele.
	Vodenje razgovora o značaju skladbe in njenem naslovu Ples s klobuki.	Otroci skušajo ugotoviti značaj celotne skladbe in posameznih delov. Glede na naslov skladbe določijo dele, ki bi bili primerni za ples s klobuki.
	Motivacija za ponovno poslušanje skladbe.	Otroci ponovno poslušajo glasbo mirno ali pa jo spremljajo s ploskanjem.
D Gibanje ob glasbi	Prikaz gibov za menjavo klobukov	Starši se sklonijo, pokleknejo ali sedejo v višini otrok. Ob pedagogovem ploskanju makrodoob prvega dela skladbe si drug drugemu jemljejo klobuke in jih posajajo na svoje glave.
	Prikaz gibov za ples valčka (srednjega dela skladbe).	Otroci in starši za pedagogom ponavljajo korake: dolgi-kratki-kratki.
	Motivacija za ples ob glasbi	Ob prvem in zadnjem delu skladbe si otroci in starši izmenjujejo klobuke, v srednjem delu pa plešejo valček.
	Pobuda za izmišljanje novih gibalnih vzorcev ob ponovnem poslušanju glasbe	Otroci predlagajo nove gibalne vzorce za ples s klobuki in za ples valčka.
KONEC	Napoved domačih nalog: 1. Petje mehiške ljudske pesmi delo 2. Poslušanje mehiške skladbe in ples s starši 3. Priprava na naslednjo glasbeno uro: - razgovor s starši o Indijancih - poslušanje Kiowa Round Dance	
A Navodila za domače delo		
B Ponovitev vsebine	Motivacija za glasbene dejavnosti ob glasbene ure zaključku učne ure	Otroci predlagajo glasbene dejavnosti, ki so vezane na mehiško glasbo.
C Mehiška zakuska	Predstavitve in povabilo na pokušno taca - mehiške jedi ²²⁾	Zakuska ob zvočni kulisi mehiške glasbe.

²²⁾ Taco je žepček iz koruznega testa, napolnjen z mletim mesom, paradiznikovo mezgo in začimbami.

Jarabe Tapatio - mehiški ples s klobuki (A - del: menjava klobukov ob dvodelnem taktovskem načinu)

Transkribcija mehikanske ljudske pesmi Uno, dos, y tres

Prevod:

Ena, dva in tri,
štiri, pet, šest,
sedem, osem, devet,
jaz znam šteti do deset.
La, la...

Ena, dva in tri,
štiri, pet, šest,
jaz imam klobuk,
jaz imam ogrinjalo.
La, la...

Ena, dva in tri,
štiri, pet, šest,
zbogom prijatelj,
na svidenje. La, la..

UNO, DOS, Y TRES

1. 2. 3. U - no, dos, y tres, cua - tro, cin - co, seis,

1. sic - te, o - cho, nue - ve, I - can count to diez.
2. ten - go un som - bre - ro, ten - go un sa - ra - pe.
3. a - di - os a - mi - go ha - sta la - ra - vis - ta.

1. 2. 3. La la la la la, la la la la la, la la la la la la,
la la la la la, la la la la la, la la la la la la.

Transkribcija instrumentalne skladbe Jarabe Tapatio - mehiškega plesa s klobuki

JARABE TAPATIO

$\text{♩} = 126$

A

a

$\text{♩} = 136$

b

c

B

d

e

$\text{♩} = 136$

b

a

OBLIKA: A a | b | c | b | c | b | d | c | b | a + coda |

Jarabe Tapatio - mehiški ples s klobuki (B - del: ples ob tri-delnem taktovskem načinu)

Mehiška zakuska

ZAKLJUČEK

Ideja kulturnega relativizma je v 20. stoletju vse bolj prisotna tako v prizadevanjih etnomuzikologov kot tudi glasbenih pedagogov. Oboji se kot pobudniki multikulturne glasbene vzgoje in izobraževanja zavzemajo, da bi bile glasbe vseh geografskih okolij in zgodovinskih obdobj, ne glede na stopnjo njihove relativne dovršenosti, zastopane v vzgojno-izobraževalnem procesu. Menijo, da glasba ni "univerzalni jezik" z vrhuncem dovršenosti v zahodni umetni glasbi, na podlagi katere bi lahko vrednotili vse druge in drugačne glasbe, ampak je "univerzalni fenomen", ki obstaja povsod, kjer obstajajo ljudje, in temelji na pravilih, ki se medsebojno razlikujejo v prostoru in času. Posameznik mora spoznati glasbena pravila in družbeni ter kulturni kontekst, če hoče razumeti in vrednotiti katerekoli glasbo.

Multikulturna vzgoja in izobraževanje naj bi bila prisotna na vseh stopnjah šolanja. Zlasti je pomembno, da zaživita že v predšolski pedagoški praksi, ko so otroci neobremenjeni s predsodki in odprti za sprejemanje različnih glasbenih vsebin. Kot uravnotežen pogled na raznovrstnost ljudi, njihovih kultur in posebej glasbenega izročila, sta multikulturna glasbena vzgoja in izobraževanje nedvomno tudi

zagotovilo boljšega sveta, z manj arogance, ki izhaja iz prepričanja v lastno kulturno superiornost, in hkrati z več tolerance in upoštevanja medsebojnih razlik.

Treba je jasno povedati, da multikulturni koncept ne odreja nedvomno vrednost zahodni umetni glasbi, pa tudi ne zaničuje slovenske glasbene identitete. Prav nasprotno. Skozi tematsko, pa tudi metodološko bogatenje glasbenega študija poskuša omogočiti dojetje (tudi) evropske umetne ali pa katerekoli slovenske glasbe iz več zornih kotov. Hkrati pa posameznika pripravlja na življenje v družbi, ki tudi v Sloveniji, po vzoru zahodnoevropskih dežel (npr. s kitajskimi restavracijami, latinskoameriški cestnimi glasbeniki itd.) vse hitreje pridobiva multikulturno podobo.

LITERATURA

- AJLEC, Rafael "Meksička muzika". V *Muzička enciklopedija II*, ur. K. Kovačević, 1974 558-9.
- ANDERSON, William M. in Patricia SHEHAN CAMPBELL 1989 *Multicultural Perspectives in Music Education*. Reston: Music Educators National Conference.
- BEHAGUE, Gerard in Thomas STANFORD "Mexico". V *The New Grove Dictionary of Music and Musicians XII*, ur. S. Sadie, 1980 226-40.
- BLACKING, John "Trends in the Black Music of South Africa, 1959-1969". V *Musics of Many Cultures. An Introduction*, ur. E. May, 1980 195-215.
- CHOKSY, Lois, Robert M. ABRAMSON, Avon GILLESPIE in David WOODS *Teaching Music in the Twentieth Century*. Englewood Cliffs: 1986 Prentice - Hall, Inc.
- HONIGSFELD ADAMIČ, Marjana...et al. *Velika ilustrirana otroška enciklopedija*. Ljubljana 1993: Mladinska knjiga.
- HOOD, Mantle "The Challenge of Bi-Musicality". *Ethnomusicology* 4: 1960 55-9.
- MANUEL, Peter *Popular Musics of the Non-Western World. An Introductory Survey*. Oxford: 1988 Oxford University.
- McNALLY, Rand *World Atlas of Nations*. Chicago: 1988 Rand McNally.
- MERRIAM, Alan P. *The Anthropology of Music*. Chicago: 1964 Northwestern University.
- PESEK, Albinca *Otroci, starši in predšolska vzgoja in izobraževanje*. Doktorska disertacija. Ljubljana: 1993 Akademija za glasbo.
- PETTAN, Svanibor 1992 "Teorija kvantuma - budućnost etnomuzikologije. Vizija Mantle Hooda". *Arti musices* 23/2: 157-63.
- SHEHAN CAMPBELL, Patricia *Lessons from the World. A Cross-Cultural Guide to Music Teaching and Learning*. New York: 1991 Schirmer.
- VILFAN, Jože (ur. slovenske izdaje) *Ljudstva sveta II*. Ljubljana: 1979 Mladinska knjiga.
- VITAS, D. *Španjolski s izgovorom*. Zagreb: Narodno sveučilište "M.A. Reljković" Nova Gradiška. 1979

Summary

MULTICULTURAL MUSICAL EDUCATION

Albinca Pesek, Svanibor Pettan

Multicultural musical education is based on the consciousness that there are many different musical cultures all over the world, and encourages the respect for different ways of musical expression and the respect for different people who create, perform and listen all kinds of music. Modern ethnomusicology, which finds its subject of studies in music in the context of all places and periods, has contributed an important part to the foundation and development of multicultural musical education. The article presents multicultural musical development through the historical review, aims and elements, and through an example of dealing with the musical culture in a particular area.

ZVOK, BESEDA IN ZVOČILA OTROŠKEGA SVETA

V predavanjih in delavnicah projekta "Etnologija v osnovni šoli" smo predavatelji poskušali predstaviti različna področja etnološke vede, preteklost in sedanjost ter izročilo podeželja in urbanih naselij, predstavili sicer skozi najrazličnejše poglede, ki bi jim lahko rekli tudi "okna" in z različnimi simpatijami do različnih vrst ljudske kulture. Predavanja in delavnice so zasnovane teoretično in kar se da tudi praktično. Področje, ki ga želim predstaviti, je slovenska ljudska glasba s poudarkom na otroškem ljudskem izročilu.

Vsak raziskovalec in predavatelj ima svojo "osebno izkaznico" raziskovanja, razumevanja, razlaganja in podajanja naše stvarnosti, ki je predmet zanimanja etnologije. Zato naj najprej predstavim svoja "okna" zrenja. Zastavljeno bom poskušala predstaviti **kot muzikologinja in etnologinja** (torej kot **etnomuzikologinja**), kot **umetnica** in kot **potujoča pedagoginja**. Zakaj skozi trojni objektiv? Kot etnomuzikologinja bom o ljudski glasbi govorila zato, ker govorimo o etnologiji, kot umetnica zato, ker govorimo o glasbi, ki sodi med umetniške zvrsti, kot pedagoginja zato, ker govorimo o etnologiji v pedagoškem procesu. Kot etnologinja in etnomuzikologinja bom razmišljala o glasbi, zvočilih in glasbilih ter pesmih, njihovi vlogi in pomenu v življenjskem kontekstu; kot pedagoginja se bom poskušala poglobiti v pedagoško podajanje ljudske glasbe otrokom in njihovo sprejemanje le-te, pisala bom o njihovih odzivih ter o praktičnih nasvetih za pedagoško prakso kot umetnica pa bom zakoračila tudi v subtilnost glasbenega jezika. Tako bom **povezala teoretična spoznanja s praktičnimi izkušnjami**. Praktično preizkušanje raziskanega je po mojem mišljenju tudi eno najpomembnejših orodij preverjanja teoretičnih postavk. Praksa teorijo osmišlja, dopolnjuje, pojasnjuje, pogloblja vedenje in kar je najvažnejše, potrjuje ali zanika teoretične izsledke. Praksa v pedagogiki pa je seveda nepogrešljiva.

Žal se moram na tem mestu odreči praktičnim demonstracijam. Praktičnega izkustva in praktične glasbene izvedbe ne more nadomestiti nikakršno besedno teoretiziranje. Praktični izkušnji je bila namenjena **delavnica**, ki sem jo izvedla s sodelavcema **tria Trutamora Slovenica**, z **Mojko Žagar in Matijo Terlepom**. Pedagogi, ki prebirajo te vrstice, si deloma lahko zapolnijo to vrzel tudi s posnetki ljudske glasbe in posnetki koncertnih arhivskih rekonstrukcij tria v obliki gramofonskih plošč in kaset. Na tem mestu bom **poskušala opozoriti le na to, kar je najbistveneje za razumevanje glavnih značilnosti glasbe, ki ji pravimo ljudska. Z mojega zornega kota seveda**. Enako sem storila tudi v uvodu k praktični delavnici.

Glasba je jezik. Jezik sporazumevanja, način komunikacije. Jezik, ki ga je potrebno razvijati enako kot verbalni jezik, če se želimo kvalitetno in jasno sporazumevati z njim. Živimo v družbi, ki glasbeni jezik le malo ceni, v družbi, kjer je verbalna komunikacija nadvse izpostavljena. Pri glasbenem sporazumevanju z zvoki sta enako aktivirani obe polovici možgan, leva in desna, ki sta odgovorni za racionalno in emocionalno doživljanje. In tu tiči problem. Kadar

razvijamo teoretično razmišljanje o nekem pojavu, v našem primeru o glasbi, se poskušamo distancirati od emocionalnega doživljanja in sodb. In ko poskušamo kot raziskovalci ohraniti t.i. trezen razum in emocionalno **hladen vpogled**, **oklestimo glasbena sporočila najbistvenejšega: čustvenih komponent**. Seveda so te predvsem individualne, in tako je znanost, ki preverja in prevzema v teoretična izhodišča le večkrat dokazano, precej osiromašena. O emocionalnem "oknu" uvida etnomuzikološke znanosti skoraj ni govora. Zato si moram dovoliti tudi ekskurz v glasbo kot umetnica in tako dopolniti vedo o ljudski glasbi. Sicer pa ponekod dugod po svetu (zlasti v ZDA, v vzhodnih in severnih evropskih deželah) lahko celosten pogled upravičuje le tisti raziskovalec, ki razvije teoretične in praktične plati znanosti o glasbi, tako racionalno kot tudi emocionalno, tako splošno kot tudi individualno.

Danes govorimo o različnih inteligencah: o verbalni, matematični, socialni ter tudi abstraktini, kamor sodi predvsem umetniško ustvarjanje. Otroci z razvitejšo **abstraktno-zvočno inteligenco** so najpogosteje težje verbalno izražajo oziroma so obdarjeni le z zmanjšano sposobnostjo besednega izražanja. Besedni jezik je jezik, zvočni jezik je tudi jezik! Komuniciramo prvenstveno z enim ali drugim jezikom. Za enega smo bolj nadarjeni. Otroci "glasbeniki" imajo razvitejšo abstraktno mišljenje in emocionalno doživljanje in najpogosteje v naših šolah precej trpijo, saj je glasbeno izražanje skoraj povsem razvrednoteno, besedno pa zanje prezahtevno. Naše šole so usmerjene predvsem v racionalen razvoj intelekta (leve polovice možgan) in v podatkarso obremenjene miselne procese. V enostranski razvoj torej. Nič drugače ni tudi na srednjih šolah in univerzah. In tako smo naučeni uporabljati le nekaj odstotkov naših možganskih zmogljivosti. Vse več je tudi opozoril o defektnih tovrstnega enostranskega razvoja, ki je praktičiran predvsem na starem in novem kontinentu.

Toda glasba, ki se je prebila iz preteklosti v naš čas in ji pravimo ljudska, je povsem drugačnega izvora. Glasba, v kateri tičijo še predkrščanski vsebinski in zvočni vzorci, je **nastala med povsem drugače usmerjenimi nosilci**. Upam si trditi, da so ljudje minulih stoletij vsaj vse tja do zmage racionalizma doživljali in oblikovali zvok mnogo **bolj intuitivno in senzibilno**. Glasbeni jezik in tematika verbaliziranih zvočnih obrazcev ljudskih pesmi, na primer, sta poskušala razumevati, razlagati in **sporočiti o zavesti dojemanja kozmičnega (univerzalnega) reda**. V tem so bili zavidljivi mojstri stari Grki, hkrati učenci azijskega kulturnega izročila, ki smo ga delno z indoevropskim in rimskim posredništvom spoznavali tudi v evropskem prostoru. Tudi t.i. "neciviliziranim ljudstvom", ki so se zdela zaradi nerazumljenosti intelektualiziranemu Evropejcu necivilizirana, se je odkrival zvok v subtilnih in intelektu nerazpoznavnih vibracijah, v vibracijah zvoka, barve in energije. In **otroški svet** - ne glede na geografsko pripadnost - je vsaj vse tja **do 7. leta starosti mnogo bolj podoben zaznavi in občutenju zvoka in tona t.i. naravnih ljudstev** kot pa dojemanju enostransko (levostransko) izobraženega intelektualca, ki v procesu **intelektualizacije izgublja smisel in občutek za zvočno in vizualno podobo sveta**. **Izgublja pa tudi širino zaznav vseh petih čutil: sluha, vida, tipa, okusa in vonja**. Da, naši predniki so **zmogli zvok in ton slišati, videti, tipati, celo okušati in vonjati**. Zdi se nam nemogoče, pa je le res. In otroci so sposobni, vse dokler jih ne intelektualiziramo, enako široke palete dojemanja. Ne čudimo se, če ob poslušanju glasbe spontano zaplešejo,

nam naznanijo, da vidijo to in to barvo, če zaprejo oči, da čutijo (energijske) mravljinice ali žgečkanje po tem ali onem delu telesa, da se jim zdi, da ob poslušanju vonjajo in okušajo kruh iz krušne peči... Ton je vibracija, vibracije pa delujejo na vse naše čute. Poleg petih čutov (voh, okus, vid, sluh, tip) jih zaznavamo **še z mislijo in vedenjem** (intelektom). Le celovita spoznava skozi vse omenjene registre nam nudi **celovito razumevanje in doživljanje zvočnih struktur**. In mlajši ko so otroci, bolj odprte imajo vse svoje sprejemne centre in zaznave. Zelo me bodo veselila tovrstna poročila opažanja iz šolskih (in še zlasti iz predšolskih) klopi! Naprošam Vas tudi, da si dovolite celovita, čeprav nenavadna doživetja in se skupaj z otroki popeljete v pester svet zvoka, še zlasti ljudskega, ki nosi v sebi **sporočila nadčasovnih vrednot minulih stoletij**, sporočila preteklosti za prihodnost. V naš čas se je skozi stoletja ohranilo le najvrednejše, manj kvalitetno pa pozabilo. Tako iz preteklosti. Še vedno pa presejamo in selekcioniramo nedavno nastalo in pravkar nastajajoče. Tisto pa, kar se je ohranilo do 20. stoletja - kot na primer kozmogonijska pesem o ribi Faroniki, pesem o godcu pred peklo (Orfejev mit), pa pesmi o kralju Matjažu, Pegamu in Lambergarju, o Lepi Vidi...; ali pa v zvočnih strukturah oblike najstarejšega večglasja nad ostinatom in srednjeveški glasbeni okus (kar še vedno poznajo oroci); v instrumentariju pa v prototipih staroveških glinenih, lesenih ali trstenih piščali, otroških citerc (harfic) ali pastirkih piščali iz travnih bilk in rastlinskih plodov, ki jih še pozna otroški svet podeželja - imajo **našteti kulturni elementi izročila še vedno uporabno in povedno vsebino**.

Naj omenim, da so bile srednjeveške univerze vse do popolne empirične znanosti usmerjene v prepoznavanje naše (kozmične) stvarnosti z vedami, kot so astronomija, matematika in glasba (vibracija). Z nezmožnostjo dokazati nevidno pa se je **z dosledno empirijo zavrlo vse nedokazljivo**. Nevidno in nedokazljivo in torej **raziskovano prvenstveno s čutilom vida** (v primeru glasbe pa le s čutilom sluha) **ter zaradi tehnične omejenosti** ali omejenosti naših zaznav se je zažgalo na gmadah inkvizicije empirične znanosti **celovito razpoznavanje vibracij tona in njenih vplivov na človeka, ki pa se ji otroški svet še ni odrekel**. S posluhom lahko to drugačno empirijo celo razvijamo dalje. Čas **zgodnjega otroštva** je tudi najpomembnejši za razvoj doživljanja celostnih struktur zvočnega sveta. Otroški um je odprt za celosten sprejem zavestnih in podzavestnih sporočil ljudske glasbe, ki **komunicira na ravni individuuma in na ravni kolektivne podzavesti**. To sem lahko neštetokrat opazovala ob svojih šolskih animacijskih koncertih, ko so otroci sponatano sprejemali in se življali v glasbeno izročilo pokrajine, iz katere so izhajali, čeprav je glede na starost nastanka niso mogli poznati, in se smejali zvočnim strukturam glasbenega jezika drugih pokrajin, ki so jim bile tuje. Ali pa takrat, ko so mi starši zgroženo pripovedovali, da hodijo njihovi malčki redno spat ob zvokih grozljivih balad. Zvok jim je prinašal sporočila **kolektivnega nezavednega**, besedila pa tako ali tako niso razumeli. **Psihologija glasbe je pri nas še v povojih in raziskovanje intuitivnega sprejemanja zvoka je zagotovo ena od bodočih nalog muzikologije in etnomuzikologije**, ki se bo morala spopasti tudi z manj intelektualiziranimi področji naše stvarnosti, česar so se uspešno lotili že nekateri tuji raziskovalci (Jonathan Goldman, Hans Causto).

V 20. stol. se srečujemo z dvema popolnoma različno zasnovanima glasbenima jezika: s starejšim netemperiranim in novejšim temperiranim, to je poltonsko izravnanim jezikom. Slednji je produkt baročne dobe. **Uho nešolanih** (torej povečini tudi **ljudskih**) **glasbenikov je naravnano na ustvarjanje ušesu vsečnih zvočnih struktur**,

ki niso podrejene teoretičnim modelom in meritvam frekvenc, kot to velja za temperacijo. Poltonsko izravnani sistem, ki ga poznamo danes, je produkt tehničnega reševanja skupnega muziciranja. Glasbeni okus se je v 17. stoletju močno spremenil, masivnost zvoka postane nadvse po volji in v ansambelsko prakso se uvaja vse več instrumentov. Za masovno soigro je bilo potrebno napraviti red oziroma ustvariti enoten jezik soigre. Izenačenje intervalskih (poltonskih) odnosov na vseh instrumentih je prineslo harmonijo v masovnem glasbenem komuniciranju. Za rojstno letnico temperacije štejem leto **1687**, ko je J. S. Bach utrdil zamisel temperacije z delom *Das Wohltemperiertes Klavier*. Tedaj se tudi **prične proces prilagajanja poltonsko izenačenemu glasbenemu jeziku**, v katerem govorijo vsa današnja klasična glasbila. **In proces traja še danes**. Iz t.i. "visoke" ali "umetne" ali "stilne" glasbe se moda uvedbe omenja izenačitve prične intenzivne seliti med podeželsko ljudstvo šele **z iznajdbo radia**, ki postane dosegljiv **v času med obema vojnama**. Z radiom, po vojni pa tudi s **televizijo in industrijo zabave** (plošče, kasete), pričanja svojo pot tudi **nezaveden sprejem poltonsko izravnane jezika**. In proces prilagajanja še vedno traja. **Tudi še v našem času lahko sledimo naravnemu in povsem individualnemu občutku za zvočnost ter najrazličnejše načine prilagajanja** in svojevrstne menzure intervalov. Učenci v glasbenih šolah se ves študijski čas učijo pomnjenja enakih poltonskih odnosov med posameznimi toni in izgubljajo občutek za osebni zvočni izraz. **Ljudski pevci in godci najpogosteje igrajo in pojo nekje vmes med podeževanimi glasbenimi vzorci in sozvočji, osebnim glasbenim občutjem ter medijsko sprejetim temperiranim jezikom**. In tisto, kar slišimo, je najbolj podobno tistemu, kar označujemo za **razglašeno**, pa tudi ljudsko, nešolano. Z razglašeno pravzaprav označujemo izvajalsko prakso, ki **niha med dvema različnima glasbenima jezika in vrednotama**. Ne bi pa mogli reči, da je individualen (ljudski, naraven) jezik slabši, manj vreden od umetnega, poltonsko izravnane, tudi vsiljenega jezika. Če je citrar še v začetku 20. stoletja (in na citre so igrali otroci in odrasli) napravil citre tako, da so zvenele po njegovem glasbenem okusu, ali je rezijanski citravec pel in citiral s svojim občutenjem zvočnega sveta ter se mestoma izražal celo v mikrointervalih, kot jih pozna azijski svet in ki so tudi ustrezali modelom starejše ljudske glasbe evropskega sveta vsaj še v prvih desetletjih našega stoletja, ni bil zato prav nič slabši. Bil je le drugačen. In na to **drugačnost** je potrebno opozoriti ljudi, zlasti še otroke. **Ne gre za razglašenost, temveč za drugačnost**. Tudi ljudski pevci in godci se še danes zavedajo, da ima vsak izvajalec ne le **svoj slog**, temveč tudi **svoja ušesa** za intervalske strukture. Najzornejši primerek vselej drugače izdelanih in vselej za malenkost drugače zvenceh glasil so trstene orglice ali citre domače izdelave. **Uglasitev** je vselej **odvisna** od godčevega **ušesa, počutja, okusa** za zvočne strukture in celo od vremena, ki pri izdelavi, uglasitvi in pri igri vpliva nanj.

Otroški glasbeni svet je naravni (nepriučeni) svet še neukalupljenih zvočnih modelov pestrega in neponovljivega glasbenega jezika. Tako ga tudi **razumimo, preučimo in sprejmimo**. Svetujem, da otrokom razložite drugačnost ljudskega izražanja in pri razlagi ne težite za vsako ceno po popolnem poltonsko izravnanim in umetnem glasbenem jeziku. Naučimo se drugačnega poslušanja drugačnosti. In **dopustite otrokom tudi lasten glasbeni izraz**, učite jih **razpoznavati različno, drugačno, individualno in splošno sprejeto, ljudsko (naravno) in umetno, tudi modno in vsiljeno**. Zvočne igre in zvočne maske, otroške pesmi in otroška zvočila in glasbila so lahko pri tem predmet spoznavanja in tudi pripomočki pri omenjenem razpoznavanju. Prav **preprostost** otroškega

zvočnega sveta **omogoča jasnost zaznav.**

Moram pa opozoriti še na en proces, ki se je pričel s prodorom medijskih priprav in z industrijo zabave. To je **proces prehajanja iz aktivne glasbene kulture v pasivno**, prehod, ki vodi od aktivnega muziciranja k pasivnemu poslušanju medijske in "konzervirane" glasbe (plošč, kaset). Danes se vse manj prepeva in muzicira, saj smo že od mladosti obdani z najrazličnejšimi zvočnimi aparaturami. Ta proces, ki prav tako še traja, enako prispeva k nezavednemu učenju temperacije.

Najkasneje v našem stoletju nas je doletel tudi razpad **enotnosti besede-zvoka in giba**, trojstva, ki so ga stari Grki poimenovali muziké in ki se je najdlje ohranil v še do nedavno izolirani Reziji oz. v rezijanski glasheni praksi.

Tudi zapisovalci in raziskovalci so omenjeno trojstvo razcepili in tako pripomogli k izgubi celovitosti. Besedo in zvok ter gib so prepogosto raziskovali ločeno. Vendar pa, kot sem opazila, imajo zlasti predšolski otroci in otroci prvih razredov osnovne šole še **spontan občutek za trojstvo besede-zvoka in giba** in pogosto samoiniciativno zaplešejo ob pesmi ali viži. Dovolimo in omogočimo jim spoznavanje in izražanje tega trojstva.

V ljudski glasbi lahko nadalje opazujemo sledeči fenomen: **tehtanje ravnotežja med besedo in zvokom**. Bogatejša ko je vsebina (verbalna povednost), manj izrazita in povedna je zvočna struktura. Sem sodijo npr. obredne in pripovedne pesmi pa tudi številne otroške. Ter obratno: manj ko je povedna besedna vsebina, pestrejši je zvočni jezik. K slednji različici bi lahko prišteli nekatere ljubezenske pesmi in pesmi, pri katerih ni izrazitih pripovednih vsebin. Spoznavanje bogastva besednih in zvočnih vsebin prispeva k razumevanju in vrednotenju glashenega izročila, ki ga posredujemo mladim.

V 20. stoletju smo skoraj povsem izgubili tudi smisel za **improvizacijo**. Najdlje so jo ohranili ponovno Rezijani, sodobniki pa se srečujemo z njo predvsem v jazz glasbi. **Pred stoletji pa je bil to živ in cenjen način oblikovanja glashenega jezika tudi v ljudskem izročilu**, še zlasti v **otročkem**. Improvizacija je odsev svobodnega in neukalupljenega trenutnega glashenega izražanja in mišljenja in je **osebna izkaznica individualnosti ter pestrosti** ljudske glasbe preteklosti. Tudi **ljudska glasba skozi čas menja svojo podobo**. Takšna, kot jo poznamo danes, v prejšnjem stoletju ali še poprej gotovo ni bila. Vredno je opozoriti tudi na pretekle, čeprav izgubljene značilnosti, med katere sodi tudi improviziranje. Otroci z zanimanjem poslušajo improvizirano (ljudsko) glasbo, še bolj so navdušeni, še si smejo izmišljati pesem ali melodijo, celo gib in ples - če jih le znamo spodbuditi k temu.

NAPOTKI ZA RAZISKOVANJE

Številni šolniki se s svojimi učenci podajo tudi na teren-ska raziskovalna pota, ki prinašajo otrokom zanimive izkušnje. Povečini se lotevajo raziskovanja domačega kraja. Pri **terenskem delu seveda sledite vsem napotkom, ki ste jih dobili že v I. teoretičnem delu naše akcije**. Vendar naj še enkrat opozorim na najbistvenejše.

Predvsem pri raziskovanju in beleženju ne pozabite zapisati **kraja** raziskovanja oziroma glashenega izvajanja, **časa zapisa** (datum), **časa rabe** snemane glasbe (kdaj se je glasba najpogosteje izvajala), **socialno opredelitev** njenih nosilcev (delavec, kmet, meščan...) ter **starosti izvajalcev** (leto rojstva), po možnosti zapišite tudi **kraj bivanja, čas posredovanja in osebo**, ki je posredovala določeno pesem, melodijo, vižo, pa vse kar izveste o **namenu in vlogi** raziskovane glashene zvrsti (je namenjena otrokom ali odraslim, obredju ali veseljačenju, je namenjena vsakdanu ali prazničnim dnevom koledarskega leta, čemu služi), o **slogu**

izvedbe, in **mnenja o vsebini, podatke o zaznavanju** (po možnosti skozi vseh 5 čutil) in **estetskem vrednotenju** beleženega (se izvajalcem in poslušalcem zdi glasba leta, slaba, po starem ali po modi ipd.). Zabeležite, med kakšne **zvrsti** sodi glasba, ki jo preučujete, **kako ali s čim** (s katerimi instrumenti) se jo izvaja. Če se raziskav ne boste lotili in boste ljudsko glasbo le predstavljali otrokom, pa jih vsaj opozorite na vse omenjene značilnosti in posebnosti. Če homo v raziskovanju uspeli vselej opredeliti **prostorčas-socialni status ter vlogo in pomen, glavne vsebinske in izvajske značilnosti ter namenskost**, homo opremili šolske raziskave z vsemi najpotrebnejšimi napotki, ki bodo vredni tudi znanstvenega upoštevanja.

Ne iščimo izvirnosti, kar se še vse prerado počne. Ves svet npr. pozna številne **podobne temeljne tipe glasbil in zvočil**, toda **oblike in detajli izdelave**, predvsem pa **načini uglasitve, slog igre in repertoar** ter pri pesemskem gradivu vsebinsko, jezikovno in zvočno oblikovanje tudi po vsej Evropi znane tematike, so tisto, kar opredeljuje naš prostor, "ljudskost". In vsako pokrajino določajo svojstvene oblikovne značilnosti, ki se razlikujejo od sosedskih. **Pokrajinske zvočne identitete** so izredno močne in svojevrstne, tako da niti o enotni slovenski ljudski glasbi ne moremo govoriti, pač pa le o ljudski glasbi posameznih regij. Bodimo pozorni na glasbo svoje vasi, pokrajine, celo na delček vasi, trga ali mesta.

In končno se po daljšem uvodnem razmišljanju lahko sicer žal le dotaknemo **tematike naše praktične delavnice** in njene izvedbe. Praktično demonstracijo otroškega ljudskega izročila pripravljava običajno (v obliki animacijskih šolskih in predšolskih koncertov) v duu Mira Omrzel-Terlep in Matija Terlep ter v triu z Mojko Žagar ali v kvartetu, ko se pridruži še Tine Terlep. Duo, trio ali kvartet oživlja in predstavlja po arhivskih in terenskih zapisih zvočno rekonstruirano glasheno izročilo podobno, kot nam muzeji predstavljajo z razstavami materialno ljudsko kulturo. Mi pa kot **zvočni kustosi** popeljemo otroke po galeriji ljudskega zvoka. Kot zapisano, o tem lahko pričajo le zvoki sami, praktično muziciranje, delavnice z otroci.

Trio je medij za zvočno sporočanje nadčasovnih vrednot ljudske glasbe preteklosti sodobnikom. **Glasba prvotno ni bila namenjena zabavi**. T.i. naravnim ljudstvom in našim daljnim prednikom je pomenila sredstvo, orodje za doseg določenih ciljev (čara, sprostitve ali zburjanja povsem določenih energij, sil, občutij v človeku). Ko se izgubi občutek za vsa svojstva zvoka in njegov vpliv na človeka, se glasba prevesi v industrijo zabave. Delo s toni in zvoki pa je bilo še pred stoletji odgovorno opravilo. Posamezni toni in seveda predvsem zvočne strukture so enako vplivali na človeka preteklosti, kot vplivajo nanj še danes. Le zaznava tega je zakrita. Tudi otroške zvočne skovanke in zvočnost preprostih zvočil podobno vplivajo na dandanašnje otroke. Posredujejo isto radost, podobno čutno dožemanje in sprejemanje. Zato sem se odločila, da poskusim z Nemškega došli Orfov instrumentarij, ki ga uporabljajo šolniki za šolsko muziciranje, nadomestiti z ljudskimi zvočili in glashili predvsem otroškega sveta. Če spoznaš in ceniš lastno izročilo, boš znal in zmogel ceniti tudi druge. S poznavanjem lastnega glashenega izročila (tudi v dialektu, ki je pravi materin jezik in ne knjižni, ki je vsiljen), pokrajinskih posebnosti in drugačnosti se vzgaja tudi občutek za **toleranco**, ki nam je vsem potrebna, in **samozavest** naše danosti.

Tako je zadnjih 10 let nastajal projekt za otroke (predšolske in osnovnošolske nižje stopnje), ki smo mu dali delovni naslov **DIDL, DIDL, DASA** (glej osnovne podatke o projektu na koncu). Vsebinsko smo ga predstavili v praktični delavnici tudi z glashenim jezikom. Vseboval bo **praktične in teoretične napotke za otroke, starše, vzgojitelje in**

učitelje in sicer za izdelavo, rabo, igro zvočil, otroške ljudske pesmice različnih pokrajin, oboje pa je opremljeno z obveznimi etnomuzikološkimi podatki, tehničnimi risbami, ilustracijami in zvočnimi posnetki (zvočnimi ilustracijami). Namenjen je za **informacijo, pedagoški nasvet, pomoč** pri vnašanju etnomuzikoloških vsebin v pouk in spodbudo za muziciranje z ljudskim izročilom. V projekt poskušam **vnesti** tudi že v **uvodu omenjene vrednote ljudske glasbene preteklosti** (netemperacijo, improvizacijo, individualnost, pestrost enkratnega in neponovljivega, neukalupljenega). Opozorila bom na **naravne materiale**, ki nas obdajajo od pomladi do jeseni in jih lahko tako kot v preteklosti še danes uporabljamo za zvočno ustvarjanje. Projekt bo izšel predvidoma leta 1996 in le v njem bo mogoče najti vse naštetu tudi demonstrirano.

Naj na tem mestu opozorim, da je **povsem zafiksiranih, vedno enakih instrumentalnih sestavov na Slovenskem le malo**. Bolj ko gremo v preteklost, večja je raznolikost in bolj je zasedba prilagojena trenutnim možnostim. Če so živeli v nekem kraju goslač, berdist in citrar, je prav zaradi njih **lahko nastal sestav, morda nikjer več enak ali podoban, tudi nikdar več ponovljiv**. Je pa določen čas sodil med godčevske sestave določenega časa in prostora. Omenjene še toliko bolj velja za otroški svet. Kar je kdo imel ali kar si je kdo znal napraviti, je bilo namenjeno muziciranju in otroci (zlasti pastirji ob paši) so se skušali v soigri in seveda v najrazličnejših sozvočjih. O tovrstni praksi nam pričajo številni nenavadni terenski zapisi o godčevskih zasedbah in fotografije neobičajnih zasedb podeželja, trgov in mest, ki so **enako kot stalnejši godčevski sestavi pomembni sestavni del ljudske kulture**. Brez škode lahko **opremite otroške izštevavnice, pesmi, ritmizirana besedila in otroške igre s preprostimi zvočili**, ki jih lahko tudi raziščete v domačem kraju in prenesete v pedagoški proces ter celo na oder. Po vsej Sloveniji so znani precej identični tipi otroških zvočil, pa vendar tudi dveh ni povsem enakih. Še večja pestrost je v njihovih **imenih**. Pestra snov za šolske raziskave in šolske razstave.¹⁾

In ne pozabite tudi na različen **žvižganja**, na raznoliko in domiselno **tleskanje z rokami in nogami**, ki je bilo in je še vedno lahko namenjeno ritmični spremljavi.

Naj na koncu opozorim še na številne **napake**, ki so se prikradle v navajanja in razlaganja slovenske ljudske kulture (tudi glasbene) v **naših osnovnošolskih učbenikih**. Preverite navedeno z etnološko in etnomuzikološko literaturo, ki vam je dostopna!

Pa še to: v podajanju katerekoli snovi smo izpostavljeni dvema skrajnostima: nevarnosti premajhnega poznavanja in informiranja ali preagresivnega uvajanja snovi. Preskromno vedenje botruje pomajnkjivi ozaveščenosti, poreobsežne zahteve rodijo odpor. **Naj se v šoli modro, ne premalo in ne preobsežno ali prenasičeno ponudi etnološka znanja!**

NAJPOMEMBNEJŠA UPORABNA LITERATURA IN ZVOČNI POSNETKI

- CVETKO Igor, *Otroška glasbila in zvočne igrače kot del glasbene (zvočne) tradicije otrok na Slovenskem. V: Med godci in glasbili. Ljubljana 1991, str. 51-90.*

¹⁾ Precejšnje število otroških ljudskih instrumentov pa sta pedagoginji Mira Voglar in Eka Vogelntik prenesli v svojih didaktičnih delih v sodobni svet umetnih materialov od plastike do jogurtovih lončkov. Zamisel za nadaljnje delo pri glasbenem in likovnem pouku ter skupnem muziciranju!

Videla in slišala sem ob svojih antmactjskih koncertih številne tovrstne uspehe in brezmejno radost tudi pri tovrstnih predstavitvah izročila v sodobni svet (glej predvsem delo Mire Voglar, *Mali instrumenti, Ljubljana, 1982*).

- DRAVEC Josip, *Glasbena folklor Prlekije. Ljubljana, 1951, 1957 (druga izdaja).*
- KUMER Zmaga, *Ljudska glasbila in godci na Slovenskem, Ljubljana 1983.*
- KUMER Zmaga, *Slovenska ljudska glasbila in godci. Maribor 1972.*
- KUMER Zmaga, *Pesem slovenske dežele. Maribor 1975.*
- KUMER Zmaga, *Slovenske ljudske pesmi Koroške (Kanalska dolina). Celovec, 1986.*
- KUMER Zmaga, *Slovenske ljudske pesmi Koroške (Ziljska dolina), Celovec, 1986.*
- KUMER Zmaga, *Ljudska glasba med rešetarji in lončarji v Ribniški dolini. Maribor 1968.*
- LOGAR Berti, *Vsaka vas ima svoj glas, II, Celovec 1990. (I-V, Celovec. 1988-94.)*
- MERKŪ Pavle, *Ljudsko izročilo Slovencev v Italiji / Le Tradizioni popolari degli Sloveni in Italia, (1965-1974). Trst 1976.*
- OMERZEL-TERLEP Mira, *Slovenske ljudske pesmi in glasbila, I-II. RT Beograd, 1981-1983, 2510065 in 2510103. Lp gramofonska plošča s spremno besedo v slov in ang., glasbena sodelavca Matija Terlep in Bogdana Herman.*
- OMERZEL-TERLEP Mira, *Zvočnost slovenskih pokrajin (slovenske ljudske pesmi in glasbila III, Dokumentarna in samozaložba, 1987. LP gramofonska plošča s spremno besedo v slov. in ang., glasbena sodelavca Matija Terlep in Beti Jenko.*
- OMERZEL-TERLEP Mira, *Zvočnost slovenskih pokrajin (slovenske ljudske pesmi in glasbila IV). Slovenski kongres in samozaložba, 1992, CD compact disc s knjižico v slov in ang., glasbena sodelavca Matija Terlep in Mojka Žagar ter gostje.*
- OMERZEL-TERLEP Mira, *Der bleiche Mond/ Bledi mesec, Alte instrumentale Volksmusik aus Slowenien. Trikont, 1991, US-0182, München, CD compact disc s spremno besedo v nem.*
- STRAJNAR Julijan, *Slovenska ljudska glasba-Porabje. Ljubljana, 1979. LP gramofonska plošča s spremno besedo v slov., madž., ang., Helidon FLP 03-008.*
- STRAJNAR Julijan, *Slovenska ljudska glasba-Koroška. Ljubljana 1983, dvojna LP gramofonska plošča s spremno besedo v slov., ang., nem., Helidon FLP 03009/1-2.*
- STRAJNAR Julijan, *Rožmarin, Canti popolari sloveni, Slovenske ljudske pesmi, Slovene Folk Songs. Udine 1992, knjiga z dvema zvočnima kasetama. C 034, C 035. Kz (Pizzicato).*
- STRAJNAR Julijan, *Porabska pesmarica. Budimpešta 1989. Soavtor Marko Terseglav.*
- ŠTREKELJ Karel, *Slovenske narodne pesmi IV. Ljubljana 1923. (I-IV, Ljubljana 1985-1923.)*
- VIDA KOVIČ Jasna, *Slovenska zemlja v pesmi in besedi. Serija zvočnih kaset, ki jih izdaja Radio Slovenija (brez letnic izdaje).*

SUMMARY

THE SOUND, WORD AND INSTRUMENTS OF THE CHILDREN'S WORLD

Mira Omerzel Terlep

In the lectures and workshops concerned with the project "Ethnology in elementary school" the lecturers tried to present different fields of ethnology, the past and the present, as well as the tradition of the countryside and urban settlements. We presented it through many various views, which could easily be called "windows", and with various sympathies with different types of folk-culture. The lectures and workshops are planned to be theoretical, but also as much practical as possible. The field that I would like to present is the Slovene folk-music with the emphasis on children's folk-tradition.

LJUDSKI PLES V OSNOVNI ŠOLI

Ljudski ples je del kulturne dediščine, zato se zdi primerno, da ga kot posebno vrednoto spozna tudi mlad človek. Prispevek daje napotke, kako naj bi potekalo vključevanje ljudskega plesa v osnovno šolo.

Ljudski ples je v osnovni šoli lahko vključen v redni učni program, in sicer pri glasbeni in telesni vzgoji ter deloma pri pouku slovenskega jezika. Učitelj mora presoditi, kateri plesi so primerni za posamezne stopnje, saj se mora prilagajati sposobnostim in zrelosti učencev. Avtor predlaga vrsto plesov in navaja zraven nekatere njihove značilnosti, pri tem pa poudarja, da je uspešno vključevanje ljudskega plesa v učni proces mogoče če so učitelji za to primerno usposobljeni. V primerih, ko ni na voljo plesno izobraženega kadra, je učence mogoče seznanjati s plesnim izročilom v okviru kulturnih dni. Plese učencem predstavlja krajevna folklorna skupina s primernim komentarjem, ki ga pripravijo mentor skupine in ustrezni pedagogi.

Druga oblika vključevanja ljudskega plesa v osnovno šolo je zunajšolska dejavnost, in sicer kot šolska folklorna skupina ali kot folklorni krožek. Oboje je mogoče v šolah, kjer imajo med učitelji ustrezno usposobljenega mentorja ali pa dejavnost vodi zunanji mentor. Avtor daje smernice, kako mora potekati delo v folklorni skupini, kako naj bo organizirana, kakšen naj bo njen program, in opozarja na pomen prave metode uvajanja otroka v ples. Cilj šolske folklorne skupine je nastopanje, a pri folklornem krožku plešejo učenci izključno sebi v zabavo, hkrati pa se lahko ukvarjajo tudi z drugimi zvrstmi ljudskega izročila (ljudske pesmi, pripovedi, domača obrt, zbiranje gradiva). Avtor meni, da so folklorni krožki tista oblika, ki je še najbližja ciljem akcije Slovenskega etnološkega društva "Etnologija v osnovni šoli".

Preden bomo govorili o uvajanju ljudskega plesa v osnovno šolo, je prav, da se vprašamo, kaj ljudski ples sploh je in v čem je njegova vrednost, da bi z njim seznanjali učence. Ljudski ples, kakršnega želimo predstaviti v osnovni šoli, je plesno izročilo, značilno za kmečko podeželje skoraj do 2. svetovne vojne, v nekaterih predelih pa živi še danes (npr. v Reziji). Ljudski plesi izvirajo iz podedovanega izročila, ki ga časovno ni mogoče opredeliti, ali pa so bili v nekem času prevzeti od drugod in se potem spreminjali ter prilagajali prevzemniku. V pojem plesnega izročila niso zajeti le plesi z izoblikovanim plesnim obrazcem, pač pa tudi najpreprostejše gibanje, povezano z različnimi šegami (koledniški obhodi, obhodi pustnih šem, obredna hoja neveste okoli svatovske mize ali ognjišča idr.), in otroški plesi, ki so večinoma na meji med igro in plesom. Ljudski ples je bil prvenstveno zabava in spremljevalec človekovega življenja v delovnih in prazničnih dneh, tako rekoč od rojstva do groba, a je bil tudi sestavni del šeg in obrednih

dejanj (npr. uvajanja mladih v svet odraslih, snemanje nevestinega venca, ples s svatovsko pogačo idr.). Značilnost ljudskega plesa je na eni strani zavezanost tradicionalnim oblikam, na drugi pa stalna spremenljivost in prilagodljivost. Posamezni tipi so se ohranjali stoletja, vendar v neštetihih variantah in variacijah, saj je vsak človek pri izvajanju plesa dodajal nekaj svojega. V tem smislu sta nekdanji meščanski in današnji družabni ples tudi ljudska v najširšem pomenu besede, le da se zaradi stalnega priliva novosti ne morejo razviti ustaljene oblike, ki bi zaživele samostojno z vtisnjenim pečatom prevzemnika in oblikovalca. V plesnem izročilu se namreč odkriva gibna izraznost Slovenca, njegov značaj in temperament, njegova ustvarjalnost. Zato je tudi ljudski ples del slovenske kulturne dediščine, je vrednota, ki naj jo spozna mlad človek. Sledeči prispevek skuša biti napotek, kako naj bi potekalo spoznavanje z ljudskim plesom v osnovni šoli.

Ljudski ples je v osnovni šoli lahko vključen v redni učni program, in sicer v okviru samega učenega procesa (pri glasbeni ali telesni vzgoji, delno pri pouku slovenskega jezika) ali tako imenovanih kulturnih dni (s pomočju šolske ali zunanje folklorne skupine), lahko pa je izključno del zunajšolske dejavnosti pri folklornem krožku ali šolski folklorni skupini. Seveda je vključevanje ljudskega plesa v osnovno šolo mogoče na oba načina hkrati.

1. LJUDSKI PLES KOT DEL REDNEGA UČNEGA PROGRAMA

1.1. Pri pouku telesne vzgoje je lahko ljudski ples učitelju v pomoč, ko učence seznanja s prostorskimi oblikami gibanja (v krogu, koloni, vrsti, spirali, serpensu), z načini gibanja (hoja, tek, skoki, poskoki, odskoki, vrste korakov) in z gibanjem v ritmu (tek v 2/4 ali 3/4 ritmu, skladno z njim hitri in drobni koraki, počasni in dolgi koraki ter dr.). Učitelju je na voljo vrsta ljudskih plesov, ki vse te prvine vsebujejo.

Pri glasbenem pouku je s pomočjo ljudskega plesa mogoče spoznavati in utrjevati različne ritme (plesi s ploskanjem in potrkanjem, mutasto kolo), se ob plesu učiti petja (belokranjska kola) ter z izdelavo improviziranih glasbil spremljati plese.

Vključevanje ljudskega plesa v učni proces je seveda lažje v nižjih razredih, kjer navadno poučuje en sam učitelj. Ta plese lahko smiselno vključuje v pouk in pri tem združuje domoznanstvo (šege in navade kraja), glasbeni pouk in telesno vzgojo. V višjih razredih so predmeti strogo ločeni, zato je v tem primeru potreben tak učni načrt, ki omogoča usklajenost pouka pri posameznih predmetih (etnološki, glasbeni in gibalni vidik).

Učitelj mora predvsem presoditi, kateri plesi so primerni za posamezne stopnje, saj se mora prilagajati sposobnostim in zrelosti otrok. Ravnati se mora po letnih časih - nekatere plese učenci lahko izvajajo zunaj, drugi so npr. povezani s praznovanji (pust, velika noč) in je z njimi mogoče popestriti predpraznično ozračje pri pouku. Ples ne sme biti prisila, pač pa razvedrilo in sprostitelj po urah sedenja in zbranosti.

Spodaj navedeni plesi za posamezne razredne stopnje so predlog, ki vsaj deloma izhaja iz izkušenj. Vsak učitelj ga lahko po svoji presoji spreminja in dopolnjuje. Gradivo je objavljeno, ¹⁾ pogoj pa je, da ga učitelj zna uporabljati.

¹⁾ Ramovš Mirko, *Plesat me pelji*. Ljubljana 1980; *istí*, *Polka je ukazana*. Ljubljana 1992.

1. razred:

- **dreto šivat** (tek, mostni obok sklenjenih rok)
- **kovtrčki** (pesem, ritmična hoja, nenadna sprememba smeri - vaja v orientaciji)
- **potujemo v Rakitnico** (pesem ali govorjeno besedilo, ritmična hoja po krogu, igra z odvzemanjem in privzemanjem)
- **Izidor ovčice pasel** (pesem, tek po krogu v ritmu melodije, podajanje rok med tekom, dva prepletajoča se kroga)

2. razred:

- **Al' je kaj trden most** (govorjeno besedilo, mostna figura, tek, merjenje moči)
- **predgrajski most** (pesem, dve nasprotni strnjeni vrsti, preprost plesni obrazec)
- **kovtre šivat iz Železnikov** (velikonočna igra, tek parov pod stalno obnavljajočim se obokom sklenjenih rok)
- **kačo zvijaj** (tek kolone v kačastih in polžastih zavojih)

3. razred:

- **kovtre šivat** (glasbena spremljava, ritmični tek parov parov pod stalno obnavljajočim se obokom sklenjenih rok)
- **potovčka** (glasbena spremljava, parni ples - izvajan kot skupinski po krogu, ritmično ploskanje in potrkavanje z nogami ob tla, v hitrem delu hoja ali tek)
- **točak** (glasbena spremljava, parni ples - izvajan kot skupinski v krogu, odskakovanje na mestu in tek po krogu)
- **Marko skače** (petje, ples v sklenjenem krogu, menjalni koraki)

4. razred:

- **Pobebele pole** (péto kólo, počasna hoja v plesnem obrazcu treh korakov naprej in enega nazaj - značilnem za srednjeveške balade, ples v božičnem času)
- **na trumf** (poskočno kolo brez instrumentalne in pevske spremljave)
- **kurentov ples** (tek, poskakovanje, potresavanje z životom, ples v pustnem času)
- **Abrahama gredo** (peti ples, v sklenjeni koloni vsi posnemajo šaljive gibe prvega, ritmična hoja ali tek)

5. razred:

- **sedmorka** (glasbena spremljava, ples v nesklenjenem paru, preprost plesni obrazec)
- **štajeriš** s premetom (glasbena spremljava, skupinski ples primeren za dečke, akrobatska prvina)
- **žakle šivat** (glasbena spremljava, ritmični tek, zapletanje in razpletanje sklenjenega kroga)
- **Hruške, jabuke, slive** (péto kólo, zahtevnejši plesni obrazec, primeri poskokov)

6. razred:

- **trojka** (glasbena spremljava, menjalni korak, tek, ples v troje)
- **Lepa Anka** (péto kólo, zahtevnejši plesni obrazec, lažja oblika parnega plesa)
- **mlinček** (péti ples z glasbeno spremljavo, valčkov trikorak, primer lažjega parnega plesa)
- **šuštarska** (glasbena spremljava in pesem, mimično posnemanje čevljarskega dela, vrtenje para na mestu)

7. razred:

- **polka** (glasbena spremljava, menjalni polkin korak, ples v paru)
- **ceprle** (glasbena spremljava, polkin korak - povezan s potresavanjem telesa)
- **šotiš** (glasbena spremljava, polkin korak, štirikoračni obrat, še živa oblika prekmurskega plesa)

8. razred:

- valček (glasbena spremljava, valčkov trikorak, ples v paru)
- **mazurka** (glasbena spremljava, mazurkin trikorak, ples v paru z občasnim vrtenjem)
- **šamarjanka** (glasbena spremljava, zahtevnejši parni ples iz Prekmurja, živ še danes)

Uspešno vključevanje ljudskega plesa v osnovnošolski pouk je odvisno od usposobljenosti učiteljev. Izobraževalne ustanove skoraj ne nudijo za to potrebnega znanja, a bi praviloma učitelji telesne vzgoje te plesne morali obvladati, saj je ples predmet na Fakulteti za telesno vzgojo. Mogoče se bodo v bodoče razmere izboljšale, za zdaj izkušnje kažejo, da je ples deloma vključen le na tistih šolah, kjer so učitelji osebno zavzeti za to, zlasti če so bili (ali so še) člani folklornih skupin ali se izobražujejo v različnih seminarjih, ki jih pripravlja Zavod za šolstvo ali Zveza kulturnih organizacij Slovenije.

1.2. V krajih, kjer deluje folklorna skupina, je na voljo še druga oblika vključevanja ljudskega plesa v osnovno šolo, in sicer v času kulturnega dneva. V tem primeru naj predstavitev ljudskega plesa pripravijo skupaj vodja ali mentor folklorne skupine ter učitelji glasbenega pouka, slovenščine, zgodovine in telesne vzgoje. Nastop folklorne skupine mora biti oblikovan tako, da je primeren za več razrednih stopenj skupaj, na primer posebej za razrede nižje in posebej za razrede višje stopnje. Ples je treba predstaviti s primernim spremnim besedilom, ki naj vsebuje prikaz zemljepisnih, zgodovinskih in etnoloških (arhitektura, šege, noša) posebnosti pokrajine, iz katere izvira. Če je mogoče, s pomočjo diapozitivov ali celo video filmov. Pred posameznim spletom ali samo plesom (odvisno, kako skupina plesne povezuje) je potrebna ustrezna razlaga plesa (značilnost in vsebina spleta ali plesa). Če je prostor, v katerem poteka predstavitev, primeren (npr. avla ali telovadnica), naj ob koncu nastopajoči povabijo učence, da skupaj zapešejo kak preprost ples, za katerega ni potrebno posebno znanje.

2. LJUDSKI PLES KOT DEL ZUNAJŠOLSKE DEJAVNOSTI

Druga oblika vključevanja ljudskega plesa v osnovno šolo je zunajšolska dejavnost, in sicer kot šolska folklorna skupina ali kot folklorni krožek.

Oboje je mogoče na šolah, kjer imajo med učitelji ustrezno usposobljenega mentorja ali pa dejavnost vodi zunanji mentor (npr. član krajevne folklorne skupine). Najprimernejši je učitelj, ker otroke pozna in se lažje prilagaja urniku vaj. Če dejavnost vodi zunanji mentor, naj bo ta predvsem vaditelj. Vse drugo, kar je povezano z dejavnostjo (npr. redno obiskovanje vaj, vključevanje novih članov, skrb za glasbeno spremljavo), naj ima na skrbi za to določen pedagog. Za članstvo v šolski folklorni skupini se učenci javljajo prostovoljno. Sestavljati jo morajo učenci približno enake starosti, saj je le tako mogoče uspešno delati. V okviru šolske folklorne skupine lahko delujejo podskupine, npr. skupina učencev najnižjih razredov ali skupina učencev višjih razredov.

Zelo pomemben je program šolske folklorne skupine, ki mora biti prilagojen starostnim stopnjam učencev. Na nižji stopnji naj vsebuje več iger in manj plesov, na srednji stopnji naj bodo igre namenjene za uvod, sledijo pa naj lažji skupinski plesi, medtem ko naj na višji stopnji prevladujejo plesi, ki so lahko že zahtevnejši parni in povezani z odlomki šeg ter primernimi fantovskimi spretnostnimi igrami. Plesje je treba smiselno prilagajati stopnjam in težke prvine nadomeščati z lažjimi (npr. polko po krogu najprej s koračnim vrtenjem na mestu, trikoračni valček z lažjim poskočnim). Enako velja za sestavljanje spletov, ki morajo biti vsebinsko in oblikovno primerni stopnji duševne zrelosti učencev. Sestavljeni morajo biti posebej in naj ne bodo zgolj posnetek spletov odraslih folklornih skupin. Šolska folklorna skupina ne sme biti pomanjšana odrasla skupina.

Program mora odsevati spoštovanje do izročila - to v izvedbi skupine ne sme nikoli postati karikatura. Če skupina nima ustreznih noš, je bolje, da nastopa v svojih vsakdanjih oblačilih, četudi mnogim, zlasti starejšim, to ne bo všeč.

Uspeh je odvisen predvsem od pravilnega dela z učenci; mladega človeka je treba postopoma uvajati v ples in uporabljati pri tem primerne metode dela. Vsaka vaja mora biti sprostitelj in razvedrilo, nikoli prisila ali brezdušno urjenje. Najpomembnejši cilj nekega nastopa ni natančno in enotno izvajanje plesa, pač pa doživljanje le-tega. Učenec mora ljudski ples vzljubiti in ga razumeti; to je mogoče doseči z razgovori o okoliščinah, v katerih je ples nastajal in živel, ter o tem, kaj hoče skupina s plesi prikazati. Najlepše uspehe dosegajo skupine, v katerih isti otroci sodelujejo več let in se tako razvijajo skladno z njihovim dozorevanjem.

Še primernejša oblika zunajšolske dejavnosti so folklorni krožki. V okviru teh se učenci plesov ne učijo za nastopanje, ampak izključno sebi v veselje in razvedrilo. Da krožki ne uspevajo, je pogosto krivo dejstvo, da učitelji in še zlasti starši vidijo smisel le v nastopanju in se jim zdi dejavnost brez tega cilja nekoristna. Vendar je delo v krožku lahko mnogo bogatejše in bolj raznoliko, saj omogoča učencem, da se poleg plesa ukvarjajo še s petjem ljudskih pesmi, pripovedovanjem pravljic in povedk, se učijo različnih zabavnih igric, izdelovanja pisank in preprostih predmetov domače obrti ali preprostih glasbil za spremljanje plesov in še mnogo drugega, kar jim bo koristilo tudi v vsakdanjem življenju. Pri folklornem krožku lahko učenci s poučnimi izleti spoznajo narodopisne značilnosti domačega kraja in bližnje okolice ter se pod vodstvom mentorja celo lotijo zbiranja narodopisnega gradiva. Morda je prav folklorni krožek tista oblika dejavnosti, v okviru katere bi bilo najlažje uresničiti cilje, ki si jih je zadala akcija Slovenskega etnološkega društva "Etnologija v osnovni šoli".

SUMMARY

FOLK DANCE IN ELEMENTARY SCHOOL

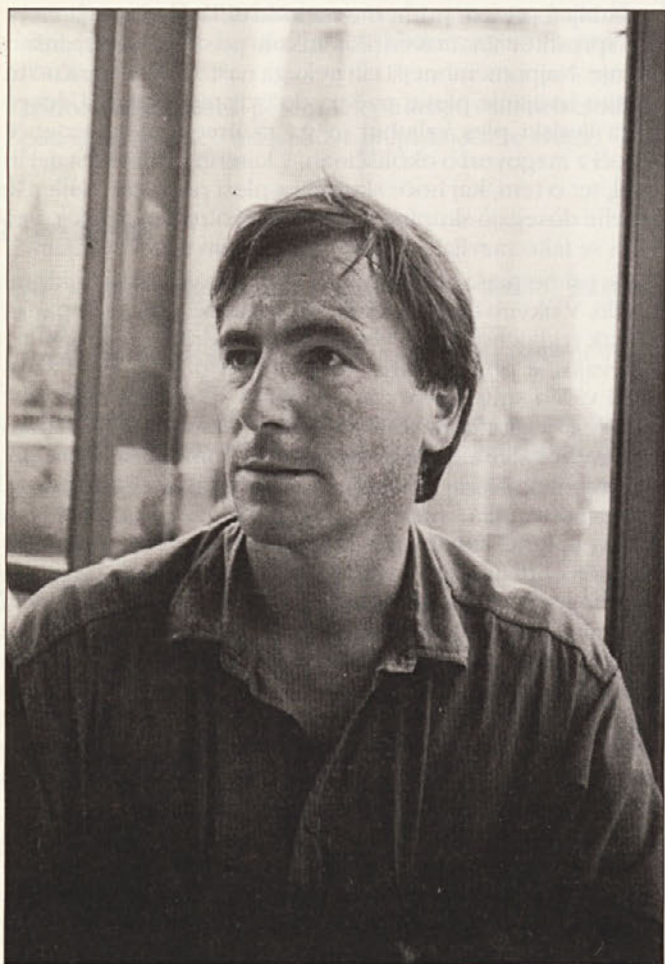
Mirko Ramovš

Folk dance is a part of cultural heritage, that is why it is appropriate that a child gets to know it as a special value. The contribution gives instructions how to incorporate folk dance into elementary schools. In the elementary school folk dance can be incorporated into the regular curriculum, namely, into music and physical education and partly into Slovene lessons. Each teacher should judge which dances are suitable for certain levels as he/she must consider pupils' abilities and maturity. The author suggests a number of dances and brings forward some of their features. He emphasizes that it is only possible to incorporate folk dance into the educational process if teachers are adequately trained for that. In cases when there is no dancing-trained cadre the pupils can be acquainted with dancing tradition within the days reserved for cultural activities. The dances may be presented by a local folklore group, accompanied by a suitable commentary prepared by the group's mentor and certain pedagogues. Another possibility of incorporating folk dance into an elementary school is an extracurricular activity, namely, a school folklore group or a folklore club. Both is possible in the schools where there is an adequately trained mentor or where the activity is led by a mentor who is not a member of the staff. The author lays down guidelines about the work in a folklore group, how the latter should be organized, what its programme should be like, and points out the importance of a suitable method of introducing a child into dance. The aim of a school folklore group is appearing in public, whereas at the folklore club the pupils dance exclusively for their own pleasure and can, at the same time, also take interest in other kinds of folk tradition (folk songs, tales, handicraft, collecting the material). In the author's opinion such clubs are the form closest to the goals of the Slovene Ethnological Society's action "Ethnology in elementary schools".

IZ OČI V OČI

INTERVJU.

DR. MARKO TERSEGLAV

Dr. Marko Terseglav
(foto: Damjana Pediček, Dunaj 1992).

- Ob kakšni priložnosti ste se prvič srečali z razmerjem etnologija in šola?

Ko sem se leta 1971 zaposlil v Glasbeno-narodopisnem inštitutu (GNI), so nekateri sodelavci že imeli za seboj vrsto predavanj o ljudski kulturi po naših šolah. T. i. popularizacija stroke je bila tudi del programa takratnega Slovenskega etnografskega društva. Iz lastnih izkušenj sem vedel, da je moja stroka - ljudsko pesništvo - v šolah izredno zanemarjena in da srednješolci tako rekoč nič ne zvedo o ljudski kulturi. Zaradi neznanja se je celó pojavljal odpor do dediščine, saj ta ni bila moderna, povezana naj bi bila celo z zaostalostjo. Čim sem dobil nekaj védenja, sem tudi sam začel predavati po šolah, udeleževal sem se poletnih mladinskih taborov, kasneje pa sem še ocenjeval naloge iz gibanja Znanost mladini. Največ pozornosti pa sem posvečal učiteljem in profesorjem, ki sem jim predaval v okvirih različnih aktivov ali v slavističnem in zgodovinskem društvu itd.

- Kako in kje ste sodelovali in kakšne izkušnje ste si ob tem pridobili?

Sprva sem začel s predavanji tam, kjer so po šolah poučevale moje študijske kolegice in kolegi, ki so se tudi

sami zavedali pomanjkanja etnološkega in folklorističnega znanja v srednji šoli. Tako sem večkrat predaval v Kamniku, po ljubljanskih srednjih šolah, na Obali, na Dolenjskem, Štajerskem itd. Zanimivo spoznanje je bilo, da so dijaki sami govorili o tem, da jim šola nudi premalo informacij in znanja o naši dediščini, in vedno se je postavilo vprašanje, zakaj je temu tako. Izkazalo se je, da zato, ker etnologija ni učni predmet, drugi predmeti (slovenščina, zgodovina, geografija...) pa v svoj program premalo ali pa nič ne vključujejo etnoloških tem. V pogovorih s kolegi prosvetarji smo ugotovili, da etnološke teme lahko pridejo na urnik le, če bodo "obvezne", ko bodo začrtane ali vsaj omenjene v učnih programih. Na to so učitelji spet opozorili lansko jesen na posvetovanju Etnologija in šola. Pred leti, ob spremembi sistema pri nas, je precej strokovnih društev (zgodovinsko, umet. zgodovinsko...) zahtevalo pri Zavodu za šolstvo spremembo ali pa več ur za predmete v šoli. Takrat sem se obrnil na ministra za šolstvo, ki je povedal, da bi bilo tudi za etnologijo nekaj možnosti, da pride v šole, le da mora društvo narediti program in ga poslati komisiji pri Zavodu. To sem sprožil tudi v društvu, posebej še zato, ker mi je bilo znano, da se je že prof. Kremenšek nekoč ukvarjal z "učnim načrtom" etnologije za srednje šole. Tak poskus etnološkega dogovora je bil še v Topolšici, a se žal etnologi nismo uspeli dogovoriti, kaj sploh hočemo. Zaustavljali in reševali smo čista akademska vprašanja, in to v času, ko bi bilo treba delovati sila pragmatično in operativno.

- Leta 1982 ste v Glasniku SED objavili anketo Etnologija in šola. Lahko kaj več poveste o tem?

Anketa o etnologiji in šoli je nastala iz nekaterih mojih spoznanj pri predavanjih na srednjih šolah. Hotel sem dobiti uvid v stanje na naših šolah pa tudi o tem, kakšne so možnosti za etnologijo na vseh ravneh šolstva. Temeljnim potrebam je anketa sicer zadostila, vendar je bila prešibka za kakršnekoli bolj trdne in konkretne sklepe. Bila je informativna. Anketa naj bi bila namenjena le našim nadaljnjim pogovorom v društvu o etnologiji v šoli. Res je bilo več poskusov, v katerih smo se vedno vračali na začetek, namesto da bi šli korak naprej. Anketa pa je bila ilustrativna zato, ker je pokazala, da si dijaki in profesorji želijo več etnoloških tém, in to ne samo v "prostočasovnih dejavnostih". Zdi pa se mi, da smo etnologi pred štirimi leti zamudili možnost, da stroko umestimo kot šolski predmet.

- Zakaj mislite, da so prizadevanja društva in posameznih institucij (Slovenski etnografski muzej-SEM, Inštitut za slovensko narodopisje-INS) v začetku 60. let polagoma uplahnila? Ali inštitut še vzdržuje "poročevalsko mrežo" iz vrst učiteljev oz. kaj lahko znanstveno raziskovalna ustanova pričakuje od gradiva šolnikov?

Poročevalska mreža se je morda nekoliko zmanjšala, ni pa usahnila. Tako GNI kot ISN še vzdržujeta mrežo svojih informatorjev in dopisovalcev, saj so šolniki in drugi zelo koristni kot zbiralci gradiva, kot organizatorji snemanj na terenu in tudi kot raziskovalci. Včasih so v posameznih krajih edini popularizatorji etnologije, v katero vključujejo tudi učence in krajanje. Nekateri informatorji delajo zelo dobro, tudi strokovno. To smo lahko videli iz dijaških nalog, ki so jih napisali v okviru gibanja Znanost mladini. Etnološke teme so izgubile predznak "tujosti", "nazadnjaštva". Tako GNI kot ISN še danes vzdržujeta svojo "poročevalsko mrežo" in iz gradiva šolnikov nastajajo kvalitetna etnološka dela ali pa zbirke gradiva. Brez teh "poročevalcev" najbrž ne bi mogli pokriti cele Slovenije in veliko gradiva bi se izgubilo.

- Ali menite, da bi bilo potrebno uvesti etnologijo v OŠ kot nov samostojni predmet ali jo vključiti v okvire že obstoječih predmetov (katerih)? Kako naj bi izgledala kot

samostojni predmet?

Pri uvajanju etnologije v osemletko sem še nekoliko v dvomih, seveda če mislimo na samostojni predmet. Zdi se mi, da bi nekatere etnološke teme lahko vključili v pouk v tretjem ali četrtem razredu pri predmetu "spoznavanje narave in družbe". Toda za to morajo imeti učitelji izdelan program, ki bi ga morali narediti in predstaviti etnologi. Isto velja še za višje razrede, kjer je etnološke teme možno vključiti v pouk slovenskega jezika, glasbe, zgodovine, geografije. To sedaj delajo le posamezni učitelji. Če pa hočemo, da bodo vsi, mora biti program potrjen na Zavodu za šolstvo.

- Kdo naj bi poučeval etnološke vsebine in kako naj bi se primerno izobrazil? Tu mislim tako na učitelje kot na etnologue.

Če bomo nekoč dosegli, da bodo v osemletki vključene v program tudi etnološke teme, jih bodo pač poučevali slavisti, zgodovinarji, geografi..., ki pa se bodo morali dodatno izobraževati. Izobraževanja pa se bodo lotili šele, ko bodo etnološke teme predpisane in potrjene in razvidne v učnih programih za posamični predmet. Kar pa se tiče srednje šole, še vedno mislim, da bi morala biti etnologija samostojen predmet vsaj eno uro na teden, npr. v tretjem letniku. Poučeval naj bi etnolog in ne profesor kakšne druge stroke.

- Nekateri šole že sedaj zelo uspešno izven rednega programa vključujejo etnološke vsebine v pouk. Rezultat njihovega dela so razstave, ki se jih ne bi sramovali niti muzealci niti zborniki in revije, ki jih izdajajo. Večina teh prizadevanj je plod dolgoletnega truda iz lastne pobude. Kako menite, da bi te posameznike lahko animirali znotraj društva ali katerikoli druge ustanove?

Vemo, da nekateri učitelji prizadevno in kvalitetno delajo. S temi učitelji potekajo individualni kontakti, mislim pa, da bi jih bilo treba pritegniti v SED in jih vabiti na posvetovanja in predavanja. Opazil sem, da mnoge učitelje - ljubiteljske etnologue - skrbi, ker nimajo ustrezne izobrazbe in je preveč utopično želeli si, da bi Društvo pripravljalo neke vrste seminarje za te ljubitelje, nekaj takega kot prireja ZKOS. Učitelji si predvsem želijo konkretnih napotkov in se obračajo na posameznike v SED ali v inštitucijah. To je že nekaj.

- Kaj mislite o delovanju posameznih učiteljev, ki tudi sami izdajajo etnološke knjige?

Iz izkušenj bi rekel, da obstajata dve vrsti pedagoških delavcev. Eni so navdušenci - strokovnjaki, drugi pa le navdušenci s prenatlačeno čustveno noto. Ti slednji sicer veliko naredijo, vključno s škodo. Vendar jih ne bi že vnaprej izločil, saj bi ob strokovni pomoči lahko postali dragoceni sodelavci etnoloških inštitucij. Za obe skupini pa velja, da so sedaj prepuščeni bolj lastni iniciativi in samozobraževanju, saj zanje nimamo kakšnih krajših strokovnih izobraževanj. Nekega učitelja, ki ima že 20 ali 30 let pedagoškega dela, a je uspešen ljubiteljski etnolog, najbrž ne bi imelo smisla vključevati v redni študij na fakulteti. Ne vem pa, če zanje obstaja kakšen "skrajšan program" ali prilagojen študijski in izpitni sistem. Veliko učiteljev, ki v svojih krajih delajo na etnoloških programih, bi si želelo neke vrste "dopisnega" študija. Ta pa najbrž pri nas še ni mogoč.

- Značilnost nekaterih projektov, ki jih izvajajo šole in vsebinsko vključujejo dediščino, so preširoke teme, ki jih zmorejo učitelji, ne pa otroci, in usmerjenost ne samo v domače okolje, kar pri otrocih povzroči odpor. Na kakšen način in s kakšnimi metodami naj bi se etnologija vključevala v šolsko delo?

Na preobsežne teme sem naletel večkrat prav v nalogah iz gibanja Znanost mladini, ker so bili mentorji bodisi zgodovinarji, sociologi, umetnostni zgodovinarji. Do sedaj smo preobširnost reševali le z večkratnimi pogovori z mentorji. Dokler etnologija ne bo šolski predmet, se bodo take napake ponavljale.

- Zakaj mislite, da se nekateri učitelji etnološkega raziskovanja z otroki lotevajo na romantično nostalgichen način? Kakšne so vaše izkušnje?

Če se ga res lotevajo takó, je vzrok najbrž v nepoznavanju predmeta etnologije, kar pa ni čudno, saj se "nostalgiki" lotevajo dela pač le po svoji čustveni presoji in po občutku. Sicer pa je "romantično-nostalgichen" pristop medalja z dvema platema. Izkušnje so mi pokazale, da se ljubitelji večinoma lotevajo etnološkega dela "nostalgichen". Na začetku me je to motilo, potem pa sem uvidel, da je čustveni naboj sploh temeljni vzrok, da se ljudje lotevamo česar koli. Pri takem človeku lahko etnolog "nostalgijo" izkoristi kot motivacijo za delo, ob tem pa ljubitelja usmerja k znanstvenemu razmišljanju. Na jesenskem posvetovanju Etnologija in šola smo nekatere učitelje nekoliko razočarali, ker smo spregledali njihovo dobro voljo in entuziazem, ampak smo jih kar takoj po prstih, češ to pa ni znanstveno. Ti učitelji si znanstvenega mišljenja niso imeli kjer pridobiti, začeli so delati pač po notranjem občutku. Vedeti bi morali, da so prav čustveni vzgibi (različnih provenienc) sploh pripeljali te učiteljice v Cankarjev dom. Takšni razlogi so odločali tudi pri večini nas, ko smo se odločali za izbiro študija. Na začetku moramo čustveni vzgibi še kako upoštevati. Kakor me po eni strani sila moti romantična nostalgichnost v katerikoli znanosti ali pa pri pouku, pa mi je v določenih primerih ljubša kot pa npr. nedelo diplomiranih in formalno usposobljenih strokovnjakov.

Res pa je, da v etnologiji pa tudi slavistiki vedri in oblači veliko ljubiteljev in zagrizenih nostalgikov in vsevedov. Ti povzročajo škodo stroki, saj s svojim naglašenim populizmom pritegnejo veliko pozornost, in to neupravičeno. Njihova prednost pred etnologijo je silna aktivnost, dopisovanje po časopisih, celo izdaja knjig, ki so napaberkovane z vseh vetrov, brez najmanjšega dvoma v zapisano. Vse to je začinjeno še z veliko mero patosa, rodoljubja in blažene idilike. Ne vem, če za take ljudi sploh obstaja kakšno zdravilo, razen stalne strokovne kritike. To pa zahteva precejšnjo pisno aktivnost etnologov, s katero se pa večinoma ne moremo pohvaliti. Že dolgo pa me bega nekaj drugega: včasih etnologi sami ne spoštujemo dovolj znanstvenih prizadevanj svojih kolegov. Kako naj dobimo bitko proti ljubiteljskim šarlatanom, če nas posamezni etnologi kar prek medijev "nabodejo", da se ne znamo spustiti na (populistična) tla. Nič nimam proti poljudnemu pisanju, ki je sila potrebno, vendar se mi zdi škodljivo, da javno zavračamo znanstveno pisanje, ki ni za "množice". S tem si pljuvamo v lastno skledo.

- Kaj mislite o akciji SED Etnologija in šola?

O posvetovanju etnologija in šola še sedaj mislim to, kar sem mislil in povedal že pred časom. Kot pozitivno prvino je vsekakor treba poudariti trud organizatorjev (IO SED) in dobre referate sodelujočih. Žal je bilo poslušalcev relativno malo. To najbrž zato, ker imajo učitelji na leto toliko in toliko dni za izobraževanje, ki jih večinoma izkoristijo za svoj predmet. Nekateri ravnatelji zelo neradi puščajo učitelje na strokovna posvetovanja, nakateri vabila celo zadržijo in sploh ne pridejo do učiteljev. Spet drugi nimajo denarja, eni ne ljudi za suplenca, eni pa ne razumevanja. Na takšno šolsko "logiko" sem opozarjal že pred posvetovanjem, saj le redki učitelji obiskujejo seminarje, ki ne zadevajo njihovega

IZ OČI V OČI

predmeta. Zato so prišli zgolj "nostalgiki" in pa Ljubljančani. Nekoč je bilo rečeno, naj bi na tem posvetovanju tudi etnologi prislusnili mnenju in željam učiteljstva. Vendar so učiteljske želje precej pragmatične in tega nismo upoštevali. Šolska logika namreč pravi, "ko homo od zgoraj dobili namig za te in te etnološke teme, jih bomo obravnavali, hkrati pa bomo obiskovali tudi seminarje". Takrat, ko bodo etnološke teme "požegnane" od šolskih oblasti ali pa bodo morda že vključene v učni načrt, takrat se bodo na posvetovanju pojavili tudi učitelji. To so mi povedali učitelji lanske jesen in že leta 1982, ko sem delal anketo. Zato se mi v tem primeru zdi boljša druga pot: etnologi se moramo najprej med sabo dogovoriti, kaj sploh hočemo in kako vidimo etnologijo v šoli. S tem dogovorom in načrtom pa se bo potem treba podati na Ministrstvo. Če bo načrt odobren, bodo učitelji sami zahtevali t. i. dodatno izobraževanje za etnološke teme. Mislim, da bo brez etnološkega dogovora ostalo vse po starem, to je, da se bomo posamezni etnologi še naprej osebno srečevali s posameznimi entuziasti iz učiteljskih vrst, ki jim je etnološka tematika blizu ali pa vidijo nujnost njenega vključevanja v pouk. Napredka na tem področju ne bo, tudi če še v stotič priredimo posvetovanje Etnologija in šola, brez temeljnega pragmatičnega koncepta in brez védenja o njegovi realizaciji. Vedno se izgovarjamo, da so to pač začetki, da šele poskušamo in da šele "tipamo" učiteljski pulz. Veliko začetkov smo že imeli, tudi učiteljstvo smo že "otipavali" in še vedno začenjamo vse znova. To je neproduktivno. Če želimo imeti etnologijo le kot "prostočasovno dejavnost" za ljubitelje, potem so takšna posvetovanja več kot dovolj. Če pa želimo kaj več, potem je treba upoštevati zelo jasno "logiko" šolstva. Ta pa zahteva od etnologov nekaj več.

- Kakšen je odnos med domoznanstvom in etnologijo v šoli?

Domoznanstvo, če bi obstajal kot predmet, bi bil lahko odskočna deska za etnološke teme na nižji stopnji osemletke. O domoznanstvu samem je bilo več povedano že na posvetovanju, ki smo ga imeli pred leti v Ljubljani, kjer smo videli, da ga nekateri etnologi upoštevajo, nekateri pa so še vedno precej skeptični do njega. Ni mi čisto jasno, zakaj ta skepticizem, saj so lahko domoznanske razprave še kako dobrodošle etnologom.

- Kje vidite stik med etnološko dediščino in otroško ustvarjalnostjo?

Povem naj najprej primer iz ljudskega pesništva, s katerim se ukvarjam. Pri lastnih otrocih sem videl, da so jim v vrtcu in v nižjih razredih osnovne šole povzročale težave pesmi, ki so se jih učili. Te avtorske pesmi v učbenikih so glasbeno in tekstovno precej izumetničene. Otroške naj bi bile le zato, ker so "otročje". Nekatero ljudske pesmi pa so otrokom bližje in bolj domače, zaradi strukture, vsebinske, verzne in melodične. Vendar naši učni programi to premalo upoštevajo. Na to opozarjajo le naši kolegi etnomuzikologi in ti tudi veliko pišejo o otroški ustvarjalnosti in naši dediščini. Skratka, otrok bi se spontano, nenasilno in na nezoporni način lahko srečal z našo dediščino že v najzgodnejših letih, kasneje pa bi do naše ljudske kulture ohranil neki normalen odnos ali mu ta vsaj ne bi bila tuja. To pa ne velja le za ljudsko duhovno, ampak tudi za materialno kulturo.

- Ali smo etnologi dovolj aktivni pri vključevanju etnologije v osnovno šolo?

V celoti gledano premalo. Če pogledamo aktivnosti in tudi delo nekaterih naših kolegov etnologov, ki so veliko naredili za približevanje etnološke dediščine otrokom, potem je ta aktivnost zgledna. Če primerjam število etnologov

s številom samoiniciativnih učiteljic, potem se mi zdi, da je ta aktivnost premajhna. Če pa sodim po nekaterih naših sestankih, kjer smo govorili, ali naj etnološke teme vključimo v pouk in kako, pa sem spet v dvomih. Veselijo pa me tiste kolegice in kolegi, ki načrtno sodelujejo s šolami in so na tem področju ogromno naredili. To smo lahko videli tudi na posvetovanju Etnologija in šola.

- Kje se vam zdi, da je večji interes za vključevanje, s strani učiteljev ali etnologov?

Čeprav poznam veliko zagnanih učiteljic, ki se samoiniciativno lotevajo etnoloških tém tako pri pouku kot v krožkih, ne bi precejeval interesa učiteljstva nasploh. Ta je glede na njihovo številčnost zastrašujoče majhen, bodisi da deluje tista znana "logika" bodisi da gre za neinformiranost. Dosedanje etnološke aktivnosti kažejo, da etnologi kažejo večji interes za vključevanje svojega predmeta v šole. Ob tem interesu pa stalno opozarjam, da pri etnologih škriplje formalna, organizacijska plat.

- Kakšne so vaše vizije v zvezi z etnologijo in šolo?

Moja želja, ki pa je zares šele vizija, je, da bi postala etnologija vsaj v srednji šoli redni predmet. Ob tem pa že slišim bučno negodovanje mlajših kolegov, toda ta neutemeljeni hrup me (za zdaj) še ne moti. Jasno mi je nekaj: bil sem zadnja generacija osnovnošolcev, ki smo imeli še predmet domoznanstvo, hkrati pa sem bil v prvi generaciji srednješolcev, ki smo v gimnaziji dobili umetnostno vzgojo (likovno in glasbeno). Vse, kar vem o moji "ožji domovini", sem lahko izpeljal iz domoznanstva. In vse, kar vem o umetnostih slogih, o slikarstvu, kiparstvu, glasbi, sploh o umetnosti, vem iz gimnazije oz. od pouka umetnostne zgodovine. Prav zaradi tega predmeta ne hodim danes neprižadet mimo katedral, slikarskih razstav in koncertov. Šolski predmet mi je pomagal oblikovati odnos do lepega in do skrivnosti umetnosti, ki jo doživim močneje, če jo vsaj nekoliko poznaš. To spoznanje naj prenesem na etnologijo: če hočemo, da mladi ne bodo šli mimo etnološke dediščine neprizadeto, jim moramo omogočiti spoznavanje te dediščine, kar bi bilo najbolj smotno z etnologijo kot šolskim predmetom. Pri tem pa ne mislim nostalgično zgolj na prežitke iz duhovne in materialne kulture, ampak na splošno zavest o nas samih, o našem načinu življenja in mišljenja. Mladi bi morali pač poznati vse te vzvode, ki delujejo v načinu življenja in v ljudski kulturi. Brez etnologije marsičesa ne morejo razumeti. Zato se mi zdi, da mora postati etnologija pač "obvezen" predmet, ki dijaka popelje v zavedanje o nas samih. Smo pač taki, da brez obveznega predmeta ne gre, če hočemo imeti vsaj minimalno znanje o nečem. Védenje o etnologiji in etnoloških stvareh si lahko pridobijo samoiniciativno oz. fakultativno le redki dijaki, za večino pa so, grobo rečeno, šole in redni učni program. Nisem še slišal, da bi komu prišlo na misel, da je zgodovina npr. popolnoma nepotrebna in naj bo zato le izbirni predmet ali pa jo je treba vključiti v "prostočasovne dejavnosti". Kdor bi kaj takega predlagal, bi ga imeli za norega, če pa kdo tak status predlaga za etnologijo, ga moramo imeti za "naprednega". Žalostno je, da taki "naprednjaki" ne sedijo na raznih komitejih in na Zavodu za šolstvo (tam so liberalci), ampak so med nami, med etnologi. Kdor more razumeti, naj razume, jaz ne. Zato tudi ne razumem tiste tragikomične diskusije o etnologiji v šoli, ki smo jo imeli pred leti v Topolšici.

Vprašanja sestavili Mojca Ramšak in Nena Židov, Marko Terseglav pa je nanje odgovoril pisno 1. 2. 1995.

Nataša Konestabo

PROJEKTNO DELO OSNOVNE ŠOLE ČRENŠOVCI. OD LANU DO PLATNA

30. 1. - 1. 2. 1994

Na OŠ Črenšovci so se tokrat odločili na pedagoško in vsebinsko pestrejši način stimulirati ustvarjalnost svojih učencev in postrugati po spominu še zadnjih pričevalcev in nosilcev tkalskega izročila ter s pomočjo njihovih pripovedi, demonstracij, strokovne literature in leposlovja rekonstruirati njihova znanja in jih večmedijsko predstaviti v jeziku današnjega časa (projektna naloga, razstava, videofilm, objave mladih novinarjev v dnevem in lokalnem časopisu).

Projektna tema ni bila izbrana naključno, saj se je prav na območju današnje nove občine Črenšovci tkalsko znanje kot hišna dejavnost in obrt ohranilo najdlje. To potrjujejo tako podatki iz kartoteke terenskih zapisov Pokrajinskega muzeja Murska Sobota kot tudi ustno izročilo prebivalcev tistih ravninskih vasi, katerih pglavitna gospodarska dejavnost je bila poljedelstvo in ki so kupovali platno od tkalcev s širšega črenšovskega območja še v letih takoj po 2. svetovni vojni (Trnje, Žižki, Velika Polana), ter nenazadnje literarna pričevanja Miška Kranjca. Do začetka 70. let so tkali le še v Veliki Polani.

Hkrati je bila tema zasnovana dovolj na široko, da je omogočala enakovredno vključevanje in sodelovanje učiteljev na predmetni stopnji in etnologa. Učitelji so v skladu s svojim predmetom v teh dneh pripravili različne delavnice. Tako so učenci:

- v likovni delavnici predstavili likovno motiviko brisač iz bližnje okolice,
- v tehnični delavnici so si ogledali teritvene in tkalske naprave v lendavski zbirki, jih narisali in izdelali miniaturne posnetke trlice, kolovrata, statev,
- v glasbeni delavnici so zapisovali ljudske pesmi (šaljivke, zbadljivke), s katerimi so si predice krajšale zimske večere in trlje zbadale, predvsem moške obiskovalce,
- v literarni delavnici so posegli po besedilih piscev, ki so vsa ta znanja vključili v vsakodnevne življenjske situacije in jih prenesli v literaturo,
- v biološki skupini so analizirali razmere za gojenje lanu v okviru osnovne šole.

Mladi novinarji so se priključili delu posameznih skupin, svoja opazovanja so ob koncu strnili in jih objavili v dnevem in lokalnem časopisu. Delo terenskih skupin je spremljala tudi ekipa Murskega vala, lokalne radijske postaje, ki je izročilo predic v pokrajini posvetila posebno oddajo.

Etnologov prispevek se je kazal v organiziranju terenskega dela in pripravi vprašalnika, ki je že zaradi prilagoditve osnovnošolski stopnji in predhodnega (ne)poznavanja tematike temeljil na topografskem popisu ustreznih znanj in stopnje ohranjenosti v današnjem času.

Skupino za popisovanje predmetov, ki so jih učenci ob tej priložnosti prinesli od doma, sem seznanila s pojmom muzejske inventarizacije. Muzejske kartotečne liste smo prilagodili njihovim potrebam, tako da so nanje vpisovali ime in narečno ime, izvor (ime, priimek, naslov učenca) in leksikalno opredelitev predmeta iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika. Za podobne prihodnje projekte ali razstave so si tako ustvarili potrebno evidenco.

Sama bi morala prevzeti vodenje etnološke skupine z dvajsetimi učenci. Zato sem predlagala zainteresiranim učiteljem, da prevzamejo del terenskega dela z že izdelanim vprašalnikom. Zastavljen je bil tako, da je bil razumljiv tudi nepoznavalcu, saj so posamezni sklopi vprašanj sledili zaporedju opravil čez celo leto (gojenje, namakanje, sušenje lanu - teritev lanenih vlaken - preja lanenega prediva). Delo etnološke skupine smo tako razbremenili in racionalizirali. Tudi zato, ker smo morali z vsemi dejavnostmi končati v dveh dneh, dnevna obremenitev učencev pa ni smela preseči štirih šolskih ur.

Odklonilni odnos učencev do dediščine starih staršev, ki sem ga sicer pričakovala, čeprav ne v tolikšni meri, kot se je izkazalo, bi lahko predvsem zaviral izvedbo terenskega dela. Zato smo jim približali projektno temo z videoprojeksi o gojenju lanu in tkalski dejavnosti na Slovenskem. Za učence sem pripravila uvodna predavanja o etnologiji in delu etnologa v muzeju, ki sem jih vizualizirala s projekcijo diapozitivov.

Na tej stopnji učenci še niso zmožni sintetičnega mišljenja, zato sem jim predavanja popestrila z zanimivostmi iz vsakdanjega življenja, ki jim je najbližje in katerega del so tudi sami (za pusta našemljeni "dinozavri", "ninje") zanimivi pa so tudi etnologu na terenu. Tematika se jim je zdela dovolj privlačna še zato, ker se z zgodovino in geografijo srečujejo v šoli, "tovaršice za etnologijo" pa še niso poznali.

V naši skupini smo iskali vzroke za pojav tkalske obrti prav v teh krajih in njen zaton, primerjali ponudbo in povpraševanje po izdelkih iz domačega platna nekoč in danes, gibanje cen domačega platna in socialni status tkalcev. Pri delu smo posneli edino tkalko v Prekmurju, ki nam je prikazala tkanje na tehnološko najzahtevnejših navadnih ročnih statvah z ležečo osnovo. Uporabila je najosnovnejšo platnovo vezavo. Za boljše razumevanje samega postopka nam je predstavila najpreprostejšo pripravo za prostoročno tkanje, kjer so niti pritrjene z bucikami na mehko osnovo. Tkalska tehnika je dovolj enostavna, saj zahteva zgolj leseno ali kovinsko pretikalno, spretne prste in malo poguma.

Izkazalo se je, da je svoje znanje nasledila od svoje mame v rojstni vasi na Goričkem ob madžarski meji, odkoder se je primožila v te kraje. To potrjuje ugotovitev, da se je v madžarskih družinah tkanje dedovalo po ženski liniji, medtem ko so v slovenskih vaseh okoli Črenšovec tkali predvsem moški. Tkalska dejavnost se je pojavila povsod tam, kjer druge oblike človekove dejavnosti in težke socialne razmere niso nudile dovolj za preživetje (slabša kvaliteta zemlje, številčnost družin).

Primerjava preteklega obdobja z današnjim kaže na dejstvo, da je ponudba odvisna od povpraševanja, nanj pa vplivata čas in družba. Tako je imel v preteklosti tkalec delo čez vse leto, saj je bilo domače platno trpežno in vsesplošno uporabno v kmečkem gospodarstvu, kjer se je še sejal lan. Ljudje so nosili tkalcu doma spredene lanene niti. Iz slabšega prediva so tkali ponjave in vreče, medtem ko so konec šestdesetih let za vsakodnevno hišno uporabo iz boljšega prediva tkali le še posteljnino, tekače, namizne prte, brisače in prtice, ki so jih v krasilne namene vezli. Najhitreje je prišlo do zamenjave domačega platna s

cenejšim industrijskim v praznični noši ljudi.

Ne glede na to, da je cenejše industrijsko blago že v času med obema vojnama izpodrinilo uporabo domačega platna v vsakdanji noši, se njegova cena očitno vedno zviša v ekonomsko in socialno negotovih časih. Tako je bilo v času takoj po drugi svetovni vojni, ko je primanjkovalo blaga in živil, in tako se njegova cena dviga tudi danes, kar narekuje predvsem modna industrija z oživiljanjem etno-podobne in zahodna eko-histerija, ki priporoča nošnje naravnih zračnih materialov. Pri tem pa moramo upoštevati, da se, po besedah tkalke, samo izdelovanje domačega platna, se pravi surovine, ne izplača, ker ročno delo pri nas še nima prave veljave, samo tkanje pa je telesno naporno, saj od tkalca zahteva nekajurno delo v prisiljeni držji. Največje povpraševanje pa je prav po gotovih modnih oblačilih iz lanenega platna.

Med pogovori z domačini se je izkazalo, da so učenci svoj odnos do dediščine polpreteklega obdobja zgradili po vzoru svojih staršev, ki so odslužene predmete razstavili po podstrešjih, če jih že niso prodali starinarjem iz Avstrije. Odsluženim starinam, ki so brez prave vrednosti jemale prostor, pač ni bilo težko postaviti cene.

S to projektno nalogo imajo učenci OŠ Črensoveci priložnost prikazati staršem drugačno vrednotenje kulturne dediščine, kot je značilna za čas družbeno-gospodarske okoliščine, v katerih so živeli njihovi starši.

Ohranjenemu spominu in znanju navkljub pa se zdaj pred etnologa postavlja problem ustrezne predstavitve izročila tkalcev in predelovanja lanu v novi postavitvi zbirk Pokrajinskega muzeja v Murski Soboti, ki naj bi preseгла statično "nepovednost" razstavljenih muzealij in končno opozorila na oblikovno in vsebinsko mnogoterost tekstilij, ki jih hrani etnološka zbirka.

Polona Sketelj

DVOJEZIČNO ŠOLSTVO NA JUŽNEM KOROŠKEM V AVSTRIJI

Že nekaj let raziskujem različna vprašanja življenja slovensko govorečih Avstrijcev na južnem Koroškem v Avstriji. Del raziskovalnega dela na tem območju sem namenila tudi kulturnemu udejstvovanju slovensko govorečih Avstrijcev, založništvu,¹⁾ sistemu izobraževanja, sodobnim govornim situacijam in drugim aktualnim vsebinam kulturnega, družbenega, gospodarskega in političnega dogajanja na dvojezičnem ozemlju. Oktobra 1993 sem pričela zbirati podatke za etnološko diplomsko nalogo o vasi Globasnica v Podjuni. Rezultat mojega dela je diplomatska naloga z naslovom Na stiku dveh kultur in s podnaslovom Med delovnim in prostim časom v Globasnici.²⁾ V njej sem prejšnja spoznanja o življenju na stiku dveh kultur združila z novimi, in sicer z namenom, da bi na konkretnem primeru ene od koroških vasi prikazala življenje na dvojezičnem ozemlju južne Koroške. V nadaljevanju na primeru Globasnice navajam nekaj splošnih podatkov o dvojezičnem šolstvu na južnem Koroškem.

V globaški ljudski šoli se je redni pouk pričel že leta 1790. Prvi učenci so prihajali iz Globasnice in sosednjih Male vesi, Čepič, Štebna, Podjune, Slovenije, Podgore in Večne vasi³⁾. Do leta 1869 je imela nadzor nad šolo Cerkev, od tega leta naprej pa prosvetne oblasti. Te so počasi ukinile zametke slovenskega šolstva in začele uveljavljati

utrakvistično šolo. Slovensko govoreči otroci so se v tej šoli morali naučiti nemščine, saj naj bi slovenščino poučevali le v prvih razredih, dejansko pa so jo izrabljali za ponemčevanje. Sprva je bila globaška ljudska šola tri-razredna, leta 1901 je pridobila še en razred. Naslednja štiri leta so učenci nadaljevali šolanje v Pliberku, Celovcu ali Velikovcu. Po prvi svetovni vojni in plebiscitu so se razmere v šolstvu zaostrele na vsem ozemlju južne Koroške. Slovensko šolsko društvo je skušalo obnoviti slovensko šolstvo, vendar ni uspelo. Leta 1938 na Koroškem že ni bilo več utrakvističnih šol. Samo v tem letu so slovensko govoreči Avstrijci izgubili 67 dvojezičnih šol, izginil je slovenski abecednik, prepovedana je bila latinica, veliko slovenskih učiteljev pa je bilo premeščenih v druge kraje. Učenci se spominjajo, da so učitelji le preklinjali v slovenščini, redki pa so jo uporabljali tudi pri razlagi težje razumljive snovi. Med vojno so poučevali izključno le v nemškem jeziku. Leta 1942 se je morala globaška šola preseliti iz svojih prostorov, nemestili so jo v župnišču in zasebnih hišah. Šele ko so leta 1949 vojaki odšli iz Globasnice, se je šola ponovno preselila v svoje prostore. Tudi v drugih krajih južne Koroške med vojno niso bile razmere v šolstvu dosti boljše.

Leta 1945 je bil storjen velik korak naprej za slovensko šolstvo na južnem Koroškem. Tretjega oktobra 1945 je začasna koroška deželna vlada izdala odredbo, ki je določala obvezne dvojezične ljudske šole na vsem ozemlju južne Koroške. Dvojezična šola se je razlikovala od prejšnje utrakvistične šole, saj so se v njej učenci učili obeh deželnih jezikov. Od tedaj je bila tudi globaška ljudska šola obvezna dvojezična ljudska šola. Leta 1951 je prišla pod vodstvo svetovalcev za dvojezično šolstvo na južnem Koroškem. Po podpisu avstrijske državne pogodbe leta 1955 so se razmere na področju šolstva zopet zaostrele. Leta 1958 je tedanji deželni glavar z odlokom ukinil splošno obvezno dvojezično šolstvo. Oktobra istega leta so obnovili utrakvistično šolo za otroke, ki so jih sicer starši odjavili od dvojezičnega pouka, vendar niso dovolj dobro razumeli nemško, da bi lahko v tem jeziku spremljali pouk. Dvojezični pouk se je tedaj dejansko omejil na fakultativno raven. Odloku je sledil pritisk organizacij, združenih v Kärntner Heimatdienst, ki so skušale doseči organizirano odjavljanje šoloobveznih otrok od dvojezičnega pouka. Podatkov, koliko otrok so starši tedaj odjavili od slovenskega pouka, za Globasnico nimamo, vendar lahko iz ustnih virov sklepamo, da je bila prijava otrok k dvojezičnemu pouku zlasti za socialno odvisne starše velika ovira. "Ko je oče delav pri grofu in takrat

1) Slovenski knjižni trg v Avstriji obravnavam v diplomski nalogi z naslovom Pomen slovenske literature in slovenskega založništva za kulturno in jezikovno podobo južne Koroške in podnaslovom Raziskava slovenskega knjižnega trga na južnem Koroškem v Avstriji, ki sem jo zagovarjala novembra lanske leto na Oddelku za bibliotekarstvo na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

2) Naloga je bila zagovarjana 23. 2. 1995.

3) Vse našteje vasi poleg Strpne vasi sodijo v občino Globasnica.

ko sem jaz v šolo šov, me je prijavi k dvojezičnemu pouku. Grof mu je takrat šov in mu rekev, če hočeš, da boš pri nas še naprej delav, potem ga odjavi. On je takrat rekev, bom pč delo zgubiv, in je res delo zgubiv. Jaz sem mu danes hvaležen. Oče je šov takrat v ano fabriko delat in nas je vse otroke prijavi k dvojezičnemu pouku."

Danes lahko učenci v globaški ljudski šoli obiskujejo dvojezični pouk ali pouk v nemškem jeziku. Dvojezični pouk poteka v prvih treh razredih, nato pa se nadaljuje v nemškem jeziku. Globaško ljudsko šolo obiskujejo učenci iz vse občine, od leta 1978 naprej hodijo v Globasnico v šolo tudi otroci iz Strpne vasi, ki so prej hodili v Šmihel. Leta 1977 so v vasi dogradili novo šolsko poslopje.

Na vsem ozemlju južne Koroške je štiriinosemdeset dvojezičnih ljudskih šol. Po končani tiritletni ljudski šoli lahko učenci nadaljujejo šolanje na štiriindvajsetih glavnih šolah, kjer pouk slovenščine obiskujejo kot glavni predmet (štiri ure na teden), kot izbirni predmet (namesto angleščine) ali pa fakultativno. Slovensko govoreči učenci se lahko izobražujejo na Dvojezični zvezni trgovski akademiji v Celovcu, Višji šoli za gospodarske poklice Zavoda šolskih sester v Šentpetru, Strokovni kmetijsko-gospodinjski šoli v Št. Rupertu pri Velikovcu in od leta 1957 na Zvezni gimnaziji za Slovence v Celovcu. Izobraževanje dvojezičnih učiteljev poteka na Pedagoški akademiji v Celovcu.

Med šolanjem se učenci seznanijo tudi z nekaterimi vsebinami, ki sodijo v etnologijo. Zlasti pri pouku zgodovine, zemljepisa in delno tudi slovenščine oziroma nemščine spoznavajo zgodovino in šege svojega kraja. V ljudskih šolah organizirajo skupaj z učitelji miklavževanje,

božičnice, pustovanje in nekatere druge prireditve ob praznikih. V Globasnici vsako leto učenci dvojezične ljudske šole skupaj z otroki, ki obiskujejo dvojezični vrtec, na dan svetega Mihaela (29. novembra) nosijo po vasi luči, ki jih izdelajo sami v vrtcu in ljudski šoli. Naredijo jih iz barvastega papirja, ki ga oblikujejo v podobe živali ali preproste stožčaste lanterne. V notranjost tako izdelane podobe dajo sveče, lanterno obesijo na tanko vrvico ali elastiko in jo nosijo v procesiji po vasi. V procesiji hodijo le otroci, starši in vzgojitelji dvojezičnega otroškega vrtca. Med obhodom pojejo pesmi v slovenskem in nemškem jeziku. Luči, ki jih nosijo, verjetno simbolizirajo luč, ki jo je sveti Mihael spet prižgal čevljarjem, tkalcem, krojačem, šiviljam, ki so ta dan hodili na štero. Čeprav otroci največkrat ne poznajo pomena tega praznika ga ohranjajo ob spodbudah učiteljev. Po štiritletni ljudski šoli spoznavajo življenje na dvojezičnem ozemlju južnem Koroškem tudi s krajšimi raziskovalnimi nalogami. Dijaki Zvezne gimnazije za Slovence tako vsako leto obišejo eno od vasi na dvojezičnem ozemlju južne Koroške. Zbornik, ki ga izdajo, je prikaz sodobnega življenja v preučevani vasi.⁴⁾ Kljub vsem prizadevanjem pa je etnologija v dvojezičnih šolah na južnem Koroškem še vedno premalo prisotna. Etnološke vsebine v učnem programu bi morale prispevati k boljšemu poznavanju obeh kultur na dvojezičnem ozemlju južne Koroške in življenja Slovencev na celotnem slovenskem kulturnem prostoru.

⁴⁾ Slovenska gimnazija se vsako leto pobrati z eno od vasi na južnem Koroškem, s katero med letom intenzivneje sodeluje. Del tega sodelovanja je tudi omenjena raziskovalna naloga.

Rajko Muršič:

TEZE ZA ETNOLOGIJO V ŠOLAH¹⁾

1. Vsako obdobje prevrednotenja vrednot prinaša prevrednotenje temeljnih izobraževalnih vsebin, saj je šolski sistem socializacijska institucija, ki iz otrok dela ljudi, iz ljudi pa državljane. Šola kot ideološki aparat države ne visi v zraku. Ob formiranju nove države - jasno - potrebujemo tudi nove vzgojno-izobraževalne poudarke. In ker smo dobili nacionalno državo, potrebujemo šolo z nacionalno pomembnimi in relevantnimi vsebinami.

2. Jasno je, da je v strateškem interesu etnološke stroke, da bi se prebila v šolske programe. Gre za delovna mesta, afirmacijo etnološke stroke in nenazadnje tudi zaželen kvalitativni vzpon same etnološke dejavnosti na Slovenskem.

3. Ker vem, da bodo na "nacionalni" pomen poznavanja kompleksne kulturne dediščine tega okolja opozarjali ostali kolegi, ne bom posebej načenoval tega problema. Kljub vsemu pa je smotno razmišljati predvsem o načinu realizacije te "vélike" ideje.

a. Etnologija kot posebni predmet v okviru osnovne šole je popolna iluzija. Ne samo zato, ker odgovorni za pripravo šolskih predmetnikov te zamisli ne bodo potrdili, ampak predvsem zato, ker so otroci v sedanji šoli strahotno preo-

bremenjeni. Širitev ur ne pride v poštev, zato vidim na nivoju osnovne šole le dve morebitni rešitvi:

a.1. Podtakniti etnološke vsebine obstoječemu korpusu predmetov. Žal ne vem, kako je s tem v tem trenutku v osnovnih šolah, toda ob debatah o vključevanju verouka ali vsaj religioznih znanj ter širitvi ur zgodovine in še česa je stvar verjetno jasna: etnologi bi lahko bili edini, ki bi zmogli ponuditi sintetičen pogled na t.i. duhovno kulturo. Toda cilj na več, a o tem kasneje.

a.2. Še bolj spodbujati doslej dokaj uspešne metode izven- oziroma obšolskega krožkastega dela z otroci. Morebiti dodati še vodena predavanja, ki bi jih pripravljali posamezniki ali inštitucije. Izkušnje Mire Omerzel-Terlep so lahko kažipot.

b. Etnologijo je mogoče umestiti tudi v nekatere srednješolske programe.

b.1. Kakršenkoli predmetnik na srednjih gostinskih, trgovskih šolah, morebitnih šolah za turizem, tudi na agronomskih srednjih šolah, in prav tako na morebitnih višjih šolah ali akademijah, posvečenih t.i. terciarnemu sektorju (turizmu, gostinstvu, trgovini...), je brez etnologije preprosto nekonsistenten.

b.2. V gimnazijskem korpusu posebnega predmeta etnologije zopet ne kaže forsirati, zato pa toliko bolj potrebujemo nekatera znanja, ki jih lahko ponudi le etnologija: pri zgodovini naroda in svetovni zgodovini ter pri geografiji in filozofiji. Toda te vsebine - razen pri nacionalni zgodovini - ne morejo biti zgolj etnološke, ampak se razširijo v antropološke.

In tu smo pri zaključni točki:

¹⁾ Teze so bile predstavljene na posvetu Slovenskega etnološkega društva v Topolšici 3. decembra 1992.

4. Antropologijo v šole

Vračam se na izhodiščno tezo o šoli kot ideološkem aparatu države. V trenutku, ko vstopamo v Evropo, se nas lotevajo tudi virusi različnih evro-ksenofobij in le antropološko seznanjanje z drugačnostjo lahko omogoča normalne socializacijske ne-ksenofobične učinke. To pa je gotovo stvar, ki je ne samo nacionalnega, ampak tudi eksistenčnega občečloveškega pomena. Šele na podlagi antropološke orientacije, v kateri je naša drugačnost - drugačnost

naše kulture - vrlina, za katero velja skrbeti in jo poznati, ker je temelj identifikacije v sicer pluralnem svetu različnosti, vendar nujno zunaj delovanja vrednostnih sodb v zvezi z drugimi kulturami, lahko zaokrožimo neki ne zgolj formalni okvir korpusa znanja, ki ga moramo predlagati pedagoškim strokovnjakom v premislek.

5. To pa bo mogoče samo ob bolj agresivnem nastopanju stroke v sedmi sili, torej v medijih.

Slavko Kremenšek

POLONISTKA IN ETNOLOGINJA BOŽENA ANTOSZCZYK - UČITELJICA LETA

Pomisel na našo nedokončano razpravo o domoznanstvu in na akcijo Etnologija v šoli me tako rekoč obvezno spomni na izkušnjo s Poljske.

Bilo je pred leti, ko me je ob obisku v Łódzu kolegica prof. Ostromecka priključila skupini tujih slušateljev poljskega jezika, ki je krenila na enodnevno ekskurzijo na relaciji Łódz - Sieradz. Kot je verjetno pri tovrstnih skupinah dokaj običajno, če ne kar obvezno, smo se po vrnitvi ustavili še v Wojslawicach, na kmetijski šoli, na kateri uči poljščino profesorica Božena Antoszcyk.

Poljščino je gospa Antoszcyk študirala v Łódzu, naknadno tudi etnologijo. Ni ostala na univerzi, čeprav so jo vabili, ampak se je vrnila na "teren". In tu deluje. V starem šolskem poslopju je z generacijami svojih učencev izoblikovala regionalni šolski muzej, v katerem imajo mimo etnološke podobe šolskega okoliša svoje mesto še druge domoznanske teme. Jezikovni pouk najneposredneje

povezuje z etnološko in siceršnjo domoznansko prakso. In z ljudsko pesmijo; pravijo, da se vsaka njena učna ura začne s petjem. Z učenci zbira najrazličnejše predmete, fotografije in drugo gradivo za muzejske zbirke, zbrano gradivo in znanje z njimi preizkuša in oživlja po izboru. Prek učencev vzdržuje pristne stike s starši in drugimi sovaščani. Udeležuje se njihovega življenja, praznovanj. Svoj pedagoško-etnološko-domoznanski eros je prenesla tudi na hčerko in moža.

Gospa Božena Antoszcyk je na našo pobudo obiskala Slovenijo v skupini poljskih kolegov iz Łódza, s katerimi smo se zbrali na enem od simpozijev, ki jih prirejamo izmenično pri nas in na Poljskem pod imenom Stičišča. Stacionirani v Kobaridu smo tedaj obiskali še nekatere druge bližnje kraje. Med drugim Šentviško planoto. Že zavoljo drugačnosti od poljskega ravninskega sveta je gospo Boženo v slovenskem gorskem svetu intenzivno zanimalo prav vse. Odkrivala pa je tudi paralele.

Proti koncu leta 1994 je s Poljskega prišla vest, da je profesorica Božena Antoszcyk dobila naziv "učiteljica leta". Visoko priznanje, za katerega ji seveda iskreno in toplo čestitamo. Ker ob omenjenem obisku pri nas ni bilo priložnosti, da bi organizirali srečanje s širšim krogom slovenskih etnologov ali celo za etnologijo zainteresiranimi šolniki, bi to kazalo nadoknaditi. Prepričan sem, da bi nam bila gospa profesorica pripravljena nadrobneje spregovoriti o skrivnostih razmerja med etnologijo in šolo, ki jih očitno pozna dobro kot redkodko.

RAZPIS ZA PODELITEV MURKOVEGA PRIZNANJA IN MURKOVE LISTINE ZA POSEBNE DOSEŽKE V ETNOLOGIJI NA SLOVENSKEM ZA LETO 1994

Na podlagi pravilnika o podeljevanju Murkovega priznanja in Murkove listine za posebne dosežke v etnologiji na Slovenskem, ki je bil sprejet na izrednem občnem zboru SED 15. marca 1994, objavljamo razpis za podelitev priznanja in listine za leto 1994.

Pri predlogih upoštevajte naslednja temeljna izhodišča za podelitev priznanja in listine:

- Priznanje in listino prejme posameznik ali ustanova, ki s svojim delom prispeva k uveljavljanju slovenskih etnoloških spoznanj in spoznanj tujih etnologij o Sloveniji. Priznanje ali listino lahko prejmejo domači ali tuji strokovnjaki s področja etnologije, domači in tuji posamezniki, ki natem področju delujejo ljubiteljsko oziroma posamezne strokovne in ljubiteljske ustanove ter društva (2. člen pravilnika).

- Med posebne dosežke v etnologiji na Slovenskem, za katere se podelujeta priznanje in listina, štejejo:
- Izjemni etnološki znanstveni in raziskovalni dosežki posameznikov, skupin ali ustanov / velja za podelitev Murkovega priznanja.
- Dosežki, ki jih zaokroža življenjsko delo posameznikov / velja za podelitev Murkovega priznanja.
- Dosežki na področju etnološke vede na Slovenskem (ali o Sloveniji) v preteklem letu / velja za podelitev Murkove listine (3. člen pravilnika).

Podpisane predloge z utemeljitvami pošljite do 3. aprila 1995 na naslov: Slovensko etnološko društvo, Komisija za Murkova priznanja, Zavetiška 5, 61000 Ljubljana.

Predloge bo pregledala in ocenila Komisija za Murkova priznanja in na občnem zboru v Muljavi podelila po eno priznanje in listino.

Helena Ložar-Podlogar

Akademik

dr. NIKO KURET:

(24. aprila 1906 - 25. januarja 1995)

ODŠEL JE IN VENDAR BO OSTAL Z NAMI

Dr. Niko Kuret
(foto: Carmen Narobe, 1989)

Tri mesece še in prestopil bi prag v svoje devetdeseto leto. Toda določeno je bilo drugače: skromno, kakor je živel, je 25. januarja letos za zmeraj odšel naš spoštovani in dragi gospod akademik dr. Niko KURET. Nismo še povsem dojeli, saj je v stroki in v inštitutu za slovensko narodopisje pustil toliko dragocenih sledi, toliko spomina, da še vedno živi in bo še naprej živel z nami.

Na jurjevo 1906 je v Trstu pogledal v ta, zanj ne vedno pomladni svet; enajstletni se je moral pred vojno viхро s starši umakniti v zaledje, na Štajersko. V domovini svoje matere je preživel srednješolska leta, končal 1926. gimnazijo v Celju, se odločil za študij romanskih jezikov in primerjalne književnosti na univerzi v Ljubljani in po štirih letih diplomiral. Kljub temu, da je mladega profesorja vleklo v gledališko vedo, se je odločil za pedagoško delo na gimnaziji v Kranju. Pod Živkovičevo diktaturo (1933) je ostal brez službe in je poslej svoji družini štiri leta služil kruh v založništvu in pri radiu, veliko prevajal, zasnoval zbirki *Ljudske igre* in *Ljudski oder*, pri vsem tem raznolikem delu pa se je, razumljivo, vedno znova srečeval z ljudsko kulturo, vznemirjala ga je narodopisna problematika in tako je med vojno postal ponovno študent: pri prof. Županiču je vpisal "etnografijo z

etnologijo", 1946. diplomiral, leta 1956 pa zagovarjal doktorsko disertacijo "Zazibalne koleda na Slovenskem". Po drugi vojni se je vrnil na srednjo šolo, bil premeščen v Novo mesto, svojo pedagoško kariero pa zaključil na gostinski šoli v Ljubljani. Pol v šali, pol zares je o teh letih govoril kot o svoji "sibiriji". Vendar pa je tudi tja prinesel veliko njemu lastne toplino (s kakšnim odkritim veseljem so ga pozdravljali njegovi nekdanji dijaki, ki smo jih ob terenskem delu srečevali v raznih hotelih, motelih in restavracijah, ko smo si šli "dušo privezat" tja "kjer Bog roko ven moli", kakor je imel navado reči!). Dijake je znal navdušiti tudi za ljudsko blago in zbrali so mu lepo zbirko slovenskih ljudskih jedi, ki jo je čez leta nesebično ponudil Andreji Grum, ko je pisala svojo knjigo Slovenske ljudske jedi. Ljubezen do narodopisja pa je bila tako močna, da je čutil potrebo po resnem in organiziranem znanstvenem delu; že leta 1947 je zato predlagal Predsedstvu SAZU, naj ustanovi narodopisni inštitut in ko so res ustanovili najprej "Komisijo", leta 1952 pa Inštitut za slovensko narodopisje, je postal njegov zunanji sodelavec vse do 1954. leta, ko je na povabilo akademika dr. Ivana Grafenauerja postal njegov redni sodelavec. Poslej se je povsem predal raziskovalnemu in znanstvenemu delu. Ne povsem - saj to ni bilo mogoče. Njegova ustvarjalna domišljija in organizacijska žilica mu nista dali miru: ne samo, da je dolga leta vestno vodil vsa administrativna dela inštituta, skrbel je tudi za inštitutski arhiv, mu preskrbel bogato slovensko gradivo iz zamejskih zbirk in arhivov, skušal inštitut kar se je dalo tehnično urediti z nakupi, s svojim ugledom uspel za inštitut v dar dobiti celo avtomobil, ki nam je olajšal marsikatero terensko delo. Sourejal je Glasnik takratnega Etnografskega društva, ki ga je dolga leta tudi vodil, in inštitutsko revijo *Traditiones*, pridobil je tehnične sodelavce, terenske informatorje, pripravljaj razstave, naredil prve korake v etnološki filmografiji pri nas, predaval doma in v tujini, skrbel za mednarodne stike, bil prvi, ki je s slovenskim gradivom začel sodelovati pri mednarodni etnološki bibliografiji, v mednarodni reviji *Demos* seznanjal tujo strokovno javnost z nemškimi povzetki slovenskih etnoloških del, bil s strokovnimi prispevki reden gost domače in tujih radijskih postaj in še in še...predvsem pa: *bil je neprecenljiv mentor in prijatelj mlajšim kolegom* in pokončen ter odločen sogovornik in polemik, kadar je šlo za usmeritev ali obrambo stroke. Toda njegovo poštenje ni dovolilo kakršnekoli zamere: ko so se zaprla vrata strokovnega bojnega polja, je bil zopet vsem prijatelj, brez zahrbtnosti, zamere, kaj šele sovraštva. In prav to ga je dvigovalo nad vse, prav zaradi tega so ga vsi, prav vsi spoštovali, prav zato nam je lahko vzor in tudi zato ga bomo tako zelo pogrešali.

Kuretov opus se samo z etnološkega področja približuje številki 400, od tega je blizu 100 daljših znanstvenih razprav, mnoge v tujih jezikih, preko dvajset samostojnih knjig. In če morda kdo danes ne pozna več njegovih priredb iger koroškega bukovernika A. Š. Drabosnjaka (Izobjeljeni sin, Božična igra, Pasijon), šaljivih zgodb o Lembržanih, njegove knjižice *Igra in igrača* ali pa treh knjig družabnih in spretnostnih iger *Veselja dom*, ki so pred vojno izšle v Slovenčevi knjižnici, skrajšana izdaja *Vesele ure* pa 1969. pri Mladinski knjigi, če kdo danes ne ve, da je ljubljansko igro o paradizu in pozneje še zilijsko štehvanje postavil v evropski okvir, pa prav gotovo vsi, ki jih mika kaj več vedeti o slovenski ljudski kulturi, posežejo po njegovem monumentalnem delu *Praznično leto Slovencev* v štirih knjigah (v dopolnjenem ponatisu pa združene v dve debeli knjigi). V tem delu dr. Kuret popelje bralca skozi letne šege in navade, vendar ne zgolj z opisom, ampak skuša prenikniti prav do korenin posameznih šeg, ki jih primerja z evropskimi. Vsaka njegova

trditev je podkrepjena z navedbo znanstvene in strokovne literature, za vsako najmanjše poročilo je pošteno navedel ustni ali pisni vir. (Zato toliko bolj boli, da ga redno in brez navedbe njegovega imena, prepisujejo vsi "pisuni", ki hočejo biti pametni na etnološkem področju, še bolj žalostno pa je, da ga dobesedno prepisuje, z zamenjavo vrstnega reda dveh, treh besed, tudi kakšen diplomirani etnolog).

Težko se je odločiti, kaj je Kuretovo življenjsko delo: ali Praznično leto ali njegova knjiga *Maske slovenskih pokrajin*, saj je to delo raslo v njem z mnogimi, vedno bolj tehtnimi in teoretično podkrepjenimi razpravami, ki jih je vedno znova dopolnjeval s terenskim delom in končno še z rezultati obsežne ankete po vsem slovenskem etničnem območju. Potem, ko je nekatere šemske like prej analitično raziskal in predstavil tudi v nemških, italijanskih in francoskih razpravah, je napisal še sintezo in jo v knjigi ponudil slovenski strokovni javnosti. (Kako me je pred meseci presenetil, ko mi je zaupal, da ima že napisano besedilo za knjigo evropskih mask, poskrbeti bo treba samo še za slikovno gradivo!). Šemljenje je Kureta vedno vznemirjalo, še v času, ko je svoje moči predajal raziskovanju ljudskega gledališča. Prav on nam je tudi odkril slovensko ljudsko igranje v preteklosti. Vsaj dve temeljni deli nam je zapustil s tega področja: *Slovenska koledniška dramatika* (Slovenska Matica) in *Duhovna drama*, ki je izšla pri Literarnem leksikonu. Ne smemo pa tudi pozabiti na, pri nas edinstveno tovrstno delo *Jaslice na Slovenskem. Kulturno-zgodovinski in narodopisni oris*.

Ko je leta 1979 dr. Kuret odšel v zasluženi pokoj, je že imel nove načrte. Pravzaprav nismo čutili, da uradno ni več "naš". Z nezmanjšanim elanom je delal naprej in se zagrizel v obsežen načrt, v posameznih zvezkih izdati *Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo 1848* - pred poldrugim stoletjem z vprašalnicami nadvojvode Janeza zbrano gradivo o ljudskem življenju na Slovenskem Štajerskem, ki smo ga prav po njegovi zaslugi v kopijah dobili iz Graškega deželne arhiva in ga inštitut hrani kot "Göthovo serijo". Sam je uspel izdati štiri zvezke, se ustavil sredi črke "J", s tem pa nas je obvezal, da homo delo nadaljevali v njegovi zasnovi. In kar neverjetno se zdi: svoje Praznično leto Slovencev je še sam prevedel v nemščino, ki jo je odlično

obvladal. Delo, ki bo naše šege in navade posredovalo širši strokovni javnosti in jih tako še dodatno vključilo v evropski prostor, sedaj čaka pametnega dogovora z založnikom. V tisku pa je še nekaj Kuretovih del: napisal je knjižico o ljudski adventni šegi "*Marijo nosijo*", še uspel pregledati prevode svojih nemških, italijanskih in francoskih strokovnih člankov, ki jih bo SAZU izdala pod naslovom *Opuscula selecta*. *Poglavja iz ljudske kulture*, prispeval je še zadnji prispevek za *Traditiones* in za *Etnologa*, eno razpravo poslal v dunajsko strokovno revijo, se z vso vnemo lotil pisanja gesel za *Etnološki slovar*, za katerega je pred mnogimi leti dal pobudo, zamisel pa se je začela uresničevati šele zadnje leto. Za svoje strokovno področje je izbral 800 gesel in jih še uspel izdelati nekaj nad 300. Še je imel želje po delu, še je imel načrte, tu in tam pa nas je vendar hudomušno, morda z drobnim kančkom obžalovanja opozoril: "Ljubčki moji, jaz sem star."

Niko Kuret ni nikoli bil uradni upravnik Inštituta za slovensko narodopisje - so bila pač leta, ko ni mogel biti akademik - in vendar je bil njegova prostovoljna "pogonska sila". Nešteto dopisov, ki jih je napisal, delovnih in finančnih načrtov, projektov, prošenj, poročil - kdo bi našteval vso administracijo - ni bilo označenih z njegovim podpisom. Vendar pa so vsi upravniki spoštovali njegove zamisli in mu bili hvaležni za njegovo nesebično razdajanje. Dvakratni nagrajenec Premio Pitrè (Palermo), odlikovan z veliko Herderjevo nagrado (Dunaj), nagrajenec sklada Borisa Kidriča in dobitnik Murkovega priznanja, dosmrtni član Mednarodnega združenja za etnologijo in folkloro v Parizu, dopisni član Belgijske kraljevske komisije za folkloro, je končno, leta 1989 postal dopisni in 1991 redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, novembra 1993 pa je postal še član Evropske akademije znanosti in umetnosti v Salzburgu.

Dr. Niko Kuret je bil mož velikega duhá: etnološki stroki je zapustil nepregledno vrsto temeljnih del, dajal je iz svojega polnega naročja in še bi dajal, pa, kakor da odganjamo misel, da ga nekoč ne bo več, njegovega portreta posnetega na filmski trak, ki smo ga načrtovali, nismo naredili. Čeprav so mu življenjske moči pojenjale pa je bil umsko še čil in živahen. In tak nam bo ostal v spominu in nas še naprej vzpodbujal k delu, ki krepí duhá.

NOVICE...

IZ SLOVENIJE

- 23. 2. so v **Miheličevi galeriji na Ptuj**u odprli razstavo z naslovom **Mitologija Žoharjevega kurenta**. Razstava je bila posvečena 35-letnici kurentovanja na Ptuj in 100 letnici narodopisnih prizadevanj na Slovenskem, postavila pa sta jo **Aleš in Stanka Gačnik**. Razstava bo na ogled do 28. 5. 1995.
- **Redni občni zbor Slovenskega etnološkega društva** bo 2. junija 1995 v Muljavi.
- **Predstavitev etno knjig**, ki so izšle v letu 1994, bo 8. 3. v **KIC-u v Ljubljani**.
- V novem delu Narodne galerije je odprta razstava **Potres v Ljubljani**, ki jo je pripravil Mestni muzej Ljubljana. Kontraverzna "postavitev" bo na ogled do 14. 4. 1995.

IZ TUJINE

- Od 27. 3. do 31. 3. 1995 bo na **Dunaju na Institutu für Volkskunde** (Hanuschgasse 3) posvetovanje z naslovom *Neue Wege in der europäischen Ethnologie*.

SODELAVCI TE ŠTEVILKE GLASNIKA SLOVENSKEGA ETNOLOŠKEGA DRUŠTVA

Aleš GAČNIK, dipl. etnolog,

kustos, Pokrajinski muzej Ptuj, Muzejski trg 1, 62250 Ptuj

Jerneja HEDERIH, dipl. etnologinja,

knjižničarka informatorka, Univerzitetna knjižnica Maribor, Gospejna 10, 62000 Maribor

Darja HOENIGMAN,

šudentka 4. letnika Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete, Javorškova 4, 61000 Ljubljana

Irena KERŠIČ, dipl. etnologinja,

kustodinja, Slovenski etnografski muzej, Prešemova 20, 61000 Ljubljana

Nataša KONESTABO,

absolventka Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete, Pokrajinski muzej Murska Sobota, Trubarjev drevored 4, 69000 Murska Sobota

Slavko KREMENŠEK, dr.,

redni prof., Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete, Zavetiška 5, 61000 Ljubljana

Ivana LESKOVEC, dipl. etnologinja,

kustodinja, Mestni muzej Idrija, Prelovčeva 9, 65280 Idrija

Helena LOŽAR PODLOGAR, mag.,

raziskovalna svetnica, Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Novi trg 5, 61000 Ljubljana

Marija MAKAROVIC, dr.,

višja znanstvena sodelavka Slovenskega etnografskega muzeja v pokoju, Adamičeva 15, 61000 Ljubljana

Mirjam MENCEJ, dipl. slavistka,

mlada raziskovalka, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete, Zavetiška 5, 61000 Ljubljana

Rajko MURŠIČ, dipl. etnolog,

asistent-raziskovalec, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete, Zavetiška 5, 61000 Ljubljana

Karla ODER, dipl. etnologinja,

kustodinja, Delavski muzej Ravne na Koroškem, Na gradu 5, 62390 Ravne na Koroškem

Mira OMERZEL TERLEP,

dipl. etnologinja, dipl. muzikologinja

mlada raziskovalka, Oddelek za muzikologijo Filozofske fakultete, Aškerčeva 2, 61000 Ljubljana

Svanibor PETTAN, dr.,

docent na Akademiji za glasbo, Stari trg 34, 61000 Ljubljana

Albinca PESEK PETTAN, dr.,

docentka na Pedagoški fakulteti, Oddelek za glasbeno pedagogiko, Koroška 160, 62000 Maribor

Mirko RAMOVŠ, dipl. slavist,

strokovni svetnik, Glasbenonarodopisni inštitut pri ZRC SAZU, Novi trg 5, 61000 Ljubljana

Mojca RAMŠAK, dipl. etnologinja,

mlada raziskovalka, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete, Zavetiška 5, 61000 Ljubljana

Polona SKETELJ,

absolventka Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete, Rožna dolina C. IV 48a, 61000 Ljubljana

Marko TERSEGLAV, dr.

znanstveni sodelavec, Glasbenonarodopisni inštitut pri ZRC SAZU, Novi trg 5, 61000 Ljubljana

Nena ŽIDOV, mag.

mlada raziskovalka, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete, Zavetiška 5, 61000 Ljubljana

UDK 39/497.12(05)
ISSN 0351-2908

Izdajatelj/Publisher

Slovensko etnološko društvo/Slovene ethnological society, zanj Mira Omerzel Terlep

Uredništvo/Editorial board

Rajko Muršič (glavni urednik/managing editor), Mojca Ramšak (odgovorna urednica/editor-in-chief),

Uredniški odbor/Editorial council

**dr. Slavko Kremenšek, dr. Marko Terseglav, mag. Borut Brumen, mag. Mojca Ravnik,
Aleš Gačnik, Majda Fister, Vito Hazler, Andrej Malnič, Samo Klemenčič, Sašo Bizjak**

Lektorica/Language editor

Mirjam Mencej

Korektorja/Proof readers

Mojca Ramšak, Rajko Muršič

UDK/UDC

Jermeja Hederih

Prevodi/Translations

Darja Hoenigman

Oblikovanje in računalniški stavek/Cover design and Layout

Starling d.o.o. Vrhnika in Fotolito Dolenc

Tisk/Printed by

Tiskarna Povše

Naklada/Number printed

1000 izvodov

Naslov uredništva/Address
Zavetiška 5, 61000 Ljubljana,
telefon: (+386) 61 262-782,
telefax: (+386) 61 1231-220

Redakcija je bila zaključena 15. 1. 1995.

Prispevke namenjene objavi pošljite v dveh izvodih tipkopisa z dvojnimi vrsticami.

Zaželjeno je besedilo na računalniški disketi, skupaj z izpisom. Dodan naj bo kratek povzetek in osnovni podatki o avtorju.

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji sami.

Revijo subvencionirata Ministrstvo za znanost in tehnologijo in Ministrstvo za kulturo.

Po mnenju Ministrstva za Kulturo št. 415-591/92 sodi publikacija med proizvode, za katere se plačuje 5% davek od prometa proizvodov.

"Vsak izgovor je dober, čeravno ga pes na repu prinese", pravijo. Ta listič pa poleg opravičila prinaša še popravke, ki bi že morali biti na svojem mestu, pa so se zaradi neljubih tehničnih težav "izgubili". Žal tega pri izgotavljanju Glasnika nismo pravočasno opazili.

POPRAVKI

- str. 11

izhodišče miselnega vzorca:

ŽIVLJENSKI STANDARD

pravilno: ŽIVLJENJSKI STANDARD

- str. 18

Če želimo te cilje vsaj delno doseči omenjene cilje, moramo delo ustrezno organizirati.

pravilno: Če želimo te cilje vsaj delno doseči, moramo delo ustrezno organizirati.

- str. 18

dodelujejo

pravilno: sodelujejo

- str. 52

natem

pravilno: na tem

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

č 121

II 131 829 1994

999800196,4

COBISS

GLASNIK SED LETO 34/1994 ŠTEVILKA 4